

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**MEYDANLARDA ÇEVRESEL ZENGİNLİK VE GÖRSEL UYUM ANALİZİ:
SULTANAHMET MEYDANI ÜZERİNE BİR İNCELEME**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Şehir Plancısı Nihan TURGUT
296Y607**

98366

**Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 31 Mayıs 1999
Tezin Savunulduğu Tarih: 17 Haziran 1999**

Tez Danışmanı : Prof.Dr. İsmet KILINÇASLAN *S. Kılınçaslan*
Diğer Jüri Üyeleri : Doç. Dr. Nilgün ERGUN *NEGUN*
Y. Doç. Dr. İclal DİNÇER (Y.T.Ü) *İclal Dinçer*

HAZİRAN 1999

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, "Meydanlarda çevresel zenginlik ve görsel uyum analizi" başlığında, İstanbul Tarihi Yarımada'da yer alan tarihi, kültürel, turistik, dini, ticari önemi büyük olan Sultanahmet Meydanı incelenmiştir.

Bu tez konusunun seçiminde ve tezin hazırlanmasında büyük yardımlarını gördüğüm sayın hocam Prof. Dr. İsmet KILINÇASLAN'a, okul hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, her an yanımda olan tüm aileme, dostluğuna inandığım canım arkadaşım Arzu GÜVEN'e çok teşekkür ederim.

HAZİRAN 1999

Nihan TURGUT

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖNSÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
ŞEKİL LİSTESİ	v
TABLO LİSTESİ	vii
ÖZET	viii
SUMMARY	ix
1. GİRİŞ	1
2. ÇEVRESEL ZENGİNLİK VE GÖRSEL UYUM	4
2.1. Çevresel Algılama.....	5
2.1.1. Görme Duyusu.....	5
2.1.2. Duyma Duyusu	6
2.1.3. Koku Duyusu	7
2.1.4. Dokunma.....	7
2.1.5. Hareket Duyusu	7
2.2. Görsel Zenginliğin Esasları.....	8
2.2.1. Uzaklık	10
2.2.2. Süre	10
2.2.3. Maliyet.....	11
2.3. Görsel Uyum	11
2.3.1. Formun, Kullanımın Okunabilirliği ve Çeşitlilik kavramı.....	12
2.3.2. Geniş ve Dar Ölçekte Güçlülük	12
2.3.3. Görünüşte Ayrıntının Önemi.....	13
2.3.4. Mekanların Yorumlanması ve Mekan Yorumlanmasında Kullanılan Kaynaklar	13
3. PEYZAJDA GÖRSEL TASARIM ELEMANLARI	15
3.1. Etmenler	15
3.1.1. Sayı	15
3.1.2. Konum.....	17
3.1.3. Yön ve Yönlendirme	18
3.1.4. Biçim	19
3.1.5. Büyüklük ve Mesafe	21
3.1.6. Doku ve Yoğunluk.....	22
3.1.7. Renk ve Işık	23
3.1.8. Zaman	25
3.1.9. Görsel Hareketsizlik ve Görsel Kuvvet.....	25
4. MEYDANLAR	27
4.1. Meydan Mekanının Biçimsel Ve İşlevsel Nitelikleri	27
4.1.1. Meydanlarda Ölçek ve Oran.....	28
4.1.2. Çeşitlilik, Kapalılık, Süreklilik Kavramları	30
4.1.3. Işık ve Renk Etkisi	33
4.1.4. Detaylar ve Malzeme Kalitesi	33
4.2. Meydan Türleri	34
4.2.1. Çevrili Meydanlar	34

4.2.2. Dominant (Egemen) Meydanlar	35
4.2.3. Bağlantılı Meydanlar	35
4.3. Meydan Mekanında Yeşil Alanlar, Ağaç Kullanımı	36
4.4. Kent Mobilyaları	38
4.4.1. Yer Döşemeleri	39
4.4.2. Oturma Elemanları	39
4.4.3. Aydınlatma Elemanları	40
4.4.4. Anıtlar, Heykeller ve Su Elemanı	41
4.4.5. Satış Kulübeleri ve Haberleşme Araçları	41
4.4.6. Otoparklar	42
4.4.7. Diğer Elemanlar	42
5. SULTANAHMET MEYDANI'NIN ANALİZİ	44
5.1. Alanın Gelişimi	45
5.1.1. Cumhuriyet Dönemi Öncesi Sultanahmet Meydanı	45
5.1.2. Cumhuriyetten Günümüze Sultanahmet Meydanı	48
5.2. Çevre Yapılar Ve Anıtlar	50
5.2.1. Sultan Ahmed Külliyesi	50
5.2.2. Dikilitaş	53
5.2.3. Örme Sütun	55
5.2.4. Burmalı Sütun (Yılanlı Sütun)	55
5.2.5. Alman Çeşmesi	56
5.2.6. Ayasofya Müzesi	57
5.2.7. Tarihi Haseki Hamamı	62
5.2.8. Yerebatan Sarayı (565)	62
5.3. Yaya Ve Taşıt Ulaşımı	64
5.4. Çevresel Zenginlik Ve Görsel Uyum Açısından Sultanahmet Meydanı	65
5.4.1. Çevresel Algılama	66
5.4.2. Görsel Zenginliğin Esasları	69
5.4.3. Görsel Uyum	71
5.5. Peyzajda Görsel Tasarım Elemanlarının Kullanımı Açısından Sultanahmet Meydanı	73
5.5.1. Bitki Listesi	78
5.6. Mekanın Sahip Olduğu Meydan Özellikleri	84
5.6.1. Sultanahmet Meydanı'nın Biçimsel ve İşlevsel Nitelikleri	85
5.6.2. Sultanahmet Meydanı'nda Kent Mobilyaları	90
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	99
KAYNAKLAR	104
ÖZGEÇMİŞ	107

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 2.1	: Duyuların tercihi seçici olmayandan yüksek seçiciliğe doğru değişir....	5
Şekil 2.2	: Yüzeydeki elemanlar ve görsel zenginlik arasındaki ilişki.....	9
Şekil 2.3	: Sorumlu, duyarlı çevrenin oluşumu	14
Şekil 3.1	: Elemanların birbirleri ile ilişkileri.....	16
Şekil 3.2	: Çizgilerle oluşturulan konumlar.....	17
Şekil 3.3	: Düzlem içinde çizgiler ile yaratılan etkiler	18
Şekil 3.4	: Elemanlar ile açıklanabilen yönler	19
Şekil 3.5	: Düzenli geometrik şekiller	20
Şekil 3.6	: Düzensiz geometrik şekiller.	20
Şekil 3.7	: Düzensiz organik şekiller.	20
Şekil 3.8	: Mesafeye bağlı olarak elemanlarla yaratılan etki	22
Şekil 3.9	: Elemanların sayısı, büyüklükleri ve aralarındaki mesafeler artırılarak oluşturulan doku örnekleri... ..	23
Şekil 4.1	: Meydan yol ilişkileri	32
Şekil 5.1	: 15. Yüzyıl sonlarında hipodrom [24, s:3803]	46
Şekil 5.2	: Hipodrom Alanı / Şenlik [Gülersoy 1990, s:65].....	46
Şekil 5.3	: Hipodrom / Meydan kullanımı [Gülersoy 1990, s:53]	47
Şekil 5.4	: Hipodrom / Kutlama, tören [Gülersoy 1990, s:49]	47
Şekil 5.5	: Sultanahmet Meydanı ve Çevre Yapılar	49
Şekil 5.6	: Sultanahmet Camisi'nin konumu	50
Şekil 5.7	: Dikilitaş altlığında doğu yan [Umar, B. 1995].....	53
Şekil 5.8	: Dikilitaş ve Burmalı (Yılanlı) Sütun	54
Şekil 5.9	: Ayasofya Müzesi	58
Şekil 5.10	: Sultanahmet Meydanı ve Çevresi [Eminönü city plan, 1/6000].....	64
Şekil 5.11	: Ayasofya Müzesi önündeki geniş cadde	64
Şekil 5.12	: Sultanahmet çevresindeki nirengi noktası niteliğindeki tarihsel eserler [İstanbul City map].....	66
Şekil 5.13	: Yaya hareketini farklı yönlere dağıtan yol dokusu.....	67
Şekil 5.14	: Hipodrom alanındaki dokunma duyusu ile kavranabilecek yüzey zenginliği	69
Şekil 5.15	: Sultanahmet Camisi dış cephesindeki zenginlik, çeşitlilik ve uyum	70
Şekil 5.16	: Ayasofya Müzesi'nin dış cephesindeki zenginlik, çeşitlilik ve uyum ...	70
Şekil 5.17	: Sultanahmet Camisi ve Ayasofya Müzesi arasındaki düzenlenmiş yeşil doku	75
Şekil 5.18	: Hipodrom'u Sultanahmet Camisi ve Ayasofya yönünde sınırlandıran At kestaneleri	76
Şekil 5.19	: Bitkisel elemanlarda yapılan şekillendirmeler.....	76
Şekil 5.20	: Mevcut alanda dört bölümde incelenen bitkisel elemanlar.....	77
Şekil 5.21	: Dikeyde kullanılan bitkisel elemanlar ve çiçek tarhlarının yarattığı görsel etki.....	82
Şekil 5.22	: Gece yapılan aydınlatma ile yaratılan çevresel zenginlik.....	82
Şekil 5.23	: Sultanahmet Camisi önündeki turistik ticarete yönelik sergiler	87
Şekil 5.24	: Sultanahmet Camisi'nin ihtişamı.....	87
Şekil 5.25	: Sultanahmet Camisi ve Ayasofya Müzesinin renklerinin uyumu.....	88

Şekil 5.26	: Tarihi Haseki Hamamı'nın iki eser arasında bağlantı sağlar nitelikteki renk özelliği	88
Şekil 5.27	: Fıskiyeli havuz ve etrafındaki yeşil alan.....	92
Şekil 5.28	: Park alanındaki yol dokusu	92
Şekil 5.29	: Park alanı ve çevresindeki yer döşemeleri	94
Şekil 5.30	: Ayasofya yönünde yer döşemelerindeki farklılaşma	94
Şekil 5.31	: Sultanahmet Camisi önünde ses ve ışık gösterilerinin düzenlendiği sıra banklar	95
Şekil 5.32	: Havuz çevresindeki oturma birimleri.....	95
Şekil 5.33	: Meydanda yer alan satış birimleri	97
Şekil 5.34	: Ayasofya Müzesi'nin karşısında yer alan çevre ile uyumsuz kulübeler	97
Şekil 5.35	: Yer seçimi ve malzeme açısından alanla uyum sağlamayan telefon kabinleri.....	98

TABLO LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 5.1 : Mevcut alanda dört bölümde incelenen bitkisel elemanların alan içindeki dağılımları.....	78
---	----

MEYDANLARDA ÇEVRESEL ZENGİNLİK VE GÖRSEL UYUM ANALİZİ: SULTANAHMET MEYDANI ÜZERİNE BİR İNCELEME

ÖZET

İnsan ve içinde bulunduğu çevre arasındaki ilişki; kültürel, duyuşsal ve çevresel değerlerin etkileşiminin sonucudur. Bu nedenle mekanda bulunan bireyler mekanı farklı şekillerde yorumlarlar. Çevresel açıdan zengin ve görsel uyumun sağlanmış olduğu mekanlarda insanların çevreyi algılamalarında benzerlikler görülür. Farklı gruplardan kullanıcılar için okunabilir, zengin, güçlü olarak tanımlanabilen mekanlar yaratılarak görsel açıdan uygun tasarımlara ulaşılabilir.

İnsanların biraraya geldikleri, bilgi alışverişinde bulundukları, toplanmalarına, boş vakitlerini geçirmelerine imkan sağlayan meydan mekanlarında çevresel zenginlik ve görsel uyum önemli faktörlerdir.

İstanbul Tarihi Yarımada'da yer alan Sultanahmet Meydanı ve çevresi tarihi, kültürel, turistik, dini, ticari açıdan sahip olduğu özellikler ile sadece İstanbul'un değil, Türkiye'nin de en önemli kentsel açık alanlarından biridir. Bu nedenle "Meydanlarda Çevresel Zenginlik ve Görsel Uyum" başlığı adı altında ele alınan bu tez çalışmasında, Sultanahmet Meydanı inceleme konusu olarak seçilmiştir.

Çalışmada öncelikle çevresel zenginlik ve görsel uyum ana başlığı çerçevesinde çevresel algılama, görsel zenginliğin esasları ve görsel uyumun sağlanması için gerekli olan elemanlar üzerinde durulmuştur. Peyzajda görsel tasarım elemanları, sayı, konum, yön, biçim, büyüklük gibi birçok açıdan ele alınmış ve etkileri araştırılmıştır. Meydan mekanının biçimsel ve işlevsel nitelikleri, meydan türleri, yeşil alan ve ağaç kullanımı incelenmiştir. Kent mobilyaları meydanların çevresel zenginlik kazanmasında ve görsel açıdan uyumlu bir mekan olarak algılanmasında önemi büyük olan elemanlar olarak ele alınmıştır.

Araştırma alanı olarak seçilen Sultanahmet Meydanı'nın tarihsel gelişimi ve meydan çevresindeki yapılar incelenerek, yaya ve taşıt ulaşımı irdelenmiştir. Çevresel zenginlik ve görsel uyum, peyzajda görsel tasarım elemanlarının kullanımı, mekanın sahip olduğu meydan özellikleri açısından alan incelenmiştir. Çalışma, mevcut durumu gösteren çizim ve çeşitli fotoğraflar ile desteklenmiştir.

Alanda duyu organları ile algılanabilecek çevresel zenginliğin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çevresel zenginliğin artırılması ve görsel uyumun sağlanması için; bitkisel elemanların yeniden ele alınması, çevre ile uyumlu kent mobilyalarının ihtiyacı karşılayacak şekilde yerleştirilmesi, meydana gelir getirici çeşitli işlevler kazandırılması, gündüz olduğu kadar gece de yaşayan bir mekan olması amacıyla aydınlatmaya gereken önem verilmesi gibi öneriler getirilmiştir.

THE ANALYSIS OF ENVIRONMENTAL RICHNESS AND VISUAL APPROPRIATENESS IN SQUARES: AN ANALYSIS ON SULTANAHMET SQUARES

SUMMARY

The relationship between people and the environment that they live in is a result of an integration of cultural, emotional and environmental issues. For this reason people's perception of space varies. However, there are similarities of perception for spaces which are richly designed and visually well organized. That enables us to create spaces, which can mainly be described as rich and strongly perceivable, in order to attract individuals from different consumer groups.

In spaces, where people meet and interact, come together and spend their free times environmental richness and visual appropriateness are two very important criteria.

The Sultanahmet Square in Historical Peninsula is the most important urban area not only in Istanbul but in the whole country for its historic, cultural, touristic, religious and commercial characteristics. For its marvellous blended nature The Sultanahmet Square has been chosen as a research topic for this thesis which is focused on "Environmental Richness And Visual Appropriateness in Squares".

In this research initially environmental perception, the principals of visual richness and the required elements in order to create visual appropriateness are discussed as important issues of environmental richness and visual appropriateness. Visual design elements in landscape architecture have been researched from various points such as quantity, location, direction, shape and size and their effects have been studied. The functional and formal characteristics of squares, types of squares, green spaces and tree usage have been researched, too. Town furnitures have also been studied as contributors to creating environmentally rich and visually harmonious square spaces.

The Sultanahmet Square has been researched in terms of its historic background, buildings in the surrounding and motor-pedestrian transportation. Environmental richness and visual appropriateness, the use of visual elements in landscape architecture have also been studied from the point of space characteristics that the square represents. The research has been supported by the drawings and photos that show the current situation of the square.

All this research has proved that the square that is subject to this thesis, shelters environmentally rich characteristics which can be perceived by senses. Still in order to increase the environmental richness and visual appropriateness the following

suggestions are made by the author; the plants should be restudied, sufficient and environmentally compatible town furniture should be located, activities to increase square's income should be organised and illumination should be reconsidered to vitalize the square in the nights as well.

1. GİRİŞ

Gelişmekte olan ülke durumundan kurtulmaya çalışan Türkiye’de hızlı nüfus artışı ile birlikte köyden kente göç sonucunda, plansız ve düzensiz şehirselleşme, çevrenin kirlenmesi ve doğal kaynakların yok edilmesi gibi sorunlar ortaya çıkmıştır.

Ülkemizde çevre koruma bilincinin gelişmesi çok yenidir. Birçok tarihi, kültürel ve doğal önemi büyük olan çevresel değerler kaybedilmiştir. Günümüze kalmış değerlerin yokolmasını engellemek için öncelikle toplumda koruma bilincinin geliştirilmesi, daha sonra korunmaya muhtaç eserlere yeni fonksiyonlar verilerek yaşatılması gerekir.

Kentsel alanlarda meydanların önemi büyüktür. Meydanlar, yerleşmelerin merkezinde, insanların toplanmalarına, bilgi alışverişinde bulunmalarına, boş vakitlerini geçirmelerine olanak sağlayan kentsel açık alanlardır ve ait oldukları dönemin stillerini sergileyen bir kültürel boyuta ve mimari öğelerden oluşan bir fiziksel boyuta sahiptirler. Meydanlar, mekanın geometrisi ve alanı çevreleyen binaların ya da diğer fiziksel elemanların biçimlenmesine bağlı olarak bir sürekliliğe sahip olmalıdır.

Yerleşmelerin kalbi durumundaki meydan mekanlarının kişiler tarafından algılanması; kişilerin sosyal, kültürel, psikolojik yapıları, geçmiş deneyimleri, eğitim durumları gibi etmenlerdeki farklılığa bağlı olarak değişir. İnsan ve içinde bulunduğu çevre arasındaki ilişki, kültürel, duysal, ve çevresel değerlerin etkileşiminin sonucudur. İnsanlar seçtikleri yaşama ortamlarının kendilerine uygun özelliklere sahip olmasını isterler. Bu nedenle, insanların bir araya geldikleri, bilgi alışverişinde bulundukları, toplanma mekanı olarak nitelendirilebilecek kentsel açık alanlardan meydanlarda çevresel zenginlik ve görsel uyum önemli faktörlerdir.

Bu çalışmada, “Meydanlarda çevresel zenginlik ve görsel uyum analizi” başlığında İstanbul Tarihi Yarımada’da yer alan tarihi, kültürel, dini, turistik ve ticari önemi büyük olan Sultanahmet Meydanı incelenmiştir.

Birinci bölümde; çevresel zenginlik ve görsel uyum kavramları ele alınmıştır. Çevresel zenginlik; duysal deneyimlerin çeşitliliğini arttıracak şekilde mekanlar

yaratılması yolu ile mümkündür. Görselliğin yanında diğer duyularında algılamadaki önemi büyüktür. Mekan içinde bulunma süresi ve algılama mesafesine de bağlı olarak çevresel zenginlik, değişiklik gösterir.

Görsel uyum; insanların binaların dış görünüşlerini yorumlamasını sağlar. Yapıları ya da yapı gruplarının oluşturduğu mekanların dış görünüşleri ve kullanım olanakları açısından okunurluğu desteklemesi, çeşitliliği desteklemesi ve farklı kullanımlara olanak vermesi görselliği uygun hale getiren etmenlerdendir.

İkinci bölümde; kentsel açık alanların algılanmasında etkisi büyük olan, mekan tasarımı ile birlikte bütün olarak algılanan peyzaj dokusu ve peyzajda etkili görsel tasarım elemanları incelenmiştir. Işık, renk, zaman ve hareketle ilgili olarak temel elemanlar farklı şekillerde algılanır. Temel elemanlara bağlı olarak değişiklik gösteren etmenler ise; sayı, konum, yön, yönlendirme, biçim, büyüklük, mesafe, doku, yoğunluk, renk, ışık, zaman, görsel hareketsizlik ve görsel kuvvettir. Çalışma kapsamında peyzajda görsel tasarımdan sorumlu olan bu etmenler tek tek incelenmiştir.

Üçüncü bölümde; meydan kavramı üzerinde durulmuştur. İlk olarak meydan mekanının biçimsel ve işlevsel nitelikleri başlığı altında, meydanlarda ölçek ve oran, çeşitlilik, kapalılık, süreklilik kavramları, ışık ve renk etkisi, detaylar ve malzeme kalitesinin etkileri araştırılmıştır. İkinci olarak incelenen meydan türleri, çevrili, dominant (egemen) ve bağlantılı meydanlar olarak üç kategoride ele alınmıştır. Meydanlara canlılık kazandıran, değişik aktivitelerin dağılımında etkinliği olan önemli öğelerden biri olan yeşil alanlar ve ağaçların kullanımı bir diğer konu başlığını oluşturmaktadır. Meydanlarda insanların kendilerini mutlu, huzurlu hissedebilmeleri için öncelikle bu alandaki gereksinimleri karşılanmalıdır. Gereksinimlere bağlı olarak saptanmış elemanlar kent mobilyaları başlığı altında incelenmiştir. Meydan mekanlarını görsel uyumunun sağlanmasında ve çevresel açıdan zengin mekanlar olarak algılanmasında büyük öneme sahip olan bu elemanlar; yer döşemeleri, oturma elemanları, aydınlatma elemanları, anıtlar, heykeller, su elemanı, satış kulübeleri, haberleşme araçları, otoparklar, çöp sepetleri, ve tuvaletlerdir.

İstanbul'da Tarihi Yarımada'da bulunan Sultanahmet çevresindeki açık alanlar ve meydanlar bütünü, sürekliliği sağlaması açısından dünyadaki en güzel örneklerdendir. Alan; tarihsel, kültürel, dini açıdan büyük önem taşıyan bir merkez niteliğindedir. Buna bağlı olarak ayrıca, turistik ve ticari faaliyetler de yoğun olarak bulunmaktadır. Sultanahmet Meydanı; Sultanahmet Külliyesi, Ayasofya Müzesi,

Hipodrom Alanı'nda yer alan Dikilitaş, Örme Sütun, Burmalı Sütun, Alman Çeşmesi ve çevredeki tarihi önemi büyük diğer yapılar ile, farklı dönemlerde bir kültürel bütünlük içinde oluşmuş olağanüstü bir açık alandır. Bu açık mekanın geometrisi bir anda kavranamaz, bunun algılanması ancak yaşanarak mümkün olabilir. Bu nedenlerden ötürü araştırma alanı olarak Sultanahmet Meydanı seçilmiştir.

Dördüncü bölümde; Sultanahmet Meydanı ile ilgili olarak, ilk önce alanın tarihsel gelişimi ile ilgili bilgiler verilmiş ve tarihi, kültürel, turistik önemi büyük olan, meydana ve meydan çevresinde yer alan eserler ele alınmıştır. Alandaki yaya ve taşıt ulaşımı incelenmiştir. Çevresel zenginlik ve görsel uyum, peyzajda görsel tasarım elemanlarının kullanımı ve mekanın sahip olduğu meydan özellikleri açısından alan araştırma konusu edilmiştir. Bu ana başlıklar çerçevesinde daha önceki bölümlerde yer alan alt başlıklara da tek tek değinilmiştir.

Bu çalışmada sonuç bölümünde; Sultanahmet Meydanı ile ilgili olarak yukarıdaki konu başlıkları çerçevesindeki incelemeler gözönünde tutularak bir takım sonuçlara ulaşılmış ve bazı sorunlar ile ilgili olarak çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

2. ÇEVRESEL ZENGİNLİK VE GÖRSEL UYUM

Duyusal deneyimlerin çeşitliliğini arttıracak tarzda mekanlar yaratılmasına zenginlik denir. Zenginlik tamamen görsel bir olgu değildir. Diğer duyuların da etkisi vardır ve bunlar tasarımı etkilerler. Bu duyular: hareket-eylem, duyma, dokunma, koklamadır.

Duyularımızla kavrayabileceğimiz pek çok olay, ulaşım araçları içinde etkisini kaybeder. Örneğin; deniz otobüsünün iklim kontrollü kabinlerinde yolculuk yapanlar, denizin kokusunu, rüzgarın esintisini, kuşların sesini duyamazlar. Pencerelemin kalın camları ardından deniz yalnızca renk olarak algılanır [1].

Belli bir mekan, çevre kullanıcıların duysal seçimlerine bağı olarak farklı duysal şekillerde algılanır. Kullanıcıların duysal seçimlerinde geçmiş deneyimleri, sosyo-kültürel özellikleri de önemli rol oynar.

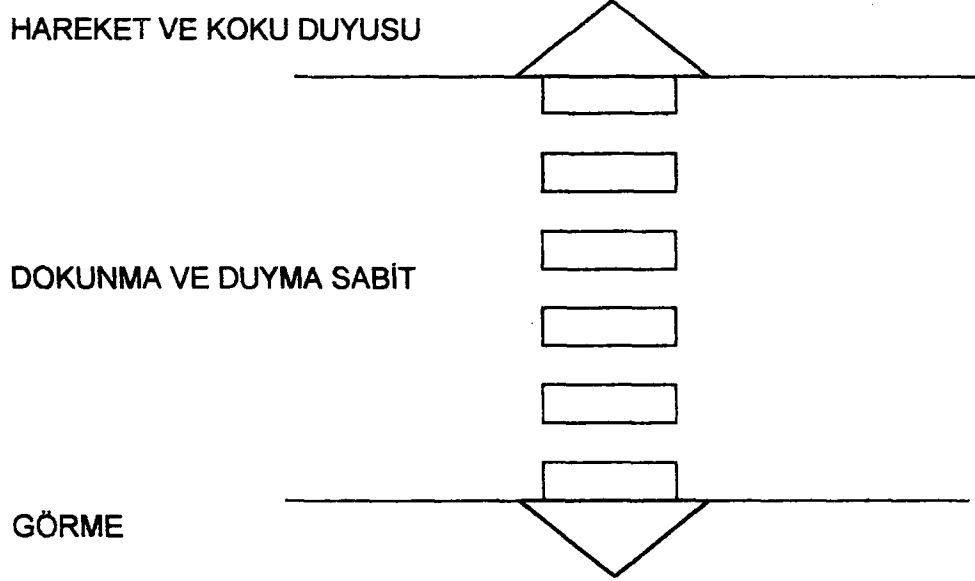
Konuşulan dil, davranışlar, giyim tarzları ve fiziksel özelliklerdeki değişikliklere bağı olarak oluşturulan çevrede, farklılıklar ortaya çıkabileceğı gibi çevresel kalitenin algılanmasında da farklılıklar olacaktır.

İnsan ve içinde bulunduğu çevre arasındaki ilişki, kültürel, duysal ve çevresel değerlerin etkileşiminin sonucudur. Diğer canlılarda olduğu gibi insanlar da seçtikleri yaşama ortamlarının kendilerine uygun özelliklere sahip olmasını isterler. Farklı yerleşmelerde, farklı zamanlarda, farklı kültürlere sahip birçok çevrede insanlar için önemli olan ilginç, zengin ve sürpriz mekanlara sahip kentsel alanlarının olmasıdır [2].

İnsanların sabit mekanlarda farklı duyuların etkisiyle iki tip seçim yöntemi vardır. Farklı konumlarda dikkatlerini farklı kaynaklar üstüne yoğunlaştırma ve bir kaynaktan diğer kaynağı doğru hareket.

Her metodun etkisi, duyunun seçmeye dayalı bir yolla mı, rastlantısal mı olduğuna bağılıdır. Duyular rasgelelikle yüksek seçicilik arasında değişiklik gösterir (Şekil 2.1) .

DEĞİŞEN POZİSYONLARA GÖRE SEÇİCİ OLMAYAN TERCİH

FARKLI KAYNAKLARA BAKILDIĞINDA SEÇİCİ TERCİH

Şekil 2.1. Duyuların tercihi seçici olmayandan yüksek seçiciliğe doğru değişir [3,s:89].

2.1. Çevresel Algılama

2.1.1. Görme duyusu

Bilgi alımında en baskın olan ve en çok kontrolümüz altında tutabildiğimiz duyudur. Aynı öğelerin oluşturduğu bir kompozisyonu izleyen iki ayrı birey aynı niteliklere sahip bir kompozisyon algılayamaz. Her birey kendi bilgi ve ilgi durumuna bağlı olarak kompozisyonları algılar. İçgüdü veya deneyim sonucu her bireyin görme ve algılama duyarlılığı farklıdır. Bu nedenlerden ötürü görsel zenginlikte ki önemi diğerlerinden iki kat fazladır [3,s:90].

İnsanların, amaç ve niteliklerine bağlı olarak önem kazanan öğeleri algılamaları göz sayesinde gerçekleşir. Mekanların veya mekanları oluşturan elemanların algılanmasında fiziksel, psikolojik, fizyolojik koşullarla birlikte bireyin deneyimleri, bilgi birikimi de önemli rol oynar.

Belirli niteliklere sahip elemanların kişiler tarafından önceden öğrenilmiş olması sonucu oluşan birikim, başka mekanların ve mekanda yer alan elemanların algılanmasında, kavranmasında etkilidir. İnsanlar yeni bir mekanda gözlemledikleri elemanları önceki deneyimlerine bağlı olarak karşılaştırma ve değerlendirme imkanı bulurlar.

Görsellik ile, mekanların ve nesnelerin şekil, büyüklük, yükseklik, renk, malzeme, doku, detay, bağlantılar gibi nitelikleri algılanabildiği gibi ışık ve gölge, yeşil alanlar, yol dokusu, topoğrafya gibi fiziksel elemanların da kavranması en etkin olarak göz yani görme duyusu ile gerçekleşmektedir.

İnsan gözü sürekli hareket halindedir ve bu hareketliliğe bağlı olarak göz altmış derecelik bir açı içindeki objeleri net olarak görür. Baş ve gözün hareketi ile görüş açısı ve doğrultusu değişir. Buna bağlı olarak da görülen alanlar, yüzeyler farklılaşır. Gözlemlenen alanlardaki bazı elemanlar ya da eleman parçaları dikkati kendi üstlerine çekerek, gözün orada yoğunlaşmasını sağlar.

Mekan içinde görme duyusu ile algılanan elemanlar birbirine benzer niteliklere sahipse, görüntüde bütünlüğün sağlanmış olduğundan söz etmek yanlış olmaz.

2.1.2. Duyma duyusu

Duyma deneyimi zorunludur. İstemediğimiz sesleri duymamak için bu duyumuzu kapatamayız. Duyulanlar üzerinde sınırlı bir denetime sahibizdir ve sesleri ayırabiliriz.

Duyusal zenginlik, küçük mekanlarda algılanabilir. Bu nedenle, insanlara yetebilecek kadar mekanlar olmalıdır ki, ses kaynağından istedikleri zaman istedikleri kadar yararlanabilsinler [3,s:89].

Ses kent mekanlarına boyut katan elemanlardandır. Kentsel açık alanlarda sesler doğal kaynaklı olabilecekleri gibi, insan tarafından yaratılmış ta olabilirler. Doğal kaynaklı olarak sayılabilecek sesler, rüzgar esintisi, kuşların sesi, ağaçların rüzgar etkisiyle yarattıkları ses, su elemanının yarattığı seslerdir. Trafik, endüstri,müzik, konuşma, gülme gibi insan tarafından yaratılmış sesler de mevcuttur. Bunların yanısıra doğal olarak niteleyebileceğimiz mevsimsel sıcaklığa bağlı olarak değişen ses etkileri de mevcuttur.

2.1.3. Koku duyusu

Koku duyusu yönlendirilemez. Bunu başarabilmek için, bir kaynaktan diğerine hareket etmek gerekir. Bu yüzden zenginliği, göreceli olarak büyük mekanlarla bağdaştırılır [3,s:89].

Kentsel açık alanlarda; bitkiler, çiçekler, deniz, yosun, toprak gibi doğal kaynaklı kokuların yanında araçların yarattığı egzoz, baca dumanı, çöp, yol kenarlarında yer alan büfeler ve lokantalardan gelen çeşitli yiyeceklerin yarattığı koku etkisinden de söz etmek mümkündür.

Mekanların nitelik kazanmasında, mekanlar hakkında tanımlamalar yapılmasında bazen koku duyusunun etkisi büyük olmaktadır. Diğer duyu organları kullanılmadan sadece koku alma duyusu ile denize açılan sokaklar, yosun kokusuyla karanlıkta bile kendilerini belli ederler.

2.1.4. Dokunma

Dokunma duyusu hem istemli hem istemsizdir. Bir el hareketi ile istenilen şeye dokunabiliriz, fakat rüzgar veya güneşten mekanımızı değiştirerek kaçabiliriz. Bu yüzden yüzey ve tekstür zenginliği küçük mekanlarda, hava hareketi ve sıcaklık değişimi büyük mekanlarda algılanır [3,s:90].

Yaya olarak dolaşılan mekanlarda ayak altı ile çeşitli yüzeyler, belirli dokular algılanabilir. Yol malzemesinin sertlik ve yumuşaklığı hissedilebilir. Kentsel alanda yaya olarak hareket eden insanların kendilerini konforda hissetmeleri mekanda kullanılan kaplama malzemesinin çeşidi ile bağlantılıdır. Bu nedenle; mekanın karakterine, kullanım amacına, kullanım sıklığına bağlı olarak uygun yüzey malzemesinin seçilmesi doğru olacaktır.

2.1.5. Hareket duyusu

Kinetik deneyim hareket sonucu oluşur. Günlük hareketlerimizde her yönde yürüme gereksinimiyle yola çıkarız. Kentsel çevre; sokakları, meydanları ve sahilleriyle insana değişik yönde hareket etme olanağı ve gerekliliğini yaratır. Parkların ya da yeşil alanların içinde tek yönde hareket etmek yerine birçok peyzaj mimarı alanı ziyarete gelenleri çeşitli yönlerde dolaştırmayı ve her köşesinde saklı öğeleri göstermeyi amaçlar.

Kinetik zenginlik bir mekana hareket ederken farklı olasılıkları içerir. Bu yüzden çoğunlukla kamu mekanları, sirkülasyon yolları ve açık alanlarda yer alır veya yer alması amaçlanır. Bir mekana giderken, hareket ve yöne bağlı olarak, değişik olasılıklar ne kadar fazla ise, hareket zenginliği de o kadar fazladır [3,s:90]. Çeşitli dönüşler yaparak mekanda doğrusal hareketten sapmalar insanda bir sürpriz hissi de yaratır demek yanlış olmaz.

Yayaların açık alanlardaki hareketi iki şekilde gerçekleşebilir. Dinamik ve statik. Dinamik hareketler yürüme, gezinme, statik hareketler oturma ya da dinlenmedir.

Dinamik ve statik alanlar farklı özelliklere sahiptirler. Doğrusal, sınırlı, saklı alanlara açılan karmaşık yapıdaki yol ve meydan mekanları yürüme ve gezinme imkanı yaratır. Daha durağan, geniş olan diğer alanlar genellikle yeşil mekanları içerir ve dinlenme, oturma imkanları sunar.

Yayalar ve araçlar arasındaki en büyük fark, hareket hızlarıdır. Buna bağlı olarak, mekanda bulunma süresi de farklılaşır. Hıza bağlı olarak çevreden alınan bilgiler, algılamalar farklılık gösterirler. Böylece, yayalar bir mekandaki ayrıntıları, önemli noktaları, aktiviteleri özel yada kamu araçlarındaki kişilerden daha net algılarlar.

Yol seviyesinin değişimi, hareketin hızı, eğimler hareket duygusunu etkileyen öğelerdendir.

Yerleşmeler farklı hızlar için farklı ipuçları ve farklı seviyelerde karmaşıklık sunarlar. Yaya, bisikletli, yavaş araç, hızlı araçların yanı sıra otobüs, tren, metro gibi toplu taşımacılık araçlarının da her birinde seyahatin anlamı farklılaşır. Her bir araçla gözlemlenen mekanlar, algılanan noktalar değişiklik gösterir [2].

Hareket mekanda durumun değişmesidir. Kişilerin mekanda yürürken gördükleri nesnelere bakış açıları değişir. Değişik açılardan görülen nesneler, farklı özellikleriyle algılanır. Hareketin hızına göre algılanan detaylar değişir [1].

2.2. Görsel Zenginliğin Esasları

Görsel zenginlik, yüzeydeki görsel zıtlıkların mevcudiyetine bağlıdır. İki ana faktör vardır. Bu faktörler; ilgili yüzeyin yönelimi, oryantasyonu ve gözlemlenen noktadır. Günümüzde, görsel monotonluk bir çok çevrede yer almaktadır. Geçmişin görsel zenginlikleri ihmal edilmekte, onları köken almayan bina imajları kullanılmaktadır. Görsel zenginlik, geçmişteki zenginlikleri temel alan tasarımlar ile yaratılabilir.

Görsel zenginliğin algılanmasında iki önemli faktör vardır. Bunlar; yüzeye bakma mesafesi ve yüzeye bakma süresidir [3,s:90-91].

2.2.1. Uzaklık

Bakış mesafesi ölçeği etkiler. Yüzey uzaktan algılandığında büyük ölçekli zenginlik vardır. Algılama mesafesi azaldığında daha küçük detaylar dikkat çeker. Zenginliği büyük ölçekten küçük ölçeğe indirmek için elemanlar arasında büyük ölçekten küçük ölçeğe doğru hiyerarşi uygulamalıyız [3,s:90].

Çevremizde uzandığımız zaman erişebileceğimiz çeşitli elemanlar vardır. Her hareket elemanın farklı tanımlanmasına neden olur. Çünkü; gözümüzle nesne arasındaki uzaklık değişmiştir. Yürüdüğümüz zaman nesneler daha büyük görünecektir. Belli bir süre sonra nesnenin bir kısmını görür hale geliriz. Çevresindeki elemanlar kaybolur tek bir eleman kalır. Çok yaklaşıncı nesneyi bir bakışta tanımlayamayız. Bazı yüzeyler daha fazla görünür, bir kısmı kaybolur. Bir nesneyi tanımlayabilmek için değişik açılardan ve uzaklıktan bakmamız gerekir.

Bir kent mekanı tasarımında değişik açılardan bakılacağından kavranan elemanlar ve algılanan mekan farklı olacaktır. Yolda yürüyerek tanımladığımız bir çevre araçla hızla geçilirken farklı algılanacaktır [1,s:83-84].

2.2.2. Süre

Belli bir mekana belli bir zaman içinde insanların bakışı önemlidir. Mekana ne kadar uzun süre bakılırsa görsel zenginlikte o kadar artar. Çünkü; süre artıkcı göz detaylara inmeye başlar [3,s:91].

Gözlemler belirli zaman kesitlerinde yapılır. Zaman mekandaki değişimlerle tanımlanır. Çevrenin tanımlanması ve değerlendirilmesi zamana bağılı olarak yapılır [1,s:83].

Kentsel alanlarda insanların yürürken alacakları mesajlar ile araç içinden geçerken alacakları mesajlar farklıdır. Hız ve süreye bağılı olarak algılanan alanlar, dikkat çeken detaylar farklılaşır. Araç içinden çevredeki elemanların tekrarı, renkler, biçim, doluluk, boşluklar kavranabilir, mekana egemen olan renkler ve ışıklar dikkat çeker. Yaya çevredeki detayları kavrarırken, hızlı bir harekette bakış süresinin azalmasının etkisiyle, genel kütleli renkler ve biçimler etkili olur.

2.2.3. Maliyet

Görsel basitlik görsel zenginlikten daha maliyetlidir. Görsel basitlik kompleks, pahalı, gizli donatılarla elde edilir. Yakın mesafeli zenginlik daha fazla zaman ve maliyet gerektirir. Teknikler ve materyaller de maliyeti ölçüsünde etkili olmalıdır.

Günümüzde yakın mesafeli zenginlik üzerinde pek durulmamaktadır. Modern prodüksiyon teknikleri ve modern işçilik maliyetlerinin avantajları kullanılarak binaların zenginleştirilmesi mümkün olabilir.

Kitle üretim malzemelerini kullanırken kapasite önemlidir. Aynı elemanı fazlaca tekrar etmemek gereklidir.

Yakın mesafe zenginliği için değişik yüzey malzemeleri kullanılmalıdır. Yol yüzeylerinde kullanılan malzeme ile alanı çevreleyen yapıların dış cephelerinde kullanılan malzemeler her zaman uyum içinde bulunmayabilir. Geleneksel yerleşim alanlarında yatay ve düşey elemanlarda kullanılan doğal malzemelerin çoğunlukla uyum içinde olduğu söylenebilir. Yeşil ve su elemanlarının kullanımı ile de yüzeyde yakın mesafe zenginlik sağlanabilir.

İnşaatçının inisiyatifinden yararlanarak zenginlik yaratma yoluna gidilmelidir. Eski tarza dönüş yapılarak, günümüzde gereksiz kabul edilen, geçmişin zenginlikleri kullanılmalıdır. Ayrıca; görsel zenginlik yaratmak için kullanılan malzemeler gizlenmemelidir [3,s:90-91].

2.3. Görsel Uyum

İnsanların , binaların dış görünüşünü yorumlamasını sağlar. İnsanlar yapıları anlamları varmış gibi yorumlar. Binaların dış görünüşüne insanların yaptığı bu yorumlar uygunluğu desteklerse görsel uyum vardır.

Farklı kültürden gelen insanların dış görünüş karşısında verdikleri tepki de çok farklıdır. Herhangi bir yapı insanların bir kısmının beğenisini toplarken, bir kısmı için ters tepki yaratabilir [3,s:76-79].

Kentsel alanlara karakter kazandıran en önemli eleman binalardır. Binalar, yollar ve meydanları çevreler ve biçim verir. Yollar binalara erişebilirliği sağlarken, binalarda yollara karakter kazandırır. Binalar yükseklikleri, cephe oranları, kullanılan malzeme, çatılan ile yollarda özel görünümler yaratırlar. Bunun yanı sıra ağaçlar, bitki türleri,su

elemanları da yolların ve meydanların simgesi haline gelebilir [1]. Ayrıca, kentsel alanlarda bulunması gerekli olan kent mobilyalarının da önemi büyüktür ve tüm bu yapılar ve elemanlar uygunluğu destekleyecek şekilde bir araya getirilmelidir.

Görsel uyum, binaların dış görünüşü yanında iç görünüşünü de kapsar. İnsanların mekanlar ile ilgili yaptığı yorumlamalar ışığında, mekanın görsel kalite açısından uygunluğu destekleyip desteklemediği sonucu çıkarılabilir.

Yapıların ya da yapı gruplarının oluşturduğu mekanların dış görünüşleri ve sundukları kullanım olanakları açısından okunurluğu desteklemesi, çeşitliliği desteklemesi ve güçlü çevre oluşturmaya yani; farklı kullanımlara olanak vermesi görselliği uygun hale getiren etmenlerdendir.

2.3.1. Formun, Kullanımın Okunabilirliği ve Çeşitlilik kavramı

Binanın dış görünüşü bulunduğu çevreden çok farklı olmamalıdır. Değişik kullanıcılar aynı yapı hakkında farklı yorumlar getirebilirler. Bir grup binanın sadece dış görünüşü ile ilgili iken, diğer grup daha ince detaylar ile (pencere, kapı dizaynı...) ilgilenebilir.

Bir yerin ayrıntılı tasarlanmış görünüşü, insanlara o yeri kullanma amacı hakkında bilgi verir. Yapılar, kullanım amacına uygun şekillendirilmelidir. İnsanlar bir belediye binasını, belediye binası olarak algılayabilirler fakat ayrıntıya inildiğinde bürokratik ya da demokratik olması konusunda çelişkiye düşebilirler. Binaların negatif yönüyle algılanması, insanların ön yargıyla yaklaşmalarına neden olur. Bu da binaların olumlu yorumlanması ihtimalini düşürür.

Detaylı görünüş çeşitliliği desteklemelidir. Yapıyı kullanacak her bireyin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde çeşitlilik sağlanmalıdır. Fakat, binanın dış görünüşünü farklı yapmaya çalışırken, örneğin; bir belediye binasını fabrika dış görünüşüne benzer şekilde dizayn etmek, insanlar üzerinde olumsuz etkilere yol açar.

2.3.2. Geniş Ve Dar Ölçekte Güçlülük

Bir mekanın farklı kullanımlara olanak vermesi onun güçlülüğüdür. Yani; binanın zaman içinde tamamı veya büyük kısmının kullanım olarak değişime uğramasıdır. Örneğin; dil okulu olan bir binanın zaman içinde otel olarak kullanılabilmesi.

Dar ölçekte, binanın içindeki farklı kullanımlardan söz edilebilir. Binanın, oda oda farklı amaçlarla kullanıma olanak vermesi düşük ölçekte güçlülüğü açıklar.

Yapılar değişik hayat tarzına sahip kişiler tarafından kullanılabilir. Öyle bir tasarım yapılmalıdır ki, hem farklı geçmişlere sahip kişilerin ihtiyaçları karşılanabilsin, hem de görsel uyum sağlanabilsin.

2.3.3. Görünüşte Ayrıntının Önemi

Detaylı görünüş ile hem görsel uyum sağlanmalı, hem de farklı kullanımlara hizmet edecek yapılar oluşturulmalıdır. Detaylı görünüş; ne tam olarak bir planın yan ürünüdür, ne de tam olarak sanatsaldır. Mimari kökenli planın ürünü olmalıdır.

Kamu alanlarında detaylı görünüşün önemi büyüktür. Mekanı kullanacak kişilerin bu mekanı nasıl tanımladığı bilinmelidir.

2.3.4. Mekanların Yorumlanması ve Mekan Yorumlanmasında Kullanılan Kaynaklar

İnsanlar çevrelerinde birtakım görsel göstergeler algılar. Bu göstergelerin belirli tanımları vardır. İnsanlar, toplumsal gruplar içindeki karşılıklı etkileşimleri sonucunda bu tanımları öğrenmişlerdir.

Bu yüzden, belli gruplara ait olan insanlar mekanları birbirine yakın yorumlarken, farklı sosyal grupların üyeleri aynı mekan hakkında değişik yorumlamalar getirebilirler. Bunun iki nedeni vardır:

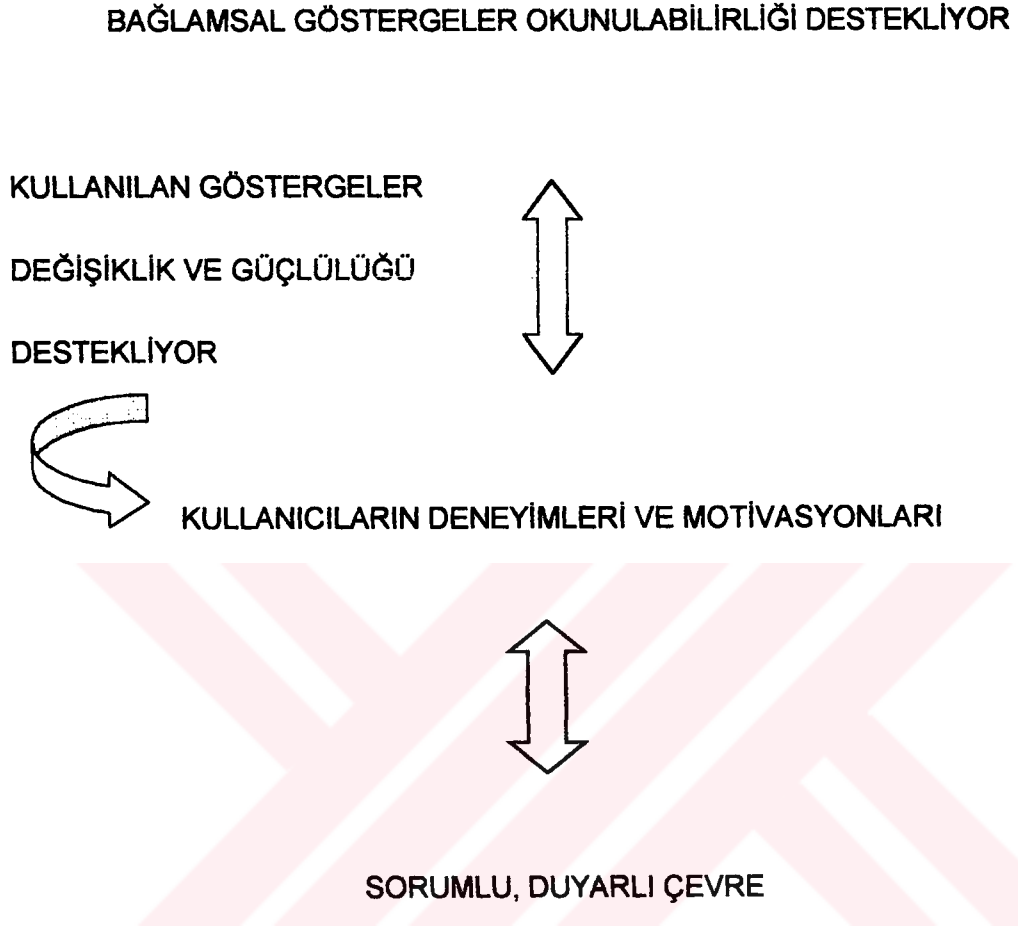
- 1.Kendi çevresel deneyimleri diğer gruplardan farklıdır.
- 2.Amaçları diğer gruplardan farklıdır.

Görsel olarak uygun tasarımlara, farklı gruptan kullanıcılar için okunabilir, zengin, güçlü olarak tanımlanabilen mekanlar yaratmakla ulaşılabilir. Bu da mekanı kullanacak kişilerin muhtemel deneyimlerini, geçmişlerini ve amaçlarını bilmekten geçer. Böylece her kullanıcı grubu için uygun görsel göstergeler yakalanabilir.

Kentsel mekandaki bir yapının okunabilirliğini desteklemek için bazı göstergeler kullanılır. Açıklayan (bağlamsal) göstergeler; yollar, düğüm noktaları, köşeler, sınırlar, kenarlar ya da bölgelerdir.

Çeşitlilik ve güçlölük projenin uygulanması ile ilgilidir. Bunları desteklemek için, değişik kullanımlara olanak verecek şekilde düzenlenen tasarımlarda, ilgili detaylara ihtiyaç vardır. Bunlar da kullanım göstergeleridir. Bağlamsal göstergeler okunabilirliği, kullanım göstergeleri zenginlik (çeşitlilik) ve güçlölüğü, ikisi birlikte

kullanıcıların geçmiş deneyimlerini ve motivasyonlarını etkiler (Şekil 2.3). Bu karşılıklı etkileşim sonucu sorumlu, duyarlı çevre oluşur [3,s:76-79].

Şekil 2.3. Sorumlu, duyarlı çevrenin oluşumu [3,s: 78]

3. PEYZAJDA GÖRSEL TASARIM ELEMANLARI

Nokta, çizgi, düzlem, hacim görsel ifadenin temel elemanlarıdır. Yaşamın her formunda bu elemanların birini ya da bazılarının birlikte oluşturduğu kombinasyonları görürüz [4].

Görsel tasarım elemanları çeşitli amaçlara yönelik olarak kullanılır. Konut, iş ve rekreasyonun birbirleri ve diğer servisler ile aralarındaki ilişkileri geliştirmenin yanı sıra, kapalı ve açık alanlar (iç ve dış mekan) arasındaki ilişkileri geliştirmekte görsel tasarım elemanlarının kullanımı ile sağlanabilir.

Yol ve meydan gibi yapısal olarak nitelenebilecek açık alanlar ile peyzaj alanı olarak tanımlanabilecek açık alanlar arasındaki ilişkilerin sağlanması ve geliştirilmesi de görsel tasarım elemanlarının kullanımı ile mümkün olabilir.

İnsan ve içinde bulunduğu çevre arasındaki ilişkileri geliştirmek ve gelişmelerden daha çok insanın yararlanmasını sağlamak amacıyla; yapılarla çevrili kentsel alanlar ile açık alanlarla ifade edilen kırsal alanların birbirleri ile etkileşimlerinin sağlanması da gerekmektedir. Konuyu daha küçük ölçekte ele alırsak; yer şekilleri, su elemanı, yapılar, açık alanlar ve bitkiler arasındaki ilişkileri geliştirmenin gerekliliği de ortaya çıkacaktır. Bunun sağlanması da yine görsel tasarım elemanlarının kullanımı ile mümkün olacaktır [5].

3.1. Etmenler

Temel elemanlar; ışık, renk, zaman ve hareket ile ilgili olarak farklı şekillerde algılanır. Temel elemanlara bağlı olan değişkenler ise; sayı, konum, yön, yönlendirme, biçim, mesafe, doku, renk, yoğunluk, zaman, ışık, görsel kuvvet, görsel hareketsizliktir.

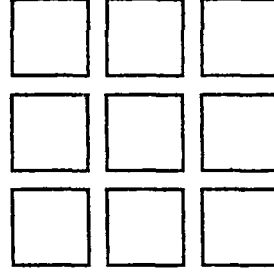
3.1.1. Sayı

Elemanlar birlikte ya da birbirinden ayrılmış olarak bulunur. Tek elemanlar kendi etraflarına küçük referanslar verirler. Elemanların sayısı arttıkça, tekrarlanmaya başladıkça bu tekrarlanan elemanlar arasında görsel ilişki ve etkileşim oluşmaya başlar. Sayı ne kadar artarsa, doku ya da tasarımda o kadar karmaşık bir hal alır.

Bir eleman doku oluşturacak şekilde tekrarlanabilir (Şekil 3.1). Orijinal formun parçaları başka şekillerde bir araya getirilerek yeni bir doku ya da form yaratılabilir. Farklı ölçeklerde, tek elemanların birleştirilmesi ile yaratılan dokular bir bütün olarak algılanabilir. Örneğin; bir evin çatısı, birbirinin aynısı olan birçok birimden oluşmasına rağmen, tek bir birim olarak algılanır.

Tek eleman.

Aynı elemanın tekrarlanması ile oluşan yeni eleman.

Bir eleman boşlukta sadece yer kaplar.

Birden fazla eleman, boşlukta yer kaplamanın yanı sıra birbirleri ile etkileşim içinde bulunur.

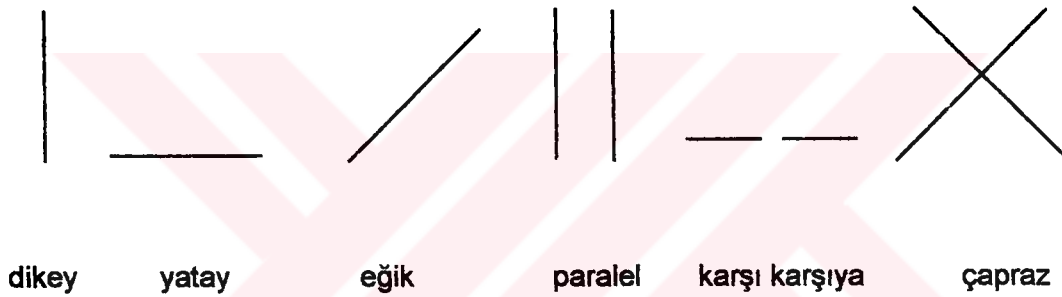
Şekil 3.1. Elemanların birbirleri ile ilişkileri

3.1.2. Konum

Yatay, dikey ve eğik olmak üzere üç tür konum vardır. Yatay konumlar, yer düzlemine paraleldir. Dikey konumlar, yer düzlemi ile 90 derecelik açı yaparlar. Eğik konumlar ise, yatay ve dikey konumlar arasındaki açılarla ifade edilebilirler.

Yatay formlar durağandır. Dikey formlar ise, geliştirilip uzatılabilir. Örneğin; bitkiler, ağaçlar dikeyde gelişirler. Eğik formlar durağan değildir ve tasarımda daha etkilidir.

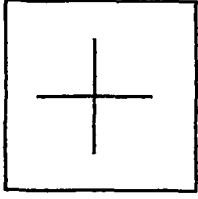
Noktalar boşlukta şekillenir, birleşerek çizgileri oluşturur. Çizgiler konumlarına bağlı olarak görsel kuvvet veya gerilim yaratabilirler. Çizgisel elemanlar paralel, karşı karşıya ve çapraz olarak ilişkilendirilebilir (Şekil 3.2). Düzlemler ise, birbiri üzerine binebilir ya da birbirine eklenebilir.

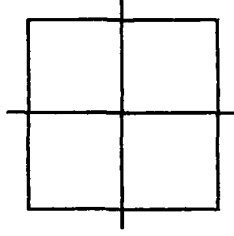
Şekil 3.2. Çizgilerle oluşturulan konumlar [4]

Elemanların konumları arazi formu ile ilişkilendirilmelidir. Denge, kuvvet, hareket, gerilim gibi etkiler, elemanların karşılıklı etkileşimi sonucu oluşur. Bir çizgi çifti ile çizgilerin yönüne, aralarındaki açığa ve düzlemde kapladıkları alana bağlı olarak farklı etkiler yaratılabilir. Bu farklı konumlar elemanların görsel kuvvetini arttırabilir ya da azaltabilir (Şekil 3.3).

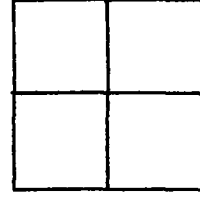
Arazi şekli ile uyumlu peyzaj elemanları güçlü etkiler yaratır. Elemanların yanlış kullanımı ise görsel kuvvet ile çelişen görsel gerginlik yaratabilir.

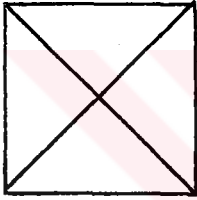
Paralel ve düzlemin içinde:
durağan fakat düzlemde
yüzer gibi etki yapıyor.

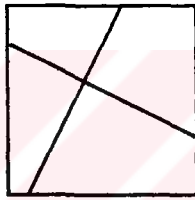
Paralel ve düzlemin dışına
taşmış: durağan ve düzlemle
birleşmiş etkiye sahip.

Paralel ve kenarlara
genişlemiş: düzlemi
alt düzlemlere bölmüş

Çapraz, köşelerle birleşmiş:
durağan etki yaratır.

Çapraz, köşelerle birleşmemiş:
durağan değil. Gerilim etkisi yaratıyor.

Şekil 3.3 Düzlem içinde çizgiler ile yaratılan etkiler [4]

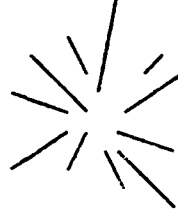
3.1.3. Yön ve Yönlendirme

Elemanlar belirli yönler göre konumlandırılabilir. Elemanlar şekilleri itibarı ile de bir yönü işaret edebilirler (Şekil 3.4). Peyzajda çizgi ile yön belirlenip, farklı kompozisyonlar yaratılabilir. Örneğin; yol patika gibi çizgiler yön duygusu yaratıp, gözlemcinin yönelmesini sağlarlar. Ayrıca rüzgar, dalga gibi doğal kuvvetlere bağlı olarak da yönlendirme yapılabilir. Doğal elemanlarda, doğadaki bu olaylar ile şekillenerek yön kazanırlar. Ağaçlar gün ışığına doğru yönelirken, kumlar rüzgar yönünde savrulur.

Konum ve yönün birleşimi yönlendirmedir. Pusulaya, yer düzlemine ve gözlemciye göre olmak üzere üç tiptir.

Yukarı yönelme

Dışa doğru yönelme

İçe ve aşağı doğru

Dışa doğru ve dönel

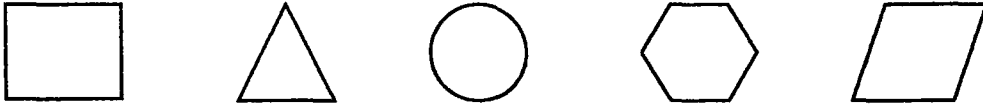
Şekil 3.4 Elemanlar ile açıklanabilen yönler [4]

Yönlendirme batıyla yüzleştirme anlamına da gelir. Sadece batı yönünde değil, bunun yanı sıra gün ışığına, hakim rüzgar yönüne, yıl içindeki ay ve güneşin belirli zamanlardaki konumuna bağlı olarak da yönlendirme yapılır. Bazı yapıların yönlendirmesinde de belirli kurallar vardır. Örneğin; İslam dininde camilerin kible yönünde inşa edilmesi gibi.

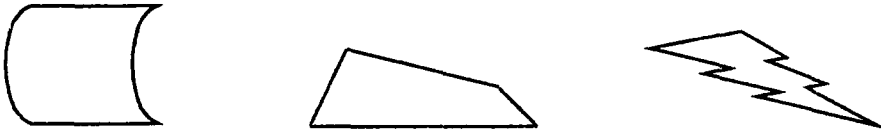
3.1.4. Biçim

Biçim en önemli değişkenlerdendir. Çizgiler, düzlemler, hacimler belirli şekillere sahiptir. Şekilleri birer eleman olarak tanımlayabiliriz. Düzenli geometrik (Şekil 3.5), düzensiz geometrik (Şekil3.6) ya da doğal (Şekil3.7) olabilirler. Peyzajda bulunan doğal çizgilerin çoğu düzensiz, nadir olarak geometriktir.

Farklı ölçeklerde ya da farklı görüş mesafelerinde tekrarlanan şekiller karmaşıklığa neden olurlar. Tasarımda birbirine uymayan şekiller, gerilimi ve görsel çelişkiyi artırır. Şekillerin uyumu tasarım için önemli bir faktördür. Bunun yanı sıra, birbirine zıt şekillerde tasarımda yer almalıdır.

Şekil 3.5 Düzenli geometrik şekiller [4]

Şekil 3.6 Düzensiz geometrik şekiller [4].

Şekil 3.7 Düzensiz organik şekiller [4].

Değişik ölçeklerde bakıldığında, doğadaki şekiller ne daima düzensizdirler ne de sürekli tekrarlanırlar. Küçük ölçeklerde örneğin; yapraklar ele alındığında düzenli simetrik şekillenme gösterdikleri görülür. Fakat, ağacın tamamına bakıldığında, rüzgar, iklim, güneş gibi etkilere bağlı olarak, düzensiz şekillenme göze çarpar. Yaprak gibi tekrarlanan doğal şekiller birbirleri ile çok benzer olmalarına rağmen, tamamen aynı özelliklere sahip değildirler. Aynı ağacın güneşe bakan yönünde bulunan yapraklar ile aksi yöndeki yaprakların en azından renk, doku gibi özelliklerinde farklılıklar vardır. Yetiştirme ortamına bağlı olarak ta bitkilerin formlarında değişiklikler meydana gelir. Açık alanda yetişen bir çam ağacı fidanı ile saksıda yetişen fidan birbirinin aynı özellikleri göstermez.

Yapılarda genel olarak kullanılan, geometrik formların değişik kombinasyonlarıdır. Doğal formlardan esinlenerek üretilen yapılarda mevcuttur. Ayrıca geometrik ve doğal formların bir arada kullanılması ile de ilginç tasarımlar yaratılabilir.

3.1.5. Büyüklük ve Mesafe

Büyüklük, elemanların ya da eleman parçalarının boyutları ile ilgilidir. Uzun, kısa, geniş, dar, büyük, küçük, derin, sığ gibi kavramları da içerir. Geniş, uzun ya da derin formlar dikkat çekicidir ve güç göstergesi olarak kullanılır. Küçük formların etki değerleri düşüktür.

Büyük objeler bilinçli olarak, insanlar üstünde psikolojik ve fiziksel baskı sağlamak amacıyla, güç göstergesi olarak kullanılabilir. Küçük objelerin etkileycilik özelliği pek yoktur. Buna rağmen, kendilerine özgü çekiciliğe sahip olabilirler.

Birçok küçük objenin bir araya gelerek yarattığı görsel etki, büyük bir objenin tek başına yarattığı etkiden azdır. Örneğin; bir gökdelen ile, birçok küçük evin birlikte oluşturduğu doku karşılaştırıldığında, gökdelenin etkisi daha fazla olacaktır.

Bitkilerde büyüme unsuru, genetik yapı ve doğal kuvvetler ile sınırlıdır. Gelişebilecekleri maksimum sınır bellidir.

Elemanlar eşit mesafede.

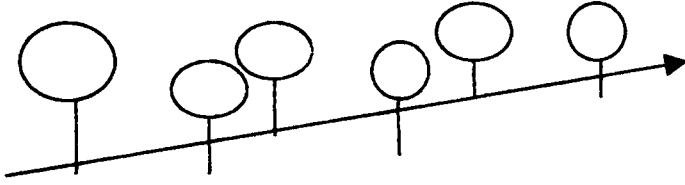
Elemanlar farklı mesafelerde.

Büyük elemanlar (aralarındaki mesafe az).

Küçük elemanlar (aralarındaki mesafe fazla)

Eşit mesafede ağaç sıraları formal etki yaratır.

Şekil 3.8 Mesafeye bağlı olarak elemanlarla yaratılan etki [4]

Tasarımda elemanlar arasındaki mesafe, elemanların kendisi kadar önemlidir. Elemanlar arası mesafeler eşit ya da farklı olabilir. Eşit mesafeler durağanlık, düzenlilik hatta resmîlik etkileri yaratır. Farklı mesafelerin saptanması, rastlantısal olabileceği gibi, belirli kurallar çerçevesinde de gerçekleştirilebilir. Değişik ölçeklerde farklı mesafeler kullanılarak karmaşık dokular oluşturabilir.

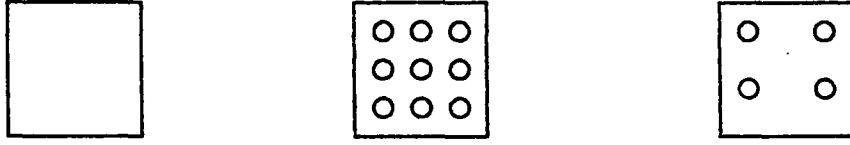
Mesafe, resmîlik ile gayri resmîliğin yaratılmasında kullanılabilen bir değişkendir. Ağaçlar ile yapılan bir yol düzenlemesinde, eşit aralıklarla yerleştirilen bitkiler, güçlü etki yaratarak resmîliğe neden olur (Şekil 3.8). Rastlantısal gerçekleştirilen bir düzenlemede ise, tam tersi bir etki mevcuttur.

3.1.6 Doku ve yoğunluk

Elemanların boyutlarına ve aralarındaki mesafeye bağlı olarak doku oluşur. Elemanlar arasındaki boşluklar, görsel ve dokunsal açıdan farklı etkilere neden olur. Doku görecelidir. Gözlemci ile obje arasındaki mesafe ile ilgilidir. Farklı mesafelerde farklı doku etkileri oluşur (Şekil 3.9). Uzak bir mesafeden gözlemlenen bir obje, başka büyük bir dokunun parçası olarak algılanabilir.

İlginç dokuların oluşturulmasında birbirine zıt elemanlar kullanılabilir. Yapılarda değişik doku oluşturulmasında, farklı malzemeler ile farklı etkiler yaratılabileceği gibi, aynı malzemenin değişik kombinasyonları ile de dokuda çeşitlilik sağlanabilir. Örneğin; tuğla ile oluşturulan bir bina tasarımında, tuğlanın sert- yumuşak- makine kesimi ya da insan eliyle şekillenmiş olması değişik doku özellikleri yaratacaktır.

Benzer şekilde, tuğlanın büyüklüğü ile sıva malzemesinin kalınlığındaki farklılıkta dokunun farklılaşmasına neden olacaktır.

Şekil 3.9 Elemanların sayısı, büyüklükleri ve aralarındaki mesafeler artırılarak oluşturulan doku örnekleri [4]...

Her bitkinin, her yaprağın kendine özgü dokusu vardır. Örneğin; kozalaklı ağaçlar ile geniş yapraklılar karşılaştırıldığında, kozalaklı ağaçların daha düzenli yapraklara ve farklı doku özelliklerine sahip olduğu görülür. Tasarımda, böyle değişik doku özelliklerine sahip bitkiler birarada kullanılarak oldukça etkili sonuçlar yaratılabilir. Farklı yetiştirme ortamları ve iklim şartlarında yetişen aynı bitki türlerinde de doku farklılıkları olabilir.

Belirli bir alanda bulunan eleman sayısı ile ifade edilen yoğunluk, doku ve mesafe ile ilişkilidir. Yüksek yoğunluktaki alanların görsel etkisi de artma eğilimindedir.

Yoğunluk dereceleri geniş ölçekte alan kullanım dokularında görülebilir. Fonksiyonları ile ilgili olarak kentsel peyzaj alanlarında da yoğunluk örnekleri gözlemlenebilir.

Yapıların yoğunluğuna bağlı olarak, değişik bakış açılarında şehir parçalarının gösterdikleri doku özellikleri de farklıdır. Yüksek yoğunlukta, benzer malzemelerden yapılmış, benzer büyüklükteki yapılardan oluşan bir şehir parçası, düşük yoğunlukta büyük yapılardan oluşan başka bir şehir parçasından daha iyi şehir dokusu özelliği gösterir.

Kentsel alanlar genelde, yoğunluk değişimleri ile karşı karşıya kalırlar. Büyük şehirlerde şehir merkezlerine doğru yoğunluk artar. Böylece yoğunluk, tasarımın bir elemanı olarak doku farklılıkları yaratır.

3.1.7. Renk ve Işık

Planlanan yüzeyler ve hacimler ile ilgili en önemli değişkenlerden biri olan renk, özel bir dikkat gerektirir. Görsel tasarımda kullanılan renklerin nasıl tanımlandığı, özellikleri ve yarattıkları etkileri bilmek önemlidir.

Renkler birincil, ikincil ve üçüncül olmak üzere temel olarak üç grupta sınıflandırılabilir. Birincil grup kırmızı, sarı ve mavi renkleri içerir. Birincil grup renklerin ikişerli karışımları ikincil, ikincil grup renklerin ikişerli karışımları da üçüncül grup renkleri oluşturur.

Renk çarkı, farklı renkler arası ilişkiyi gösterir. Renkler ton, hafiflik ve doygunlukları ile tanımlanır. Sıcak ve soğuk renkler olarak da sınıflandırılan renkler, duygusal hassasiyeti, psikolojik yapıyı etkilerler. Ayrıca sıcak ve soğuk renklerden oluşan renk çiftleri görsel açıdan denge etkisi yaparlar.

Renkler fiziksel, görsel, duygusal etki yaratırlar. Kırmızı, turuncu ve sarı, çekimlik renk olarak görülen mavi, yeşil ile karşılaştırıldığında, gözlemciye doğru hareket eden, dikkat toplayan renkler olarak algılanır. Soğuk renk olarak bilinen mavi ile boyanmış bir odayı, sıcaklık dışı mekanla aynı olmasına rağmen daha serin hissedebiliriz.

Açık ve koyu renkler çevrede farklı oranlarda bulunurlar. Aynı boyutlardaki yüzeylerden, açık renk olanlar daha geniş, büyük olarak algılanır ve etki gösterir. Büyük bir yapının koyu renk boyanması ile peyzajda göstereceği kitle etkisi azaltılabilir. Bunun tersi de mümkündür.

Peyzajda, renklerin sınırlı bir alan parçası ile uyum içinde bulunması, o alanın yerel kimlik kazanmasında etkili olur. Renkteki denge, diğer değişkenler ile uyumlu olduğu sürece başarılı olabilir. Doğada bulunan renkler, insan eliyle üretilen çevrelerin renklendirilmesi için bir palet yaratmakta kullanılabilir.

Renk kullanımı tasarımın yaratıcı parçalarındandır. Peyzaj ile uyumlu yapıların oluşturulması birçok yoldan ele alınabilir. Büyük, korunması gerekli yöresel yapıların yenilenmesinde ya da çevresinde oluşturulacak yapılarda, kullanılacak malzemeler ve renkler dikkatli seçilmelidir. Yöresel malzemeler ve hazırlanan renk paletleri yardımı ile yapılacak yenilemeler ile binanın yeni görünümü eskisi ile ve çevresi ile uyumlu olabilecektir.

Kullanılan tasarım formlarını basitleştirmek için de renkten yararlanılabilir. Görsel olarak algılanmasını istediğimiz yapılar, renk yardımı ile ön plana çıkarılabilir.

Doğal yada yapay olabilen ışık çevreyi algılayabilmek için gereklidir. Şekil, form ve renklerin algılanmasında ışığın kalitesi, miktarı, yönü önemli rol oynar. Güneşten veya yapay bir ışık kaynağından dik gelen ışık genelde parlaktır ve gölge etkisi yaratarak üç boyutlu objelere form verir. Bir alan parçasındaki ışığın miktarı; yıl içindeki zamana,

gökyüzündeki bulut miktarına, gün içindeki zamana ve başka bir obje tarafından yaratılan gölge etkisine bağlıdır.

Işığın kalitesine bağlı olarak, yapılarda kullanılan renklerde ton farklılıkları oluşabilir. Aydınlatılmış alanlar yüzey detaylarını verir. Bazı arazi parçaları yada yapılar da aydınlatılmış durumları ile daha etkili kompozisyonlar yaratırlar. Işığın miktarı ve yönüne bağlı olarak, ışığın düşürüldüğü yüzeyin etkisi artırılabilir yada azaltılabilir.

Yapay ışık kaynakları ile renk, yön, güç imajları üstünde kontrol sağlanabilir. Bir yapının detaylarına dikkat çekmek için ışık kaynakları kullanılabilir. Özellikle kentsel alanlardaki bazı noktalarda gece yapılan aydınlatmalar ile gündüz görünümünden çok daha etkileyici sonuçlar elde edilebilir.

3.1.8. Zaman

Bütün objeler yada peyzaj tasarımları zaman içinde değişikliğe uğrar. Doğal çevrenin değişen ritmine, yaşam şartlarına bağlı olarak objelerin zaman içindeki değişme oranını tahmin edebiliriz.

Peyzajda zaman içindeki değişimlerin çoğu hava şartları ile ilgilidir. Zaman içinde değişen hava şartları, küçük bir alanda çok büyük etkilere yol açabilir. Örneğin; gökyüzündeki bulutlanma ile yeryüzüne gelen ışığın miktarı aniden değişir. Mevsimsel farklılıklarda bitkilerin büyümesinde, görünümünün değişmesinde etkilidir.

Yapıların yaşam sürelerinin artması yada azalmasında insanların etkisi büyüktür. Doğal hayata baktığımızda, görsel ve fiziksel değişikliklerin varlığını hissederiz. Sadece bitkiler ve yaşayan canlılarda değil, yapılarda, şehir dokularında da büyümenin ve çürüyüp yok olmanın etkilerini görebiliriz.

Süre, hareketlerin hızı ve ivmesi ile de ilgilidir. Tarihi bir doku yada peyzaj alanının, arabadan, trenden, uçaktan veya yaya olarak gözlemlenmesindeki süre ve hız farklılıklarına bağlı olarak görsel algılama değişecektir. Farklı hızlarda, alan içinde bulunma süresi de farklılaşacaktır.

3.1.9. Görsel Hareketsizlik ve Görsel Kuvvet

Bazı objeler görsel kuvvete sahip olmayabilirler. Hareketsizlik hissi verirler. Özellikle bazı katı hacimler şekilleri ve renkleri nedeniyle daha ağır ve durağan görünürler. Görsel hareket ve enerjinin istenmediği alanlarda sessizlik, sakinliğin göstergesi olarak

görsel hareketsizliğe ihtiyaç olabilir. Sıradan yapılarda dikkatin çekilmemesi amacıyla koyu renkler ve yere yakın şekiller kullanılarak görsel hareketsizlik sağlanabilir.

Kompozisyondaki elemanların yan yana getirilmesi ile ortaya çıkan durgun bir imajın yarattığı hareket yada görsel yanıltma duygusu görsel kuvvet olayıdır. Görsel kuvvet hareketi tamamlayıcı veya hareketle çelişkili olabilir. Birbirleri ile çelişkili olan elemanlar, tasanma gölge düşürerek kanışıklığa sebep olabilir ve gerilim etkisi yaratır. Birden fazla eleman görsel kuvvetten sorumlu ise, bu elemanların hepsi kompozisyonun bütününde büyük bir görsel birim olarak algılanırlar.

Görsel kuvvet birçok yoldan üretilebilir. Özellikle yönlendirici şekillerde, bir noktanın konumu görsel kuvvet yaratabilir. Çizgiler yön ile birleştirildiğinde hareket hissi verebilir ve farklı hız duyguları uyandırır [4].

4. MEYDANLAR

Meydanlar, bireylerin açık alanda, daha büyük kalabalık gruplar halinde bir araya gelebilmeleri için düzenlenmektedir.

Meydan kullanımında amaç, insanlar arası ilişki ve bilgi alış verişini sağlamaktır. Bilgi alışverişi, ilişki biçimi düzenlenmiş veya düzenlenmemiş bir nitelik gösterebilir.

Düzenlenmiş ilişkiler olarak, belirli kurallara bağlı bir düzen ve kullanım içinde belirli ilişkilerden söz etmek olasıdır (resmi geçitler, sergiler vb.). Düzenlenmemiş ilişkiler olarak ise; önceden planlanmamış, belirli kurallara bağlı olmayan, kendiliğinden oluşan aktiviteler sayılabilir.

Meydan mekanları KRIER'e göre, bireylere istemli ve istemsiz gelişigüzel hareketlilik sağlayan, içinde sürekli ve yönlendirilmiş bir hareket düzeninden çok, durma imkanı veren ve hareketliliğe zorlamayan mekanlardır [6,s:48-49].

Meydanlar; kendilerini çevreleyen binaları sergilemek açısından da büyük avantajlar sağlar. Büyük kamu yapılarının bulunduğu meydanların; çevrelerindeki yapılar ve gökyüzü ile olan ilişkileri, bu alanda bulunan insanlarda duygusal, zihinsel birtakım çağrışımlar yaratır [7,s:87]. Ayrıca; meydanları çevreleyen yapılar uygun şekil ve büyüklüklere sahip olmalıdır. Tasarımda yapıların, caddeler, yaya alanları ve birbirleri ile ilişkilerine dikkat edilmelidir.

4.1. Meydan Mekanının Biçimsel Ve İşlevsel Nitelikleri

Meydanda yer alan aktiviteler, meydanın görsel çekicilik ve canlılık kazanmasında etkilidir. Yeni yapılacak meydan tasarımlarında nüfus ile olan orantıya dikkat edilmelidir. Meydan hizmet edeceği nüfusa göre ne çok büyük, ne de çok küçük olmalıdır.

Toplum yaşamında, şehir meydanlarının yaşamsal ve fonksiyonel kullanımı, Ortaçağ ve Rönesans'tan günümüze kadar ulaşan kamu binaları ile çevrili meydanlarda da gözlemlenebilmektedir. Şehirlerde yönetim, pazar, finans gibi değişik fonksiyonlara

hitap eden meydanlar bulunur. Başarılı şehir meydanları, çevrelerindeki yapıların kullanımındaki çeşitliliğe göre, belirli aktivitelere sahiptir ve bu aktiviteler içinden baskın bir fonksiyon da genelde meydanda egemendir [7,s:87-90].

Meydan tasarımlarında kompozisyonlardaki bazı parçalar diğerlerinden daha fazla vurgulanmalıdır. UNWIN'e göre, bunu sağlamak için öncelikle merkez noktalar tanımlanmalı ve şehirselleştirme tasarımıdaki farklı parçalar arasındaki oranlar ve ilişkiler bilinmelidir.

Belirli niteliklere sahip yol mekanlarının değişik eylem ve boyutlarla tarif edilebilen belirli odaklarla yani meydan mekanlarıyla birleşerek, bütünleşerek yerleşme dokusunu oluşturdukları söylenebilir.

Bireyi, belirli iki doğrultunun birinde hareketliliğe iten yol mekanı ile hareket yönünün seçiminde bireye serbest hareket imkanı veren meydan mekanlarının ara kesitleri değişik seçeneklere imkan verir. Her bir seçenekte algılanan meydan mekanının nitelikleri ve öğelerin yerleşimi ile etki alanları, düzenleri farklı olacaktır [6,s:53].

Meydan mekanının oluşmasında plandaki meydan boyutlarının farklılaşmasının da önemli rolü vardır. Meydan zemin döşemesi, kaplaması ve zeminin eğimi, eğimin yönü veya kademelerinin meydana oluşacak mekan etkisinde ve bu mekanda vurgulanacak elemanın etkinlik kazanmasındaki rolü önemlidir. Eğimin üst kotunda yer alan öğenin veya meydan duvarının etkinliği diğer sınırlayıcılara nazaran fazladır.

4.1.1. Meydanlarda ölçek ve oran

Meydanların karakterini etkileyen imgelerden biri ölçek ve oranların insan ölçülerine yakın olmasıdır. Bu hem insanların mekanda kendilerini rahat hissetmelerini sağlar hem de mekanın etkisini kuvvetlendirir. Yatay ve düşeydeki orantısızlık insan sağlığı ve psikolojisi açısından olumsuz etki yaratır. Mimaride oran kavramı bir mekan veya objenin kendi dışındaki bir başka mekan veya objeyle ilişkisidir ve büyüklükten bağımsızdır. Ölçek kavramı ise büyüklük ile ilgilidir. İnsan ve bina boyutları arasındaki ilişki meydan düzenlemelerinde çok önemlidir. Bina boyutları insan ölçeğini aşmayacak şekilde tasarlanırsa meydanın karakterini olumlu yönde etkiler. Binalar arası uzaklık ta insana bir mekan hissini duyumsatmalıdır. Bina yükseklikleri ile binaların birbirine olan uzaklığı arasındaki oran meydanlarda maksimum 1:4'e kadar çıkabilir. Fakat en iyi oran 1:1'dir. Bu oranda insan kendini sarılmış hisseder ve psikolojik hiçbir rahatsızlık duymaz [8,s:29-30].

Meydan mekanının bütün bir mekan oluşturabilmesinde biçimsel ilişkiler ve boyutların önemi kadar, bu mekanda yer alan işlevsel ilişkilerin de rolü önemlidir. İşlevsel ilişkilerde görülen bölünme, geçiş ve bütünleşme meydan mekanında aktiviteler arası güç ve işlerliğin artmasında rol oynar. Meydanları çok geniş düzenlemek, işlevlerin kaybolmasına yol açar [6,s:57].

Kentsel mekan olarak meydanlarda çeşitli elemanlar etkindir. Bu elemanlar meydanların niteliğini doğrudan etkiler ve birlikte bir bütün oluşturan bu elemanların her biri, hiyerarşik bir yapı oluştururlar. Bu hiyerarşik yapıların her birinin, bir bütün olarak çevrenin genel yapısı ve işleyişi içinde belli rolleri vardır. Her bir ögenin kendine özgü etki derecesi vardır. Bu elemanlar, arazi kullanım biçimleri, çevrenin niteliği, çevre bileşenlerinden görünen biçim, doku, renk ve ışık vb. özellikleriyle beraber o mekanı kullanan kişiler, kullanıcıların sosyal, kültürel özellikleridir [9,s:43].

Meydan mekanını sınırlayan duvar profillerini oluşturan yapıların veya diğer öğelerin ölçü, malzeme, renk ve ışık, gölge ve biçim benzerliği meydan mekanının ilginç olma özelliğini artırır. Doluluk ve boşluk oranları, meydan mekanının iç mekanlarla bütünleşmesinde önemli rol oynar. Kapalı bir duvar profili, meydan ile iç mekan arasındaki duyarlılığın azalmasında etkilidir [6,s:57].

İyi düzenlenmiş bir mekanı çevreleyen bina grupları incelendiğinde, mevcut binaların belirgin bir devamlılığı ve düzenli bir doluluk-boşluk dengesinin sağlandığı görülür. Kentsel meydan çevresindeki doluluk-boşluk oranları, kesit ve diyagramlarla irdelenerek çevre dengelerine uygun bir iletişim içinde düzenlenmelerini sağlamak, böylece çevresel mekanlara zıt düşmeyen kentsel mekanlar elde etmek önemlidir [9,s:48].

Meydanı sınırlayan duvar profillerinin yatay düzlemde gösterdikleri farklılaşmalarda değişik niteliklere sahip mekan dizilerinin oluşmasında önemli rol oynar ve böylece oluşacak mekan bölünmeleri meydan mekanında işlevsel farklılaşmaya da olanak sağlar.

Sınırlayıcı duvar profillerinde görülen açıklıklar, yapı nizamı mekanın ilginç olma niteliğini artırır. Değişik derinlikler ve fonlar, dominant öğeler ve dağılımları, meydan mekanının yerleşme dokusu içinde seçkin bir alan olarak önem kazanmasında etkindir [6,s:57].

4.1.2. Çeşitlilik, kapalılık, süreklilik kavramları

İnsan içinde yaşadığı çevrede belirli bir düzen ve sadelik arar. Bu düzende çeşitli mantıksal ilişkiler ve bağlantılar vardır. Ancak en kolay anlamlandırılan çevre salt yalın ve doğrusal bir çevre değildir. İnsan çevresinde bir ölçüye kadar çeşitlilik arar. Çok yalın bir çevre, çevre imajının bileşenlerini sağlayamaz. Bu nedenle çevre, zengin ve çeşitli olmalıdır. Bu bağlamda bir kentsel meydan düşündüğümüzde, bu mekanın ve çevresinin anlamlandırılabilmesi sonsuz sadeliğe değil, bağlantılara ve çeşitliliğe dayanır. Bu çeşitlilik mekansal ilişkilerle kurulur [10,s:65].

Lozano çeşitliliği “gözlemci tarafından ortak niteliklerle ortaya çıkan ritmik farklılıkların belirlediği, genel ve tanımlanabilir bir bölümlmeye giren, benzer fakat eşit olmayan elemanlar seti ile oluşan çevre karakteristiği” olarak tanımlar [11,s:356-358].

Tekdüzelik yaratmadan belirli bir düzen ve belli bir derecede oluşturulan kontrast, mekanın ve çevresinin insanlarca kavranmasını sağlar. Yerleşme düzeni içinde birbiri ile ilişkili mekanlar arasında süreklilik sağlanmalı, insanların ilgisini çekmek, onu istenilen yöne yönleltmek için kontrast mekanlar yaratılmalıdır

Mekansal kapalılık, meydanlarda yoğun bir sosyalleşmenin oluşmasında önemli bir rol oynar. İnsanın meydanı üç boyutlu olarak algılayabilmesi yalnızca kapalılık ve yönelim hissi oluşturmaz, aynı zamanda kamusal mekan parçasının binaların dik yüzeyleri ile sınırlanmasını sağlar.

1909'da Viyana'da Votive Meydanı'nda Sitte, varolan katedralin çevresine arkadlar ve binalar ekleyerek mekanda kapalılık yaratmıştır. Bu başarılı plan, günümüzün kentsel mekan tasarımında en etkileyici örneklerden biri olmuştur.

Sınırlamalar kapalı mekanın görsel kalitesini kuvvetlendirir [9,s:56-57]. Sınırlayıcı elemanların parçalı kombinasyonlardan oluşması, çeşitli ve karmaşık renkler, çizgiler ve noktalar arasındaki dengesizlikler, parlak, değişken ışıklar, sıcaklık, rahatsız edici sesler, meydanı kullanan bireylerde *gerginlik* yaratır. Kapalılık, ölçeksizlik, kavranamayan alanlar, anlamsız ve ölçüsüz kırık düzlemler, kavranamayan döşeme düzlemleri, boşluk, karanlık, soğuk renkler, aşırı tek renklilik ise *korku* hissine neden olur.

Sadelik, bilinen elemanlardan oluşan sonsuza giden çizgiler, uyum , aynı cinslilik, süreklilik, eğrilerden oluşan mekan sınırları, yataylık, yumuşak ve rahatsız etmeyen ışık düzeyi ve düzeni, değişik ancak uyumlu renklerin kullanılması kullanıcılarda

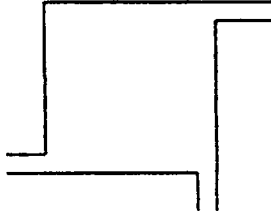
dinlendirici etki yaratır [6,s:70].

Kent meydanlarının başarılı olmasında, üç boyutlu çerçeve, iki boyutlu doku ve mekandaki objelerin yerleşimi önemlidir.

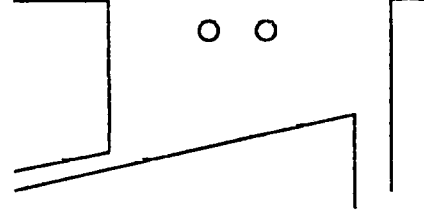
Üç boyutlu çerçeve, kapalılık derecesini, mekanın sınırlarını ve sınırlayıcı elemanları tanımlar. Şeffaflık, doluluk-boşluk dengesi, açıklık ve yüzey süslemeleri mekanın karakteri üzerinde güçlü bir etki bırakır. İki boyutlu doku ise, zemin düzleminin malzemelerini,içeriğini ve kompozisyonunu belirler. Mekandaki objeler, heykel, su ögesi ve ağaçlar gibi elemanlardır ve odak noktaları oluşturarak mekanı algılanır kılarlar. Objeler merkezi belirlemek için kullanılır ve mekana canlılık verirler. En yaşamsal eleman ise, mekanı kullanan, ona yaşam veren insan faktörüdür [12,s:61-63].

Meydan ile yol mekanı arasındaki ilişkiye bağlı olarak da meydan mekanının kapalı veya açık mekan olma niteliği değişiklik göstermektedir. Alansal ayrılma, mekansal bölünme, simetri, aks, geçit, otoritenin vurgulanması gibi etkilerin de oluşması yol mekanı ve meydan arasındaki ilişkiye bağlıdır (Şekil 4.1).

Kentsel meydanları etkileyen imgelerden biri olan dolaşım sürekliliği ilgiyi sürekli canlı tutması, belirli bir devamlılık sağlaması açısından önemlidir. Kentsel mekanlarda insanlar istekleri doğrultusunda hareket etmeyi isterler. İnsanların bulundukları mekanı gönüllerince yaşayıp, gözlemlemesi, algılaması dolaşım sürekliliğinin varlığı ile mümkündür. Sürekli çeşitli nedenlerle kesintiye uğrayan, belirli doğrultular boyunca yayaların ve taşıtların serbest dolaşımına imkan tanımayan yol mekanlarında dolaşım sürekliliğinin olduğundan söz edilemez.

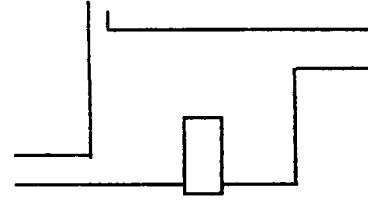
Kapalı, mekan

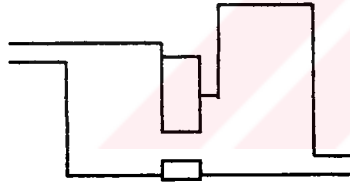
Açık, mekan

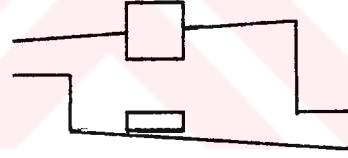
Geçit, ara mekan, mekansal birleşme

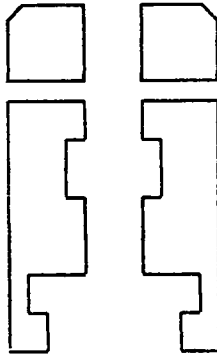
Alansal ayrılma

Mekansal Ayrılma, Geçit

Mekansal Bölünme, Geçit, Sınırlılık, Boyut, Oran

Simetri, aks, bakış aksı, kararlılık, bütünlük, bitmişlik, monotonluk, otoritenin vurgulanması, tekdüzelik, basitlik, düzende vurgulama

Şekil 4.1 Meydan yol ilişkileri [6]

4.1.3. Işıık ve renk etkisi

Işııkın kentsel meydanlar üzerindeki etkisi, ayrıntıların algılanması bakımından önemlidir. Ayrıntılar, çevrenin karakterini tanımlar. Doğal ışıık ve meydana geliş biçimi mekana nitelik kazandıran değişkenlerdendir. Biçimler, ışıık sayesinde insanlar tarafından algılanır [13,s:58].

Doğal ışıık kadar yapay aydınlatma da önemlidir. Işııkın yeterli olmadığı durumlarda veya gece boyunca, yapay aydınlatmadan yararlanılmalıdır. Böylece kent mekanını günün yirmi dört saati yaşanılır kılmak mümkün olur.

Sonuç olarak; kentsel meydanlarda ışıık, ayrıntıların algılanması ve meydana canlılık getirmesi bakımından önemlidir. Ayrıca, meydanın gece yaşamını sürdürebilmesi için ışııklandırmanın yanında çeşitli aktivitelerin oluşturulması ve böylece geceleri de insanları o mekana çekmek suretiyle meydanın çekiciliğı artırılabilir [9,s:68]

Renk, mekanın etkisini belirleyen, ona birlik ya da çeşitlilik kazandıran çevresel özelliklerden biridir. Renk ayrıca mekanın formunu ve mekansal oranları etkiler. Yatay çizgilerde zıt renklerin kullanımı genişlik duygusunu, düşey doğrultularda kullanımı ise yükseklik duygusunu uyandırmaktadır. Ayrıca, ölçeğı ortaya çıkartır. Tek renkli elemanlardan oluşan bir yapının ölçeğini uzaktan belirlemek güçtür; ancak yapı elemanları zıt renklere sahip ise,ölçeğı uzaktan daha kolay anlaşılmaktadır [14,s:40].

Bir kentsel meydan oluşumunda renk bileşenlerinin, bina hatta detay ölçeğinden başlayarak ele alınması ve kent ölçeğine uzanan bir süreçte irdelenmesi doğru olur [9,s:69].

4.1.4. Detaylar ve malzeme kalitesi

Meydanları etkileyen ve nitelik kazandıran özelliklerden birisi de, detayların ve malzemelerin kalitesidir.

Detay ve malzemelerin niteliğı içinde bulundukları meydanı iki farklı açıdan etkiler. Bunlar; meydanı çevreleyen bina gruplarının mekana detay ve malzeme yönünden etkisi ve mekana ait detay ve malzemelerin o mekana etkisidir.

Meydanı sınırlayan binaların malzemelerinin nitelikli olması ve detaylarda gösterilen titizlik o mekana görsel açıdan anlam ve çekicilik katan unsurdur. Örneğın; sıra evde kullanılan birbirine tutarlı ve nitelikli malzemeler tek bir hat boyunca belli bir

birlikteliği sağlar. Bu nitelikli birliktelik oluşturdıkları meydanlara anlam katar. Değişik yapı tipinde ve malzemesiyle yeni bir bina ise; bu grubun devamlılığını bozar.

Nitelikli malzemelerle ve detaylarda gösterilen titizlikle iyi düzenlenmiş meydanlar, kullanıcılar üzerinde olumlu etki yaratır [9,s:72-75].

4.2. Meydan Türleri

Meydanların alabilecekleri şekillerin sınıflandırılması için birçok çalışmalar yapılmıştır. En etkili iki çalışma, Paul ZUCKER ve SITTE tarafından ortaya konulmuştur.

Zucker, meydanları beş mimari forma ayırmıştır. Bunlar; kendi içlerinde 'kapalı meydanlar', ana yapıya yönelmiş 'egemen meydanlar', bir merkez etrafında şekillenmiş 'çekirdek meydanlar', belirli birimlerin birleşerek oluşturduğu geniş kompozisyonlara sahip 'bağlantılı meydanlar' ve sınırları net olarak belirlenemeyen 'amorf meydanlar'.

Sitte, geniş ve derin olmak üzere şekil açısından meydanları iki grupta incelemiştir. Diğerlerinin egemen bir yapının etrafında, ona bağlı olarak geliştiği fikrini savunmuştur. Bir gözlemci, tüm düzenlemeye egemen olan ana binanın karşısında durduğunda, genelde meydanı ya derin ya da geniş olarak algılar. Diğer amorf meydanlar ve bir merkez etrafında şekillenen meydanlar bu tanımlamanın dışındadır [7,s:99].

4.2.1. Çevrili Meydanlar

Zucker'ın kapalı meydan ve Sitte'nin derin ve geniş meydan olarak nitelendirdikleri meydan tiplerini 'çevrili meydan' başlığı altında inceleyebiliriz.

Meydanların çevrilmişliği köşelerinin durumu ile ilişkilidir. Genel olarak, bir meydanın birçok açısı, köşesi olduğundan bahsediyorsak, çevrilmişlik etkisinin; birçok yapı ile çevrilmiş ya da tamamı yapılardan oluşmuş bir meydandan daha az olduğu sonucuna ulaşırız.

Meydanların nitelikleri ve etraflarındaki yapılar çevrilmişliğin derecesini etkiler. Meydanı çevreleyen yapıların, açık alan ile oranlandığında yükseklikleri, üç boyutlu şekilleri, birleştirilmiş mimari yapılar ve ayrıntılı görünüşleri önem kazanır.

Yaratılan düzenli bir kentsel meydan mekanında, mekanın kapladığı alan ile yapıların yükseklikleri arasında ilişki söz konusudur. Bina yüksekliği ile alanın genişliği oranlandığında, yükseklik fazla ise; insanlar üstünde baskı, sıkıntı etkisi oluşur. Bunun tam tersi durumda ise; saldırıya açık, korunmasızlık etkisi mevcuttur. Kentsel tasarımcıların çoğu, meydana yer alan binaların yüksekliklerinin, açık alan genişliğinin yaklaşık 1/3'ü, en az 1/6'sı olması gerektiği üzerinde durmaktadırlar.

4.2.2. Dominant (Egemen) Meydanlar

Zucker'a göre; egemen meydanlar, açık alana doğru yönelmiş ve etrafındaki diğer yapılar ile ilişkilendirilmiş tek bir yapı ya da yapı grubu ile karakterize edilir. Sitte'nin derin ve geniş olarak sınıflandırdığı meydanlar Zucker'a göre egemen meydanlardır. Meydan ister geniş ister derin olsun, ana binanın tüm alana hakimiyeti sözkonusu ise egemen meydanlardan bahsedebiliriz.

Bir meydanın sonunda yer alan, meydana egemen olan yapı için ideal görüş mesafesi, yapının yüksekliğine eş veya bu boyutun iki katı kadardır.

4.2.3. Bağlantılı Meydanlar

İnsanlar şehirleri hem yürüyerek hem de diğer taşımacılık araçlarını kullanarak gözlemleyebilir ve mekanlarla ilgili birtakım yorumlarda bulunabilir. Gözlem ve yorumlamaların kalitesi, mekanlarda bulunma süresi ve mekanlardan geçme hızına bağlıdır. Geçiş hızı ne kadar fazla ise detayların algılanması da o kadar az olur. Örneğin; bir araç ile geçilen mekanlarda algılamayı etkileyen, genel yapı kütleleri ve geniş peyzaj görüntüleridir. Yaya olarak yapılan gözlemler ile, tüm yapı çevrelerinin ve geçilen alanların detaylı incelenmesi mümkün olmaktadır. Özellikle Ortaçağ şehirlerinde, şehir meydanlarına ulaşmak için geçilen dar sokaklar meydan mekanlarını birbirine bağlar. Yürüyerek geçilen bu mekanlar vasıtası ile yeni etkiler algılamak mümkün olur.

Meydanları birbirine bağlamak için kullanılan birçok yöntem vardır. Bağlantılı meydanlar; birbirlerine açılan meydanlar, fiziksel olarak cadde veya dar yollar ile bağlantılı bulunan meydanlar, tanımlanması için yapıların duvarları kullanılarak çevrelenebilen meydanlar, önemli bir aks boyunca yayılan büyük kamu meydanları ve baskın bir eleman, bir referans noktası ile ilişkilendirilebilen meydanlar olabilirler.

Etrafı tamamen yapılar ile çevrelenmemiş veya bir yapının egemenliğinde oluşmamış meydanlar, çekirdek ya da amorf meydan özelliği gösterebilirler.

Meydanın çekiciliği yatayda güçlü bir vurgu, bir anıt, bir çeşme, bir dikilitaş ile artırılabilir [7,s:99-123].

4.3. Meydan Mekanında Yeşil Alanlar, Ağaç Kullanımı

Meydan mekanı içinde yer alan ve değişik gereksinimlere hizmet eden ögeler; arazi, ilişki dağılım ve yer seçimi meydan mekanının konforlu bir mekan olma ve kullanım kazanma olasılığını artırır.

Meydanlara canlılık kazandıran, değişik aktivitelerin dağılımında etkinliği olan önemli ögelerden biri de yeşildir. Yerleşmelerin boyutları ne olursa olsun, sınırları ve peyzaj özellikleri ile iyi tanımlanmış, nitelikli mekanlar o yerleşmenin kimliğinin oluşmasına yardım eder.

Ağaç kullanımı yoluyla bir alanda değişik mekansal etkilerin yaratılabilmesi olasılığı vardır. Değişik renk, doku ve boyutlara sahip bu ögenin meydan mekanında kullanımı belli amaçlara bağlı olarak çeşitli kompozisyonların oluşturulmasına yardımcı olur ve tasarıma zenginlik kazandırır.

Açık ortak alanlarda, yeşil elemanın kullanımında tek ağaç, sıra ağaçlar, ağaç toplulukları karşılıklı, birli, ikili, üçlü kombinasyonlar çerçevesinde kullanılarak hem biçimsel, hem de işlevsel ilişkiler bakımından ilginç mekanlar oluşturulabilir.

Bir alanın sınırlanması ve bireylere serbest hareket olasılığının hazırlanması, bireylerin belirli doğrultularda harekete yönlendirilmesi, yapılacak ağaç düzenlemeleriyle sağlanabilir. Karşılıklı iki ağaç veya ağaç grupları yer aldıkları alanda, bir geçit etkisi yaratarak o mekana ölçek ve işlev kazandırır. Sıra ağaçlar, içinde yer aldıkları mekanda hareket yönünün vurgulanmasında önemli rol oynarlar.

Ağaç gruplarının hem kendi aralarında hem de diğer ögelerle birlikte kullanımı yoluyla meydanlarda değişik, ilginç, çekici, işlevsel ve biçimsel bütünleşme ile insan ölçeğine ve gereksinimlerine uygun mekanlar yaratılabilir [6,s:61-66].

Ağaçlar çevre düzenleme, rekreasyon ve estetik açıdan da büyük önem taşırlar. Ağaçlar çevre peyzajı ile yapılar arasında geçişleri yumuşatır, ilişkiyi kurar. Peyzaja üçüncü bir boyut kazandırır. Estetik açıdan; oluşturdukları sütun, top, dağınık veya sarkık formları ile yarattığı kontrast şekiller, özellikle yapılarla oluşturduğu denge ile, bazı durumlarda kötü görüntüleri maskeleyesi, istenmeyen kokuları engellemesi, bazı yerlerde de boşlukları doldurması ve gene bazı yerlerde de detay görünüşleri

ilgi çekici kılması, objelerin gerisinde yarattığı cazip formlar ile, kontrast tekstürleri ve soliter halde görüşleri belli noktalarda toplayan odak noktaları meydana getirir ve arzulanan güzel peyzaj tablolarını çerçeveleyici hizmet görerek, derinlik oluşturur veya dekoratif görünümler yaratır.

Mimarlar ağaç, ağaççık ve çalılar ile diğer bitkisel materyal kullanımını mekan tasarımının bir parçası ve mimari kompozisyonun tamamlayıcısı olarak ele alırlar. Bu yolla binaların yakın çevresine estetik bir görünüm vermeyi amaçlarlar. Yani mimaride ağaç ve diğer bitkisel materyal bir yapı elemanıdır. Şehir plancıları ise şehir planlama çalışmalarında çevre ve mekan ilişkileri kurmada, kentlerin görsel ve estetik değerlerini arttırmada, fiziksel çevre koşullarını iyileştirmede ağaç, ağaççık, çalı ve diğer bitkisel materyal kullanımını bir araç olarak değerlendirmektedir [15,s:7].

Kentsel meydanları, meydancıkları yeşillendirmek için bir takım politikalar oluşturulmalı ve bu politikaların görsel amaçları mekanın birtakım koşulları ile mukayese edilmelidir. Oluşturulan peyzaj politikaları, ekonomiler tarafından desteklenmelidir [16,s:75].

Bir meydanda oluşturulmuş yeşil bölümler ve diğer bölgelerdeki yeşil alanlar arasındaki görsel ilişki o mekanda görsel kimlik oluşturur.

Tanımlı alanlar oluşturmak için yeşil alanların çok önemli olduğunu vurgulayan Roy Worskett görüşlerini şöyle belirtmektedir. İlk olarak mekanın formunu, topoğrafik özelliklerini, kısaca o mekanın doğasını incelemek ve peyzaj bölgelerini belirlemek gereklidir. Daha sonra, mekanlar ve peyzaj alanları arasındaki ilinti kurulmalı ve sürdürülmelidir. Bu ilişki, sınırlarını muhafaza ederek tarihsel ve coğrafi olaylarla pekiştirilmeli ve arkeolojik özellikleri vurgulanarak, görsel etkileri muhafaza edilmeli ve günümüzde olduğu gibi gelecekte de koruma devam ettirilmelidir [9,s:80-81].

Tasarımcı için amaç; bitkileri birer mimari eleman olarak görebilme olmalıdır. Bitkiler, yapı elemanları ile birlikte bir bütün oluşturacak yeşil elemanlar olarak değerlendirilmelidir. Bu yolla oluşturulan bir tasarım, estetik ve işlev açısından daima etkileyici olacaktır. Bitkiler mekanı ve peyzajı süslemekten çok onu tamamlamalı ve işlevini güçlendirmelidir.

Tarihsel dokunun yoğun olarak bulunduğu alanlarda yapılacak bitkisel düzenlemelerde, öne çıkarılması gerekli olan alan parçası ya da yapıların etkisini kuvvetlendirecek şekilde tasarımda bitkisel elemanlara yer verilmelidir.

Peyzaj bütünlüğü mimarinin tamamlayıcısıdır. Bitkiler, insan ve mimari sertlik arasında vazgeçilmez bir tampon rolü oynamakta sert ve karmaşık biçimleri yumuşatarak ölçülü bir peyzaj yaratmaya yardım etmektedir [17,s:1].

4.4. Kent Mobilyaları

Meydanlar, şehir sakinlerinin belirli bir amaca yönelik olarak veya tamamen rasgele kullandıkları, yararlandıkları alanlardır. Şehirlilerin bu alanlarda mutlu ve huzurlu olabilmeleri için, öncelikle bu alanlardaki gereksinimleri karşılanmalıdır. Gereksinimlere bağlı olarak saptanmış elemanların, malzeme, renk, biçim, kullanım, ölçü ve ölçek, çevre ile uyum, görülebilirlik, ulaşılabilirlik, kullanım kolaylığı ve bakım kolaylığı yönünden uygun olmaları gereklidir. Ayrıca, elemanlar birinci derece işlevlerini karşılamaları yanında, ikinci ve üçüncü derece işlevlere de sahip olabilmelidir. Örneğin; bir çiçek alanı sınırlayıcısı; oturmaya, dayanmaya, bir başka elemanın (çöp sepeti, aydınlatma elemanı vb.) taşıyıcılığını yapmaya da yarayacak şekilde düşünülmelidir.

Kent mobilyaları, kullanıcı zihninde kalıcı etkinin elde edilebilmesi için bireylere birden fazla uyarı vermelidir. Örneğin; bir havuz görülebildiği kadar, su hareketliliği ile de duyulabilir olmalıdır. Böylece o elemanın kullanıcı üzerindeki etkisi de daha kalıcı olabilmektedir [6,s:84-85].

Kentsel mobilyanın tasarımı ve uygulamasına dayalı ilkeler:

Dış mekandaki kent mobilyalarında konfor ergonomi ile eşleşir. Kentsel alanlardaki mekanlar ve mekanlardaki kent mobilyaları, tüm kentte yaşayan bireylerin kullanımına göre ölçü standartına gidilmesi gereğini zorunlu kılmaktadır.

Gerek estetik ve artistik anlayışlar, gerekse işlevselliği bir arada ele alarak gerçekleştirilen düzenlemelerde esneklik yer almaktadır.

Kullanıcının herhangi bir şekilde tahrip edemeyeceği uygun malzeme seçimine dayalı olarak o ürünün uzun yıllar kullanılmasının sağlanmasındaki en önemli değişkenlerden biri de sağlamlılık ve dayanıklılıktır.

Mekansal yapının içerdiği mimari elemanların her birinin gerek planlama gerekse tasarım süreçleri kapsamındaki kullanım ilkelerinin oluşturulmasındaki en önemli temel girdi, işlevsel farklılaşma ve her mekana göre farklı kentsel donatı elemanı ile kentsel mobilyanın tasarlanmasıdır.

Donatı elemanının mekana uygulanmasını takiben bakımının yılın belli zamanlarında gerçekleştirilmesi, kentsel kültür eksikliğinden ileri gelen tahribatın önlenmesine dönük programlar geliştirilerek belli bir otorite kamu ya da kamu-özel birlikteliği dahilinde gerçekleştirilebilir [18].

4.4.1. Yer Döşemeleri

Meydanlarda yer kaplamalarının düzen, kurgu ve kullanımdaki etkisi önemlidir. Eski şehir dokuları içinde bu tür kullanım alanlarında, kullanılan malzeme seçimi ve kompozisyonu bu alanların kullanım sıklığında ve ilginçlik kazanmasında en önemli etkindir. Bu alanlarda kullanılacak malzeme ve düzeni, yan sınırlayıcılar yani yapılarla ilgili olmalıdır. Zemin hareketliliği, farklı kotlar, seçilecek malzemenin cins ve renginin saptanmasında dikkate alınmalıdır.

Yer döşemelerinin, hareketliliği kolaylaştıracak, rahat yürümeyi sağlayacak ve ışık yansımalarını önleyecek malzeme seçimiyle gerçekleştirilmesi önemli bir husustur. Kaymayı önleyecek bir üst düzlem ve ayak takılmalarını önleyecek bir düzen kurulmalıdır.

Kullanılacak malzeme kalınlığının 40-60mm., boyutlarının ise 30*30, 40*40, 50*50cm. olması taşınabilirlik bakımından önemlidir. Kaplama alanının satıh suyu dikkate alınarak belirli yerlerde düzenlenen süzgeçlere doğru eğim verilmelidir. Maliyet ve kullanım kolaylığı gibi etkilerin yanı sıra malzeme seçiminde estetik bir düzende sağlanmalıdır.

Özellikle meydan mekanlarında kullanılan renkli döşeme yada asfaltlar ile meydanın dış sınırları belirlenebilir. Yaya yollarında, trafik çizgilerinde ve diğer özel fonksiyon alanlarında; kaldırım kenarları, yağmur suyu oluklarında da kullanılabilir. Kullanılan malzeme; renkli beton, dokulu beton, taş, tuğla, ahşap olabilir [5,s:114].

4.4.2. Oturma Elemanları

Yayalar için tasarlanan,düzenlenen yol ve meydan mekanlarında, gerekli eylemler ve istenen işlevlere bağlı olarak uygun oturma imkanı veren elemanlar planlanmalı ve uygulanmalıdır.

Yer seçiminde, trafik, gürültü ve rahatsız edici etkilerden korunmuş, emniyet veren yerler uygundur. Oturma imkanı hazırlanan yerde elemanlar hareketli veya yere tespit edilmiş olarak düzenlenir. Belirli yaş grupları için değişik ilişki ve düzenlemeler dikkate alınmalıdır.

Seçilen yer ve çevresi arasındaki görsel ilişkiler, oturma yerlerinin seçiminde önem taşır. Kullanılan malzeme ve renk, kullanım amacına ve yakın evre niteliklerine bağlı olarak dşnlmelidir.

Oturma elemanları arasında yapılacak gruplamalar kullanıcılar arası ilişkileri güçlendirecek veya istemli bir ayrılma imkanı hazırlayacak şekillerde olabilir.

Malzeme olarak metal, beton, taş, tuğla, ahşap gibi elemanlar kullanılabilir. nemli olan, kullanım yerinin niteliğine, vrenin yapısına ve kullanım amacına uygun malzemelerin seçimidir [6,s:84-101].

4.4.3.Aydınlatma Elemanları

Aydınlatma elemanları, kentsel mekanlarda, mekanın karakterine etki eden en belirgin ögelerdir. Aydınlatma elemanlarında, farklı işlevsel ve biçimsel özelliklere bağlı olarak malzeme ve üretim tekniğinde farklılıklar ortaya çıkmaktadır [19].

Yaya yolu ve meydanların aydınlatılmasının amacı; hava karardığında, alan özelliklerini vurgulayarak, yaya ulaşım ve dolaşımını rahat ve güvenli bir çevrede yapmalarını sağlamaktır. Yayalar sadece kaldırım ve yolların yatay düzlemlerini değil, bordür, basamak, ve benzeri girinti, çıkıntıları da algılayabilmelidir. Bu tür özelliklerin algılanabilmesi için, alanın belli bir düzeyde aydınlatılarak, gerekli işıklılık düzeyi sağlanmalıdır.

Aydınlatma elemanları, bulundukları evre ve hava koşullarına karşı dayanıklı olmalıdır. Aydınlatma elemanlarının biçim, konum ve detayları, estetik açıdan yaya alanı ve meydanların işlevlerine ve bulundukları çevreye uyum sağlayacak özelliklerde tasarlanmalıdır.

Yaya yolu ve meydan aydınlatılmasında, araç yolu aydınlatmasında kullanılan elemanlara göre, yüksekliği daha az olan elemanlar kullanılır. Aydınlatma elemanlarının yüksekliği göz düzeyinin altında (yaklaşık 0,7m) veya göz düzeyinin üstünde (yaklaşık 3-4m) olabilir.

Ağaçlık, yeşil alanların aydınlatılmasında park veya bahçedeki varolan ağaç ve yeşilliklerden en ilginç görünümlü olanların seçilerek bunların vurgulanmasına çalışılmalıdır. Havuzlar, su düzeyinin altına yerleştirilen işık kaynakları ile aydınlatılarak, insanlar için çekici ve etkileyici görüntüler oluşturulabilir [20].

4.4.4. Anıtlar, Heykeller ve Su elemanı

Heykel, mozaik, fresk ve diğer sanatsal, mimari elemanların açık alanlarda tasarımda kullanılması, kentsel alanlarda görsel zenginlik yaratılması açısından önemlidir [11].

Su elemanı, hem işlevsel hem de estetik gereksinimleri karşılamak amacıyla düzenlemelerde yer alır. Su elemanı; anıtsal ölçekte estetik uygulamalar gerçekleştirmek, yaya alanlarında yeşil alanlarda su oyunları, havuzlar gibi öğeler oluşturmak, suyun akustik niteliğinden yararlanarak belirli bir etki alanı yaratmak, hava temizlemek gibi amaçlar için kullanılır. Bu tür düzenlemelerin yapılmasında çeşitli yaklaşımlar söz konusu olabilir. İstenen yararın sağlanabilmesi, normal bir uygulama için; su temini, akan-kullanılan suyun kanalize edilmesi, fıskiye ve renk oyunlarının sağlanabilmesi için elektrik tesisatı bağlantısının yapılması, çöp ve tozdan temizlenebilmesi için koşulların sağlanması gereklidir.

Su elemanının gerek işlevsel gerek estetik amaçlarla kullanımı yoluyla şehirselleşen mekanlar çekicilik kazanabilir.

4.4.5. Satış Kulübeleri ve Haberleşme Araçları

Satış kulübeleri meydanlarda sabit veya hareketli olarak düzenlenebilen elemanlardır. Yaya yoğunluğunun yüksek olduğu alanlarda kullanılabilir, gazete, dergi, sigara vs. malzemelerin veya yiyecek maddelerinin satıldığı yerler olarak düzenlenebilirler.

Kullanılan renk, form ve malzemenin sade, ilgi çekici ve kullanım kolaylığı sağlayacak şekilde olmasında yarar vardır. Işıklandırma da önemlidir. Su, elektrik, gaz vb. altyapı bağlantılarının sağlanmış olması gereklidir. Bu elemanların yakın çevresinde çöp, telefon gibi diğer kullanım imkanlarının sağlanması da önemlidir.

Haberleşme araçlarının açık ortak kullanım alanlarında kullanımına imkan vermek çok gereklidir. Telefon kabinlerinin birbirinden uzaklığı 200-300m ile 1000m arasında değişebilmektedir. Dış hava şartlarından korunmuş, görünebilir yerde olmaları bu kent mobilyasının yer seçiminde dikkat edilmesi gerekli hususlardır.

Trafik yolundan uzaklık, gürültü ve erişilebilirlik bakımından 20-30m arasında olursa kullanım oranının artacağı belirlenmiştir. Bu öğelerin kullanım sıklığı yer seçimine ve elemanın görünebilir bir yerde, tanınabilir bir form ve renkte olmasına bağlıdır.

Kapalı, açık kabinler olarak düzenlenebildiği gibi bir duvara da monte edilebilirler. Kapalı kabinler için 1.00*1.00*2.30m boyut uygun ve yeterli olabilmektedir. Bu elemanın yerden yüksekliği 1m'den az olmamalıdır.

Ortak kullanım alanlarında işlevsel ilişkilerdeki değişim sıklığı dikkate alınarak bu elemanların çeşitli kullanım imkanları verecek esneklikte düzenlenmesinde yarar vardır.

4.4.6. Otoparklar

Meydanlarda otoparklar,yaya ile taşıt trafiğinin bir arada çözümünü sağlayacak ve meydan bütünlüğünü bozmayacak şekilde yer almalıdır. Bu imkandan yararlananların karşılığında yapacakları ödeme imkanı park saatleri ile sağlanabilir. Ödemede zaman ile paralel olarak artacak bir düzenleme yapılmalıdır. Park saatleri, yaya ile taşıt alanları arasında sınır belirleyen elemanlar olarak ta bir görev üstlenir.

Park saatlerinin, park yeri kaldırımından 60-70cm arası uzaklıkta yerleştirilmeleri gerekli ve doğru olur. Park saatleri yerden 1.00m yükseklikte düzenlenmeli ve büyüklükleri 44*20*10cm olmalıdır. Renk ve şekillerinin ilgi çekici olması yararlıdır.

4.4.7. Diğer elemanlar

Açık ortak kullanım alanlarında yaya trafiğinin yoğun olduğu noktalarda yer almasında yarar vardır. Meydanlarda oturma imkanı bulunan yerlerde ve yoğun yaya kullanımının olduğu yerlerde bulunmalıdır.

Çöp sepetlerinin genel olarak 50-100m aralıklarda olması doğrudur. Özel durumlarda bu mesafe 25m' ye kadar inebilir. Bu elemanın yerden yüksekliğinin ortalama 40-50cm olması kullanım kolaylığı yaratır. Kolaylıkla boşaltılabilmeleri için hareketli bir sistemin kullanılmasında yarar vardır.

Kullanılabilecek malzemeler, beton, metal, suni malzeme ve ahşap olabilir. Formları sade ve dikkat çekecek renklerde olursa daha çok kullanılabilir.

Açık ortak kullanım alanlarında bulunması gereken elemanlardan biri de tuvalet gruplarıdır. Bu kullanım alanlarının ve yapı gruplarının birbirlerinden uzaklıklarının 600-1000m olması yararlı olmaktadır.

Yoğun yaya trafiğinin olduğu yerler yer seçiminde uygundur. Ulaşılabilirlik ve görülebilirlikte önemlidir. Genellikle yer altında düzenlemeler hem alan, hem de

kullanım rahatlığı bakımından uygundur. Şehir merkezlerinde 200-300 kişi için 1WC düşünölmelidir. Kullanımda, ışıklandırma, havalandırma ve temizleme imkanları sağlanmalıdır [6,s:84-101].

5. SULTANAHMET MEYDANI'NIN ANALİZİ

Sultanahmet çevresi, Karadeniz, İstanbul Boğazı ve Marmara Denizi tarafından sınırlanan Çatalca Yarımadası'nda, İstanbul ilinin batı yarısında yer alır.

İstanbul Metropoliteni'nde tarihi yarımada içinde yer alan araştırma alanında; Ayasofya Camii, Sultanahmet Camii, Hipodrom, Kültür ve Turizm Bakanlığı Türk İslam Müzesi, Tapu ve Kadastro Binası Ofemya Sarayı kalıntıları gibi tarihi yapılar mevcuttur.

Sultanahmet Camii ve Ayasofya Müzesi arasında kalan 250m. uzunluğundaki alan, genel olarak iki bölüm halinde incelenebilir. Bu alanlardan ilki; Sultanahmet Camii Külliyesi dış duvarı ile karşısındaki Mimar Mehmet Ağa Caddesi arasında kalan alan olup, kuzeybatıda Sultanahmet Türbesi ve karşısındaki yapılarla çevrili alandır. Bu alanın yüzölçümü 7760 m². olup, 1/1000 ölçekli İstanbul Metropoliten Alanı Nazım İmar Planı'nda "Sultanahmet Meydanı ve Parkı" adı ile ifade edilmiştir.

Mimar Mehmet Ağa Caddesi ve Ayasofya Müzesi dış duvar sınırı arasında kalan 27,5m. genişliğindeki (Alemdar Caddesine doğru 37,5m. genişliğe ulaşan) Ayasofya Meydanı Sokak (hem yaya hem taşıt yolu olarak kullanılmakta), Tarihi Haseki Hamamı ve At Meydanı Sokak arasında kalan, 1/1000 ölçekli İstanbul Metropoliten Alanı Nazım İmar Planı'nda "Sultanahmet Parkı" olarak nitelendirilen alan, ikinci bölüm olarak incelenebilir. Sultanahmet Parkı'nın Mimar Mehmet Ağa Caddesi ve Ayasofya Meydanı Sokak arasında ki genişliği 105m. olup, yaklaşık 9240m².lik alan kaplamaktadır. Parkın ortasında bulunan havuzun çapı 25m.'dir.

Meydanın kuzeyinde bulunan Divanyolu Caddesi'nin meydana bakan kesimi ticaret alanı işlevi gören yapı yüzeyleri ile sınırlıdır. Yaklaşık 360m. uzunluğunda ve 40m. genişliğinde bir alandan oluşan Hipodrom'un batıya bakan kesiminde cadde boyunca Tapu ve Kadastro Binası, İslam Eserleri Müzesi, Tarihi Saray kalıntılarının, kafelerin ve Firuzağa Camisi'nin yer aldığı bahçe bulunmaktadır. Doğusu ise, Sultanahmet Camisi'nin bahçe duvarları ile sınırlıdır. İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Binası meydanın güney cephesini tamamen kaplamaktadır [21,s:34-35].

5.1. Alanın Gelişimi

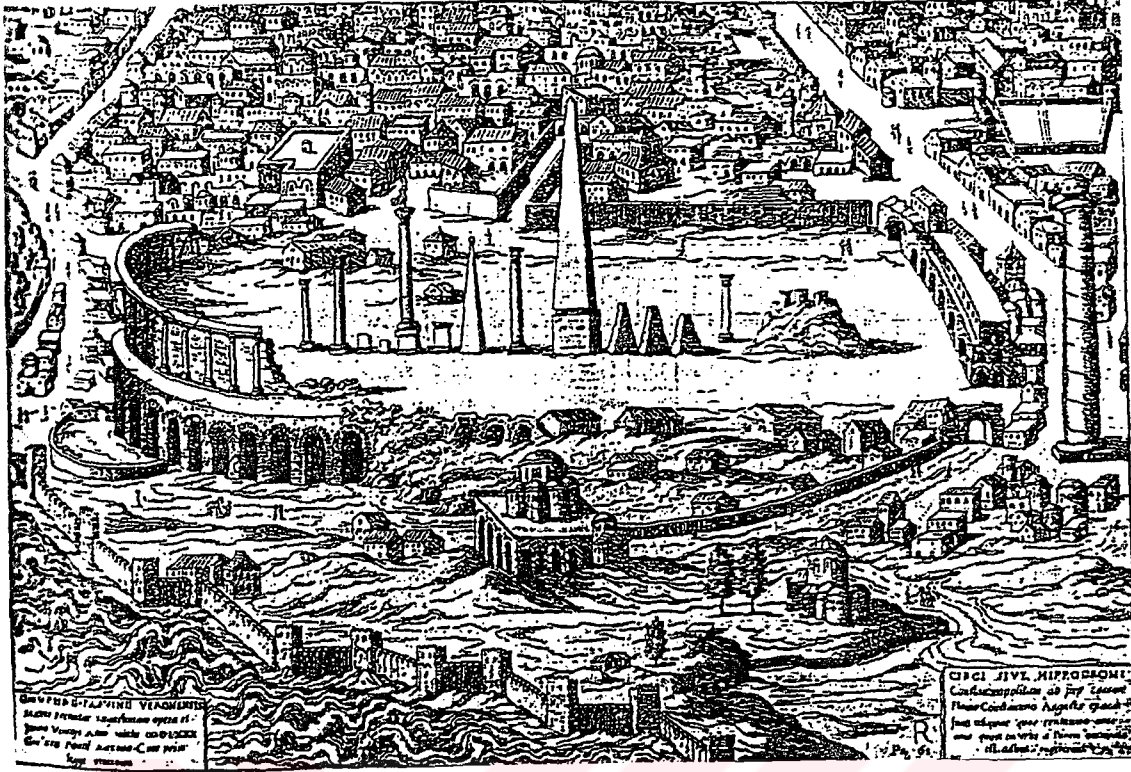
5.1.1. Cumhuriyet Dönemi Öncesi Sultanahmet Meydanı

Günümüzde Sultanahmet Meydanı olarak adlandırılan alan Bizans devrinde Hipodrom olarak kullanılmış ve Roma İmparatoru Septimius Severus (193-211) tarafından M.S 195-196 yıllarında yaptırılmıştır. Büyük Constantinus da basamakların bir kısmını ve revaklarını Roma'dan getirttiği sütun, heykel ve diğer anıtlarla süsleterek tamamlamıştır. Hipodrom, ilk defa imparator Arcadius'un onikinci senesinde, sonra imparator Zenon'un öldüğü senede, daha sonrada imparator Anastas'ın onaltıncı senelerinde olmak üzere, muhtelif zamanlarda kısmen yanmış ve tekrar yapılmıştır [22].

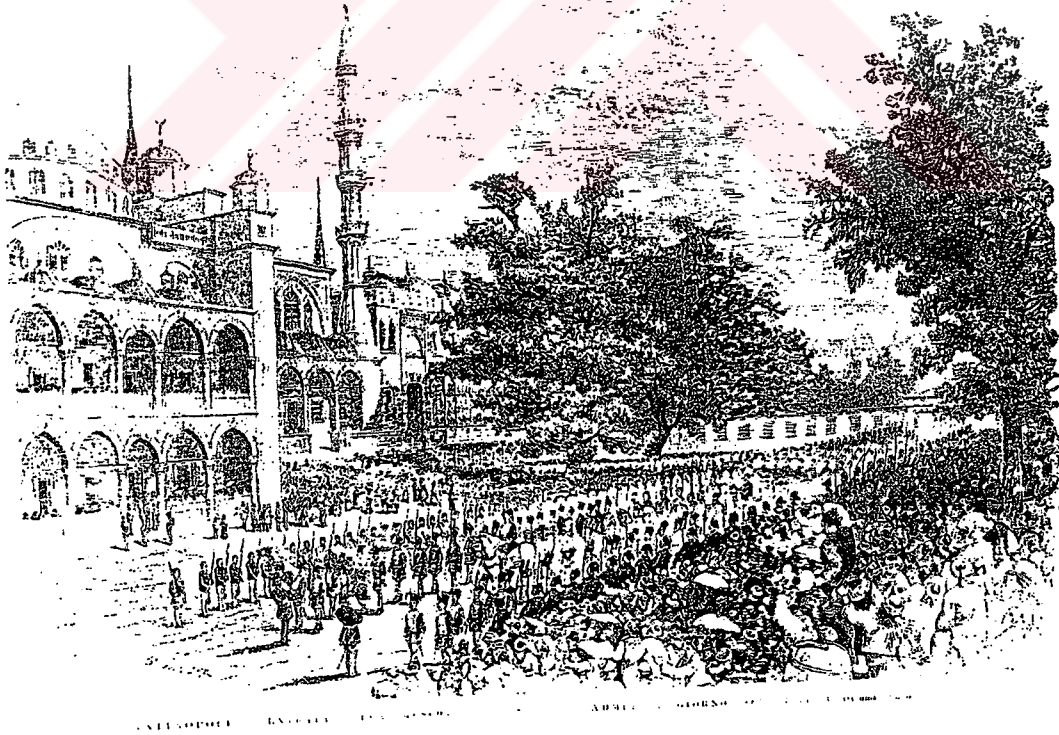
Sultanahmet Meydanı'nda Hipodrom; 4. yüzyıldan itibaren araba yarışları, hayvan yarıştırmaları ve tiyatro gösterilerinin yapıldığı, şehrin ve politik hayatın en önemli gösteri alanı olmakla birlikte, spekülatif olay ve takımların neden oldukları olaylara da sahne olan bir alandır (Şekil 5.2, 5.3, 5.4). 1203-1204 yılları arasında çıkan yangın Hipodrom'a büyük zarar vermiştir. 12.-13. Yüzyıl Latin egemenliği ile birlikte, geleneksel Hipodrom kurumunun da sonu gelmiş ve araba yarışlarının yerine tumuvalar düzenlenmeye başlamıştır [23,s:17].

Türkler tarafından fethinden sonra, içinde Sphendone'un sütunları ve memmer basamaklarının bir kısmı muhafaza edilen Hipodrom, çevresindeki yeni inşaatlar için şantiye olarak kullanılmıştır (Şekil 5.1). Meydanın çevresinde yapılaşma 16.yy'da yoğunlaşmıştır. 1491 tarihli Firuzağa Camisi'nden sonra, Kanuni Sultan Süleyman'ın 1556'da yaptırdığı Haseki Hamamı buradaki ilk büyük yapıdır. 16.yy başlarında İbrahim Paşa Sarayı'nın yapılması ile Hipodrom büyük şenlik ve kutlamalara sahne olmaya başlamıştır. 1609 yılında Sultanahmet Camii yapılmış ve bu yapının inşaaından kalan kazı artıklarından dolayı meydanın kotu yükselmiştir [21,s:36].

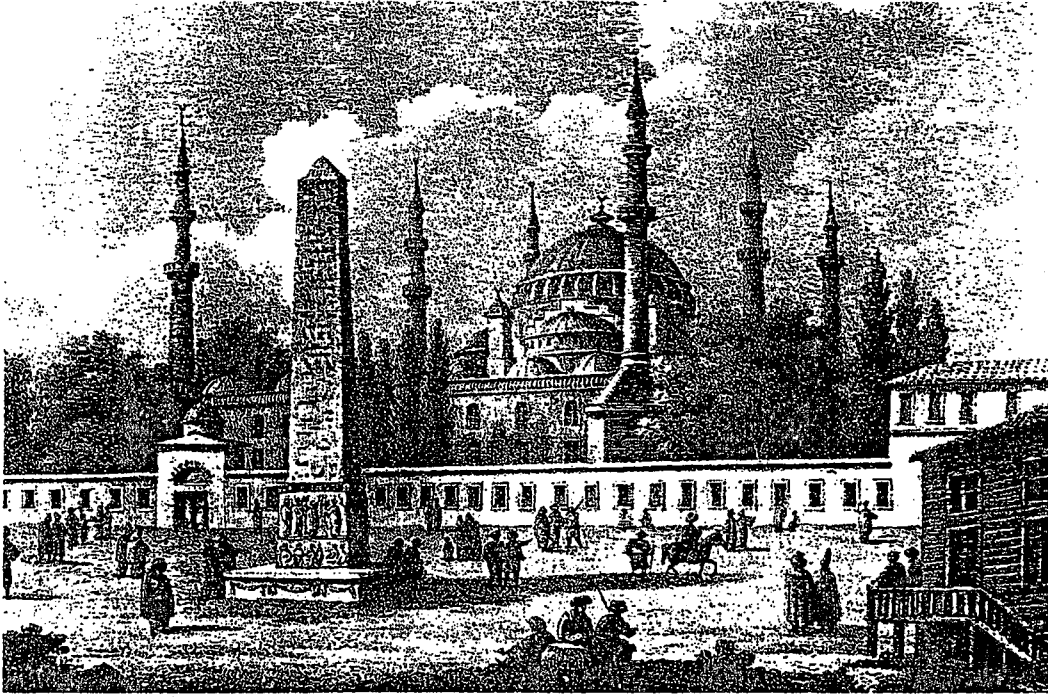
17. ve 18. Yüzyıllarda önemli sosyal ve siyasal içerikli olaylara da sahne olan meydan çoğunlukla yeniçeri ve sipahilerin ayaklanmalarına sahne olmuş, tarih içindeki fonksiyonlarını yitirerek bütünüyle anarşik bir yapıya dönüşen yeniçeri ocağının birçok isyanına mekan teşkil etmiştir [23,s:54].

Şekil 5.1. 15. Yüzyıl sonlarında hipodrom [25, s:3803]

Şekil 5.2. Hipodrom Alanı / Şenlik [26, s:65]

Şekil 5.3. Hipodrom / Meydan kullanımı [26, s:53]

Şekil 5.4. Hipodrom / Kutlama, tören [26, s:49]

Osmanlı'nın son dönemlerinde meydanın bakımsız kaldığı gözlenmektedir. 1846 yılında Darülfünun Binasının (Eski Adliye), 1890 yılında şimdiki Marmara Üniversitesi Rektörlük binasının ve 1898'de Alman çeşmesinin yapılması ile meydan yeni bir görünüme sahip olmuştur. 1853-1856 yıllarında Kırım Savaşı sırasında müttefik kuvvetlerin subayları tarafından meydanda ki dikilitaşlar kazılarak ortaya çıkarılmıştır. 1863'te artık Sultanahmet Meydanı diye anılan meydanda ilk Osmanlı fuarı olan Sergi-i Umumi-i Osmani kurulmuştur [21,s:38]. Aynı zamanda 1864 yılında

Eminönü Meydanını Divanyolu üzerinden Beyazıt'a ve Hipodrom'a bağlayacak atlı tramvay hattının kurulması, 1875 yılında Marmara sahili boyunca ilerleyecek olan demiryolu güzergahının Topkapı Sarayı'nın bahçesinden geçerek Marmara sahili mahallelerini merkeze bağlayacak olması ve 19.yy ortalarında deniz ulaşımının da şehir ulaşımında belirli bir yer almasının, Tarihi Yarımada içinde Sultanahmet Meydanı ve çevresinin kullanımının tanımlanmasında önemli bir yeri bulunmaktadır [23,s:63].

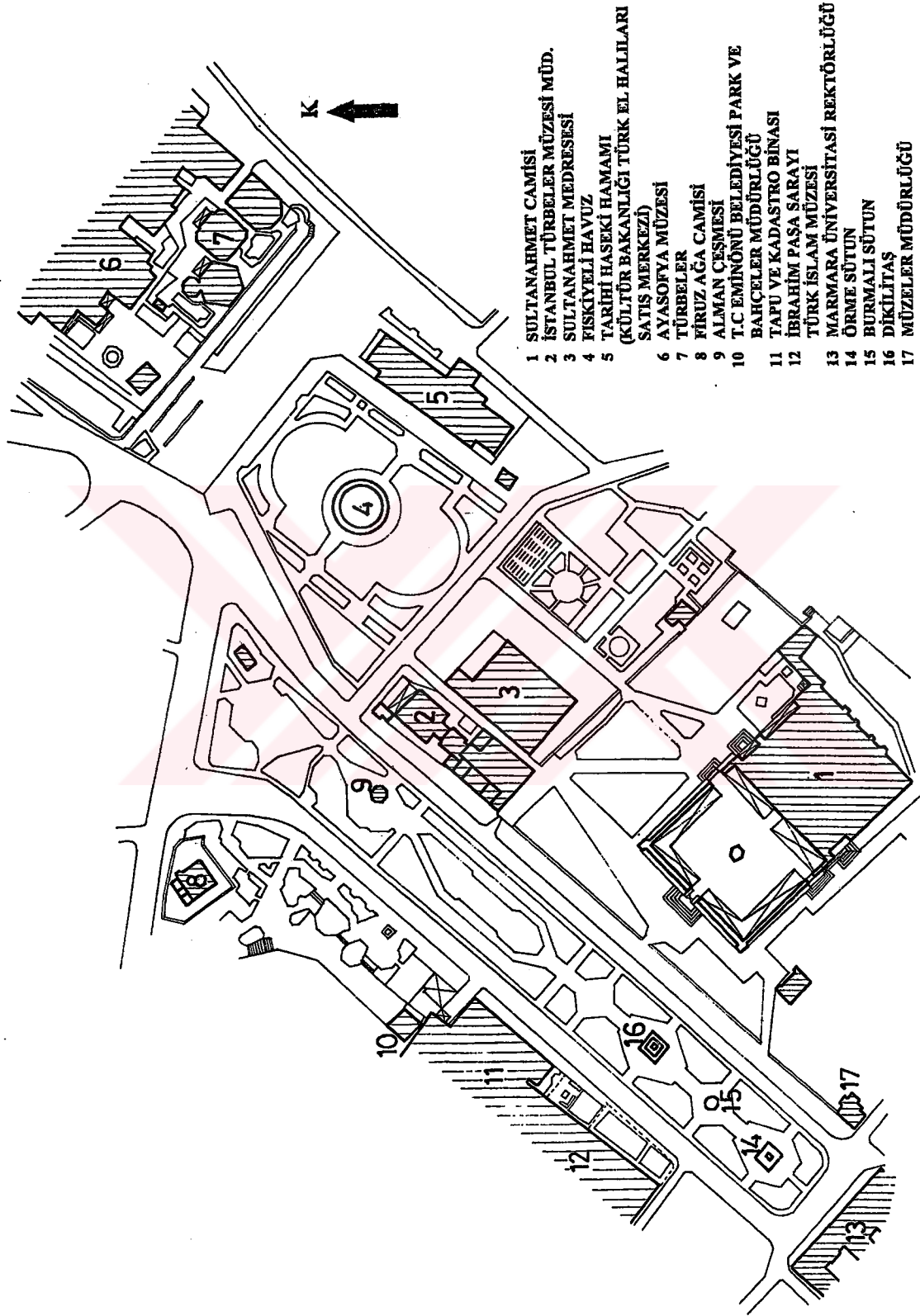
II. Abdülhamit (1876-1909) ve II. Meşrutiyet (1908-1918) dönemlerinde meydanın çevresine Ticaret Mektebi, Defteri Hakan-i Nezareti, Baytar Mektebi gibi yeni binalar yapılmış; bu arada Alman İmparatoru II. William'ın İstanbul'u ziyareti anısına Almanya'da yapılan çeşme getirilerek, Sultanahmet Meydanı'na konulmuştur [24].

5.1.2. Cumhuriyetten Günümüze Sultanahmet Meydanı

1908-1930 yılları kentin büyük siyasal dönüşümleri yaşadığı, savaş içinden geçtiği, işgal edildiği ve başkentlik işlevini yitirdiği, nüfusun yarıya düştüğü, bütünüyle küçülen ve işlevlerini kaybeden bir kent olarak değerlendirildiği dönemdir.

1930'lu yılların ilk yarısı, Cumhuriyetin Osmanlı Dönemi'nden kalma tüm kent yönetiminin ve imar yasalarının değiştiği yıllar olmuştur. Cumhuriyet yönetimi için kentin imarı, kentin çağdaş bir görünüm kazanması ve bununla beraber sağlıklı yaşam çevresi oluşturması anlamına gelmiş, tanzimat sonrası dönemin geleneği olan Avrupalı uzmanlara başvurma adeti bu dönemde de sürdürülmüştür [23,s:80].

Cumhuriyet Döneminde meydan yeniden düzenlenerek günümüzdeki şekline kavuşturulmuştur (Şekil 5.5). Ayasofya ve Topkapı Sarayı arasındaki mahallenin yerine yapılan ilk Darülfünun Binası'nın 1933 yılında yanmasından sonra bu bölge de park olarak düzenlenmiştir [21,s:39]. 1930'larda Ayasofya Camisi'nin müzeye dönüştürülmesi, Ayasofya ve Sultanahmet Meydanlarının düzenlenmesi ve Yerebatan Sarnıcı'nın ziyarete açılması ile Sultanahmet turizm ağırlıklı bölge kimliğine bürünmüştür.

Şekil 5.5. Sultanahmet Meydanı ve Çevre Yapılar

5.2. Çevre Yapılar ve Anıtlar

5.2.1. Sultan Ahmed Külliyesi

Sultan Ahmed Külliyesi, XVII. Yüzyılda selatin yapıları geleneğini sürdüren en önemli yapıdır. Klasik üslupta olup, getirdiği yeniliklerle Osmanlı mimarisinde özgün bir yere sahiptir [25,s:4147]. Yerindeki Sokollu Mehmed Paşa Sarayı yıktırılarak 1609-1616 yıllarında Osmanlı padişahı I. Ahmed tarafından mimar Sedefçi Mehmed Ağa'ya yaptırılmıştır [26,s:11]. İşlevsel açıdan Ayasofya'nın karşısında büyük bir caminin gerekliliği tartışılmakla birlikte, Topkapı Sarayı'na yakın, Marmara ve Boğaz'a egemen konumda, havası güzel, cemaati bol bir çevre olmaya yatkınlığı nedeniyle, külliye padişahın tercih ettiği bu konumda yapılmıştır (Şekil 5.6).

Şekil 5.6. Sultanahmet Camisi'nin konumu

Külliye; doğuda Mimar Mehmed Ağa caddesi ve Torun sokağı, güneyde Tavukhane sokağı ve Sfendon, kuzeyde Hipodrom ile çevrelenen geniş bir alan üzerine kurulmuştur.

Yaklaşık olarak İbrahim Paşa Sarayı'nın karşısına yapılan caminin kuzeyinde medrese, türbe, darülcürra ve Sübyan mektebi, kible duvarı önünde arasta ve kira odaları, güneybatısında hamam, dükkanlar ve kiraya verilen konaklar yer alıyordu.

Üç yönde geniş bir avlu ile çevrelenen caminin meydan tarafındaki dış avlu duvarları kısmen Hipodrom'un iç duvarı üzerine oturmaktadır.

Külliyeye ait vakıf gelir defterinden anlaşıldığına göre, caminin mihrap duvarı önünde 36 adet kubbeli duvar bulunuyordu. Arastanın üstünde yer aldığını düşündüğümüz bu odalar zaman içinde değişikliğe uğramış ve 1912'deki İshakpaşa yangınında da belki o zamana kadar korunabilmiş parçaları da kaybolmuştur. Bu seviyeden daha aşağıda olan Arasta sokağı düzlemine inişi sağlayan özgün basamak veya rampa düzeni günümüze ulaşmamış, yalnız Arasta sokağının kuzeybatı yönüne geçit veren kemerli kapı izi korunmuştur. Kuzey yönündeki kemer başlangıcı 1970'lere kadar harap olan bu kapı 1980'lerdeki restorasyon sırasında tamamlanmıştır. Arasta, Sipahiler Çarşısı adı ile de bilinmektedir. Günümüzde Mozaik Müzesi' dir.

Güneybatı yönünde, Tavukhane Sokağı üzerinde yan yana iki kemerli kapı bulunmaktadır. Bunlardan batıdakine bitişik bir sebil ve çeşme vardır. Kitabesinin yarısı korunabilen sebil kapıyla birlikte yapılmış gibi bir izlenim vermektedir. Kesme küfeki taşından yapılmış olan anıtsal kapıdan tonozlu bir geçitle dış avlunun kible duvarı önündeki terasa ulaşmaktadır. Sebil ve çeşmenin güneybatısında muhtemelen bir dizi odaya ait, yalnız alt kat duvarları kalmış bir bölüm vardır [27,s:55-56].

Kuzeydoğuda, Ayasofya yönünde bulunan medrese, klasik üslupta bir yapıdır. Dikdörtgen planlı bir avlu çevresinde şekillenen revaklar, hücreler ve mescit dershanelen oluşmaktadır. Avlunun ortasında dairesel planlı bir mermer havuz bulunmaktadır.

Medresenin yanında yer alan Sultan Ahmed Türbesi, camiden sonra yapılmıştır. Alman çeşmesinin karşısındadır. 1617 yılında Osmanlı padişahı I. Ahmed vefat ettiği halde türbesini oğlu II. Osman ancak 1620 yılında tamamlattır. Kare planlı, kubbeli, önü revaklı bir yapıdır. Duvarlar dıştan mermer kaplıdır, içten XVII.yy çinileri ile bezelidir. Kapısı sedef kakmalıdır. İçerisinde üç Osmanlı padişahı ile beraber toplam 36 sanduka bulunmaktadır. Sultan Ahmed Türbesi' nin arkasında kubbeli darülkurra, önünde muvakkithane bulunmaktadır. Tek odalı, mermer olan bu yapı XVIII. yy'da Fossati tarafından yapılmıştır. Hipodrom yönünde türbe duvarına bitişik dükkanlar da aynı tarihte yapılmıştır. Günümüzdeki yapılar özgün değildir [25,s:4147].

Caminin oturduğu alan güneydoğu yönünde eğimlidir; bu nedenle arazi çeşitli setlerle kademelenmiştir. İlk kademe caminin kible duvarı ile oluşturulmuştur; aynı zamanda bir istinat duvarı olan cami kible duvarı altına kısmi bir bodrum yapılmıştır. Kible duvarı önünde, üç yöne kapılarla açılan, pencereyi bir duvarla çevrili geniş bir avlu bulunmaktadır [27,s:55]. Bu avluya üçü cephede olmak üzere sekiz kapıdan girilir. Dış avlu zemininden basamaklarla yükseltelen yapıya mermer merdivenlerle çıkılmaktadır. Avlunun anıtsal girişi Hipodrom yönündedir. Kitabeli bir taç ve küçük bir kubbeye sonlanan mukarnaslı kapı, caminin giriş cephesine doğru güzel bir bakış sunmaktadır.

Cami 64x72 m. ölçülerindeki ana mekan, 43 m. yüksekliğinde, 33,6 m. çapında büyük bir kubbe ve bu kubbeyi destekleyen dört büyük yarım kubbeden oluşmaktadır. 5 sırada 260 yuvarlak kemerli pencere yapıya çok aydınlık bir görünüş sağlamıştır [25,s:4147]. Osmanlı mimarlığının ilk ve tek altı minareli camii olan Sultan Ahmed Camii'nde minarelerin konumları da ilgi çekicidir. Osmanlı mimarları dört minareli camilerde minareleri iç mekanın veya avlu kütesinin köşelerine yerleştirerek iki ayrı kompozisyonda kullanmışlardır. Burada iki düzen birleştirilerek, hem cami, hem avlu köşelerine minareler yerleştirilmiştir. Avlu giriş cephesinin uçlarındaki daha alçak ve iki şerefeli olan minarelerin girişleri merdiven sahanlığının uzantısı olan geçitlerden verilmiştir. Avlu ile cami kütlelerinin birleştiği köşelerdeki iki minare üçer şerefelidir ve kütleleri avlu duvarından dışarı taşmayacak şekilde yerleştirilmiştir. Bu özel ayrıntı ile, daha önceki uygulamalarda cami ile aynı genişlikte olan avlu burada genişlemiştir. Şadırvan avlusu, eş açıklık ve yükseklikteki kemerlerle dört yönde çevrilmiştir [27,s:57]. Bunlar 26 sütuna dayanan 30 kubbe ile örtülmüştür. Mermer döşeli avlunun ortasında 6 sütunlu şadırvan yer almıştır. Yan girişler zengin profil takımlarıyla çerçevelenen kemerli kapılar şeklinde düzenlenmiştir. Caminin mukarnaslı girişi son cemaat yerinin ortasındadır. Ana girişten başka yan cephelerde önü revaklı girişler vardır [25,s:4147].

Cami duvarlarını süsleyen çinilerde anıtın ilk günkü görkemi hakkında fikir vermektedir. İznik'te yapılan 20.000'i aşkın çininin mekana verdiği renk dolayısı ile yabancılar tarafından "Mavi Cami" olarak anılan bu görkemli anıtın, son yıllarda yapılan onarımı sırasında 19.yy'ın sonundaki onarıma ait, çivit mavisinin egemen olduğu kalem işleri kaldırılmış ve bezemeler, araştırmalar sonucu bulunan klasik dönem motif ve renk izlerine dayanılarak yenilenmiştir [27,s:58].

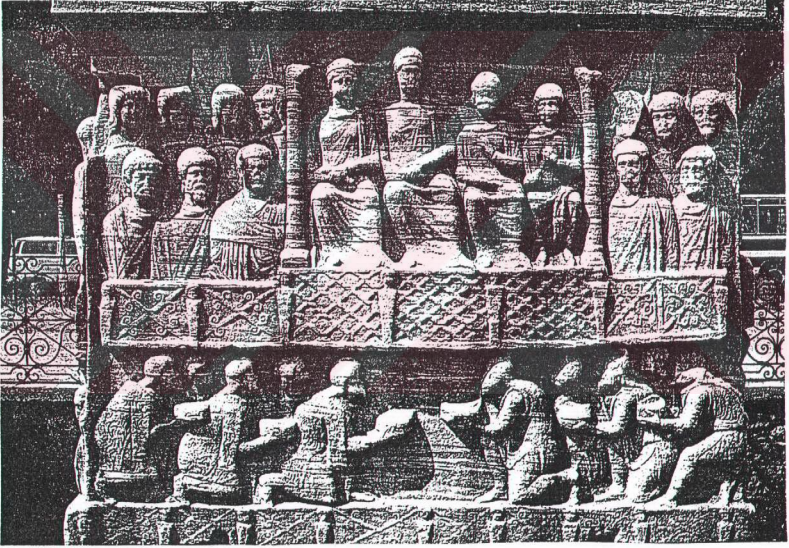
Sanat tarihi açısından önemli bir yapıt olan Sultan Ahmed Camisi,"6 ince minaresi ve kubbe düzeniyle, hafifliğin ve inceliğin enişilmez simgesi" olarak nitelenmektedir.

5.2.2. Dikilitaş

Sultanahmet Meydanındaki yekpare sütundur. İstanbul'daki anıtların en eskisidir. Mısır'da Firavun III.Thutmosis tarafından M.Ö 1547 yılında Heliopolis şehrinde Güneş Tapınağının önüne tanrı Ammon adına dikilen anıtlardan birisidir.

361 yılında Roma İmparatoru Iulianus tarafından Bizans'a getirilmek üzere yerinden kaldırılmış ise de ölümü üzerine yıllarca yerde kalmıştır.

390 yılında I.Theodosius tarafından Constantinopolis (İstanbul) kentini süslemek amacıyla denizden itibaren döşenen demir bir yol üzerinde taşınarak bugünkü yerine 32 günde dikilmiştir. Bu nedenle Theodosius anıtı da denir.

Şekil 5.7. Dikilitaş altlığında doğu yan [30]

Pembe granitten yapılmış dört köşeli yekpare sütun mermer bir kaidenin köşelerindeki dört adet küpün üzerine oturtulmuştur. Kaidenin temel kısmının iki yüzüne Grekçe ve Latince kitabeler işlenmiştir. Yekpare taş sütun 19.6 m. ve kaidesi ile beraber 25.6m. yüksekliğindedir. Taş sütunun ucundaki tunç küre bugün yerinde yoktur. Kaidesinin kuzey yönünde İmparator Arcadius ile eşini Hipodrom'un locasında, batı yönünde I. Theodosius'un eşi ve çocukları ile tahtın üzerinde, doğu

yönünde I. Theodosius'u çocukları ile bir oyunu seyrederken (Şekil 5.7), güney yönünde ise I. Theodosius'u sağında iki oğlu ile solunda Valantian'ı araba koşularını seyrederken kabartmalar halinde göstermektedir [26,s:14-15].

Şekil 5.8. Dikilitaş ve Burmalı (Yılanlı) Sütun

Dikilitaşın dört yüzünde hiyeroglifler yer alır. Taşın en tepesinde piramit biçiminde yontulan uçta, dikdörtgen çerçeve içinde Firavun III. Thutmosis ile Mısır tanrısı Amon-Re karşılıklı olarak el ele görülürler.

III. Thutmosis'in obeliski, bütün Bizans Dönemi boyunca, Hippodrom'un ortasında, Spina denilen ayırma setinin üzerinde durmuştur. Üstünde bulunan çam kozalağı şeklindeki tunç kürenin 869'daki depremde düştüğü bilinir.

Osmanlı Dönemi boyunca Dikilitaş'ın etrafındaki zemin zamanla yükseldiği için kaidenin alt kısmı toprağa gömülmüştür. İngiliz araştırmacı C.T. Newton 1857'de kaidenin etrafında bir kazı yaparak en alt seviyeye kadar açmıştır. O tarihten beri Dikilitaş'ın kaidesi, etrafı demir parmaklıklı kare bir çukurun içinde bulunmaktadır [28,29].

5.2.3. Örne Sütun

Sultanahmet Meydanı'ndaki günümüze kadar gelen üç eski anıttan biridir. X.yy'da VII.Constantinuous tarafından 944'te yaptırılmıştır. Dedesi İmparator Makedonya'lı I.Basileus'un IX.yy.'daki fetihlerini sütunun üstünde gösteren perçin edilmiş tunç levhalar bugün yoktur. Bu levhalar 1204 Latin işgali sırasında para dökümü amacıyla eritilmek üzere sökülmüşlerdir. Kaide üzerindeki kitabeden İmparator VIII. Constantinous tarafından tamir ettirilerek süsletildiği anlaşılmaktadır. Bugün manasını tamamen kaybetmiş olan, cilalı taş bloklarla yapılmış, üstündeki tunç küre ile birlikte 32 m. yüksekliğinde olan Örne Sütun, bugünkü vaziyetinde dikkati çekecek bir güzellik arz etmemektedir. Bugün tunç küre de yerinde yoktur. Sütunun 1.60m. yüksekliğindeki kaidesi, Hipodrom'un toprak seviyesinin zamanla yükselmesi sonucu gömülü kalmıştır. Kırım Savaşı sırasında 1856'da Charles Newton'a verilen izinle kaide çevresi açılarak etrafı demir bir parmaklıkla çevrilmiştir.

19.yy'da çekilen fotoğraflarda anıtın orta kısımlarında taşların düşmesi sonucu bir boşalma olduğu görülür. Aynı yüzyılın sonlarında buradaki boşluk doldurularak anıtın yıkılması önlenmiştir. Orijinal örgünün olduğu bölümlerdeki delikler evvelce anıtı kaplayan tunç levhaların tutturulması için kurşun yataklar içine çakılan tunç kenetlerin yuvalarıdır [22, 25,s:4157, 26,s:14].

5.2.4. Burmalı Sütun (Yılanlı Sütun)

Sultanahmet Meydanı'nda iki dikilitaşın arasında bulunmaktadır. M.Ö 497 yılında Yunanlıların Plataiai Savaşı'nda Perslere karşı kazandıkları zaferin bir hatırası olarak Delphi'deki Apollon tapınağına sunulmuştur. IV. yy.'da I. Constantinus tarafından Hipodrom'a Yunanistan'dan getirtilerek dikilmiştir. 1204 yılında IV. Haçlı Ordusu tarafından tahrip edilmiştir. 1856 yılında yapılan Arkeolojik kazılarda, bu savaşa iştirak eden 31 Yunan şehrinin kitabede adlarının yazılı olduğu görülmüştür.

Bu anıt birbirine sarılmış, 8 m. yüksekliğinde, 29 boğumlu üç yılanın taşıdığı, üç ayaklı altın bir kazandan meydana gelmiştir. Burada yılanların başları birbirinden ayrılarak üç ayrı yöne bakmaktadır. Bu anıt İstanbul'a getirilirken taşıdıkları üç ayaklı

altın kazan kaybolmuştur. Günümüze bu sütunun 5.35 m.'lik kısmı ulaşmıştır ve burmalı kırık bir tunç sütun halinde olup, parmaklıklarla çevrili çukur içindedir (Şekil 5.8). Hünername'deki minyatürlerden 16. yy.'a kadar bu anıtın tam olduğu görülebilmektedir. Bunu izleyen zaman süreci içinde yılan başları kaybolmuştur. Fakat;19.yy. sonlarındaki bir araştırmada yılan başlarına ait üstçene parçası bulunmuş olup, bugün İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde yer almaktadır. Evliya Çelebi, bu yılanların İstanbul'u yılan, çıyan ve akreplerden koruduğunu yazmıştır [25,s:4157, 26,s:14, 30].

5.2.5.Alman Çeşmesi

Sultanahmet Meydanı'nda I. Ahmet Türbesi ile karşı karşıyadır. Alman Çeşmesi Osmanlı çeşme mimarisine tamamen yabancı öğelerle dolu, değişik bir çalışmadır. Alman İmparatoru II. Wilhelm'in İstanbul'a ikinci gelişinin bir hatırası olarak, 1898-1899 yıllarında Almanya'da yapılmış ve 1901 yılında Almanya'da yapılan parçaları bir araya getirilerek bugünkü yerine monte edilmiştir [25,s:4154].

Anıtın tasarımının II. Wilhelm'in bir deseni üzerine geliştirildiği, planların Kaiser'in özel danışmanı Mimar Spitta tarafından çizildiği ve yapımının Mimar Schoele'ye verildiği bilinmektedir. Yapının mimarları arasında ayrıca Mimar Carlitzik ve İtalyan Mimar Joseph Antony de vardır. Çeşme II.Wilhelm tarafından Osmanlı hükûmetine teslim edilmiş ve Evkaf Nezaretinin devraldığı çeşmenin kubbeye ait kemerinin iç kısmına eski Türkçe yazı ile Seraskerlik Müsteşarı Şair Ahmet Muhtar Bey'in sekiz beyitlik tarihi kitabesi hattat İzzet Efendi tarafından yazılmıştır.

Çeşmenin giriş bölümünde, su haznesinin üstündeki tunç plakada Almanca olarak "Alman kayzeri II. Wilhelm 1898 yılı sonbaharında Osmanlıların Padişahı haşmetli II.Abdülhamit nezdine ziyaretinin şükran hatırası olarak bu çeşmeyi yaptırttı" yazılmıştır.

Alman çeşmesi, genellikle üstü açık ve heykeller ile bezeli Avrupa meydan çeşmelerinden hayli farklı bir tasarıma ve görünüme sahiptir. Mimari olarak, şeması veya kitlesi ile İstanbul'un geleneksel meydan çeşmelerinden de farklıdır. Tipolojik olarak çeşmeden çok şadırvan modeline yakın bir tasarıma sahiptir ve bu anlamda tipik bir örnektir.

Konsept açısından bir tür Alman neorönesansı olan Rundbogenstil çizgisinde görünmektedir. Bizans referansları da içeren bu stilin İstanbul'a özgü bir versiyonu olduğu söylenebilir. Bu açıdan da tipik bir uygulamadır. Çeşmenin kagir ve metal

bütün yapısal öğeleri Almanya'da hazırlanmış, mermer ve değerli taşlardan oluşan malzemesi orada işlenmiş ve gemi ile İstanbul'a taşınarak burada monte edilmiştir.

Alman Çeşmesi, en genel çizgisi içinde sekizgen bir şadırvan olarak tanımlanabilir. Yapıt, sekizgen planlı ve yüksek bir taban üzerinde sekiz basamakla çıkılan bir platform, bir su haznesi ve sekiz kolonla taşınan bir kubbeden oluşmaktadır.

Çeşmenin en gösterişli kesimi, koyu yeşil renkli şemaki kolonlar ile nakışlı kemerleri ve bakır kaplı açık yeşil kubbesidir. Kolonların tunç dökümü tabanları ve başlıkları kabartma desenlidir. Taban parçalarında, stilize bitkisel motifli ve almaşık sıralı dört, başlıklarda iki farklı desen kullanılmıştır.

Kubbenin içi, mozaik tekniğinde alzun parçacıklarla kaplanmış, tam ortasına iç içe dairesel motiflerden oluşan renkli mozaik bir göbek yapılmıştır. Kubbe eteğinde kolon hizalarına gelen noktalarda sekiz tane madalyon vardır. Almaşık dizili olarak bu madalyonlarda açık yeşil zemin üzerine altın ile II. Abdülhamid'in tuğrası ve Prusya mavisii zemin üzerine yine altınla ve gütik harflerle II. Wilhelm'in inisiyalleri (W ve II) işlenmiştir.

Yanküre biçimli kubbe bakır kaplıdır ve eteğinde dışta döküm bronzdan bir damlalık çemberi vardır.

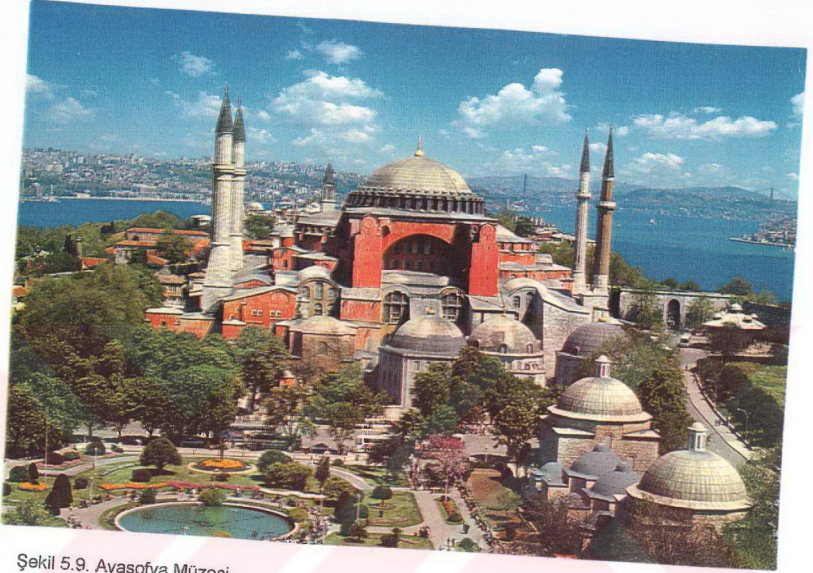
Yapıldığı tarihte Türk-Alman dostluğunun simgesi olarak sunulan ve dolayısı ile politik anlamı ve içeriği çeşme olarak işlevinin önüne geçen yapıt, günümüzde daha çok anıtsal değeri ile tanınmaktadır. Bunun yanısıra da hiçbir figüratif motifin kullanılmadığı bezemesi, çeşme tipolojisi açısından özgün şeması ile de İstanbul'u zenginleştiren bir yapıttır [21,s:47-48, 25,s:4154, 26,s:15].

5.2.6. Ayasofya Müzesi

Ayasofya müzesi Sultanahmet camisi ile karşı karşıyadır. Tarihten günümüze gelen görkemli Bizans yapılarındandır. Yüzyıllarca kilise, cami, müze olarak çeşitli biçimlerde kullanılmıştır. Bugünkü Ayasofya'nın ilk yapı olmadığı bilinmektedir. İlk yapıyı, Büyük Constantinus'un oğlu II. Constantinus 360'da ibadete açmıştır. Kentteki diğer kiliselerden büyük olduğundan, buna büyük kilise anlamında "Megali Ekklesia" denilmiştir. Daha sonra "Haghia Sophia", Türklerin İstanbul'a girmeleri ile de "Ayasofya" adını almıştır.

İlk Ayasofya, Patrik Joannes Chrysosthomos'un sürgüne gönderilmesi ile çıkan ayaklanmada, İ.S 404'te yanmıştır. 415'te II.Theodosius'un yaptırdığı ikinci kilise

ibadete açılmıştır. 1936 yılında Ayasofya'nın bahçesinde yapılan kazıda, bu ikinci yapıdan kalıntılar bulunmuştur. Mimar Roufinos'un yapıtı, 60m. eninde, ahşap çatıyla örtülü, beş nefli bir bazilika'dır. Bugünkü yapıya zarar vermemek için kazı sürdürölmemiştir.

Şekil 5.9. Ayasofya Müzesi

Bugünkü Ayasofya, Tralles'li (Aydın'lı) Anthemius ile Miletli Mimar İzidor'un yapıtıdır. İmparator Justinianus'un görkemli bir kilise istemesi üzerine yapımına başlanan Ayasofya, 537'de ibadete açılmıştır. Gerek kubbesinin büyüklüğü, gerekse süslemeleriyle döneminin görkemli yapılarındandır. Ancak, depreme dayanıklılık açısından çok zayıf olan yapı, 558'deki depremde büyük zarar görmüştür. Onarımı üstlenen İzidor, kubbeyi basık bularak yükseltmiş ve destek duvarları eklemiştir. Yapı 562'de yeniden ibadete açılmıştır. 562'den sonra çeşitli onarımlar yapılmıştır. 982'deki depremde çok zarar görünce, tehlikeli olduğu gerekçesi ile kapatılmış, 994'te onarılan kilise, bu kez Haçlı Ordusu ile İstanbul'a gelen Hristiyanlarca yağmalanmıştır [25,s:4138].

1453 yılında Türklerin İstanbul'u almasıyla Ayasofya'nın görünüşü de değişmiştir. Ayasofya'da, Belkıs, Efesos, Baalbek gibi antik kent kalıntıları ile Marmara Adası, İğriboz ve Kuzey Afrika'dan getirilen yapı gereçleri kullanılmıştır. Asıl duvar, kubbe,

kemerler tuğladan, fil ayakları, hatıllar kesme taşlardan, sütun, başlık ve kaplamalar renkli mermerlerden yapılmıştır. Süslemesinde renkli mermer ve mozaik kullanılmıştır. Kubbeli bazilika tipindeki kilise, bir orta, iki yan nef, iç ve dışta iki narteksten (son cemaat yeri) oluşmaktadır.

Kilisenin batısında, günümüzde kalıntısına rastlanmayan, havuzlu bir atrium bulunmaktaydı. Avludan, tonozla örtülü sade dış narteks bölümüne geçilmekteydi. Vaftiz edilmemişlere ayrılan dış narteksten (günümüzde ikisi kapatılmış) yedi kapıyla iç nartekse girilmektedir. Duvarları renkli mermerle kaplı, tonozları geometrik motifli mozaiklerle süslü iç narteks, dokuz kapı ile kiliseye açılmaktadır. Ayrıca, kuzey ve güneyinde iki kapı vardır. Güney kapısı bugün giriş kapısıdır. Bu kapının üstünde altın yaldız zeminli bir mozaik görülmektedir. Ana yapıya girişi sağlayan dokuz kapıdan ortadaki üçü , imparator ve saraylılara ayrılmıştır. Öbür kapılar halk ve sığınacak yer arayanlar içindir. İmparator kapısı üstünde, İsa, Meryem ve Cebrail'in betimlendiği mozaik yer almaktadır [25,s:4138-4139].

Cami 81x 70m.'lik geniş bir alana kurulmuştur. 50,3m. boyunda tek şerefeli dört minaresi vardır. 24,3m. boyunda dört büyük fil ayağının taşıdığı ortadaki kubbe, geçirdiği onarımlar yüzünden tam yuvarlak değildir. Kubbe yerden 55,6m. yükseklikte olup, çapı 31m.'dir. Etrafında kırk penceresi vardır. Işıklandırma, yapının uygun yerlerine açılan pencerelerle sağlanmıştır. Binayı Efes'teki Artemis Tapınağı'ndan getirilen mermer ile koyu vişne renkte Mısır porfirinden yapılmış 108 sütun taşımaktadır. Sütunların kaideleri ve başlıkları ile yere döşenmiş olan beyaz mermerler Marmara Adası'ndan getirilmiştir, stilize bitki motifleriyle çok ince işlenmiştir. Sütun başlıkları üstünde Justinianus ve Teodora'nın monogramları vardır [26,s:8-9].

Asyosofya'nın çevresindeki Bizans yapılarından günümüze yalnızca ikisi kalmıştır. kuzeydoğudaki vaftizhane, dıştan dörtgen, içten çokgen planlıdır. Girişi batıda olan yapı, günümüzde Sultan Mustafa ve İbrahim'in türbesidir. Kuzeybatıdaki yuvarlak planlı yapı ise hazine binasıdır. Burada kutsal eşya, altın, gümüş vazolar, azizlerin hatıra eşyaları saklanıyordu.

Asyosofya 1453'ten sonra cami olarak kullanılmaya başlanmıştır. Fatih Sultan Mehmet kenti aldıktan sonra çok yıkık durumda olan yapıyı onartmış, bir minare yaptırmıştır. II. Bayezid ve II. Selim dönemlerinde üç minare daha yapılmıştır. Türk taş işçiliğinin en güzel örneklerinden olan minber ile dört mahfil, III. Murat dönemi yapıtıdır. Orta nefe girişin iki yanındaki Helenistik mermer küplerde Bergama'dan getirilmiştir. Mermer vaiz kürsüsü IV. Murat döneminde yapılmıştır.

Duvarları süsleyen ayetler Bıçakçızade Mustafa Çelebi'nin yapıtıdır. Ayasofya'da en önemli onarımı Sultan Abdülmecit döneminde İsviçreli Mimar Gaspar Fossati yapmıştır. 1847'den 1849'a değin süren onarımlar sırasında, büyük kubbe demir çemberlerle sağlamlaştırılmış, öne eğilmiş 13 sütun düzeltilmiştir.

Kanuni döneminde üstleri sıvanmış mozaikler temizlenmiş, mihrap, minber, mahfiller onarılmıştır. Kubbeyi süsleyen altın yaldızlı ayetler, üst galerinin çevresindeki daire levhalar ünlü hattat Kazasker Mustafa Efendi' nin yapıtlarıdır. Avludaki şadırvanı 1740'ta I. Mahmut yaptırmıştır.

Fatih'ten Abdülmecid'e değin dört yüzyıl boyunca cami, çevresindeki yapılarla bir külliye olmuştur. Güneybatı avlusundaki okul, şadırvan, imaret, I. Mahmut dönemi yapıtlarıdır. Fatih'in Ayasofya'nın kuzeybatısına yaptırdığı medreseden günümüzde kalıntı yoktur.

Güney avludaki türbeler mimari ve süslemeleriyle dikkat çekicidir. Türk sanatının güzel örnekleri sayılan yapıların en eskisi II. Selim Türbesi'dir. Mimar Sinan yapıtı, dörtgen planlı türbe, çini ve kalem işiyle süslenmiştir.

Ayasofya, Cumhuriyet Dönemi'nde de önemini yitirmemiştir. 1926'da uzmanlar grubunca yapılan incelemelerde, yapının kayadan sağlam temele oturduğu anlaşılmış, zayıf olan bölümleri onarılıp, sağlamlaştırılmıştır.

482 yıl cami olarak kullanıldıktan sonra Atatürk'ün emri ile 1935 yılında müze haline getirilmiştir (Şekil 5.9) [25,s:4139].

Mustafa ve İbrahim Türbesi (1639)

Ayasofya camisinin giriş kapısının sağında camiye bitişik olan tezyinatsız bir türbedir. Üzerinde bir kubbesi vardır. Bir zamanlar Bizanslıların vaftiz binası ve caminin yağhanesi olarak kullanılmıştır.

Türbede Osmanlı padişahları I. Mustafa ile Sultan İbrahim sandukaları yer almıştır. İçerisinde bunlardan başka 5 şehzade, 6 büyük sultan, 4 küçük sultana ait olmak üzere 15 sanduka daha bulunmaktadır. I. Ahmet'in kızları Bayram Paşa'nın eşi Atike Sultan ve IV. Murat'ın kızı, Melek Ahmet Paşa'nın eşi olan Kaya Sultan'ın sandukaları bunlar arasındadır [26,s:9].

Şehzadeler Türbesi (1595)

Ayasofya camisinin bahçesindeki türbelerin en küçüğüdür. III. Murat türbesine bitişik olan küçük türbedir. Kesme taştan yapılmış olup sekiz köşelidir. Osmanlı padişahı III. Mehmet'in tahta çıktığı zaman 1595 yılında Topkapı sarayında öldürtüğü III. Murat'ın küçük şehzadeleri için yapılmıştır [26,s:9].

III. Murat Türbesi (1595)

Ayasofya camisinin bahçesinde bahçe kapısına en yakın olan büyük türbedir. Dört sütunlu giriş kısmı ve kubbeli olan bu türbeyi mimar Davut Ağa yapmıştır. Altı köşeli ve mermerden yapılmıştır. Giriş kapısının üstü sedef kakmalı abanozdandır. Kapının sağ ve solu ile içerisi baştan başa İznik çinileri ile süslenmiştir. Üç kat halinde renkli camları olan pencereleri vardır. Toplam 54 sanduka bulunmaktadır [26,s:10].

II. Selim Türbesi (1576)

Ayasofya camisinin bahçesindeki üç büyük türbenin ortasındadır. Sekiz köşeli ve mermerden bir türbedir. Bahçedeki türbelerin en eskisidir. Mimar Sinan tarafından yapılan bu türbe, Sinan'ın merkezi planlı ve çevre koridorlu yapıları içinde, çevre koridorunu gerçekten uygulamış tek örnektir.

Şema, kare içine yerleşmiş bir sekizgen çardaktır. Çini kitabesinde Hicri 984 (Miladi 1576) tarihi yazılıdır. Giriş kısmı dört sütunlu ve ufak kubbeli olup saçaklıdır. 15,7m. yüksekliğindeki büyük iç kubbeyi 8 büyük mermer sütun tutmaktadır.

Üç cephesinde altı üstlü üç kat, diğer cephelerinde altı üstlü birer pencere yer almıştır. Türbe mimarisinin seçkin örneklerinden olup, içinde Osmanlı padişahı II. Selim' in sandukası ile birlikte toplam 42 sanduka bulunmaktadır [26,s:10].

III. Mehmet Türbesi (1604)

Ayasofya camisinin bahçesinde, köşede ve Turizm bürosunun yanındaki türbedir. 1604 yılında Osmanlı padişahı I. Ahmet tarafından babası III. Mehmet için Dalgıç Ahmet Ağa' ya yaptırılmıştır. Diğer Türbelere nazaran daha sade yapılaşmıştır. Giriş kısmının sağına ve soluna III. Murat'ın kızları için ilave kısımlar yapılmıştır. Sekiz köşeli kubbeli ve mermer bir türbedir. İçerisinde ayetli çini yazılar, çiçekli çiniler bulunmaktadır. Pencereleri her cephede üç kat halinde ikişer tanedir.

İçerisinde ortada Osmanlı padişahı III. Mehmet'inki ile birlikte toplam 26 sanduka yer almaktadır. Sandukaların etrafı yekpare tahta bir şebeke ile çevrilidir [26,s:10].

5.2.7. Tarihi Haseki Hamamı

1556 yılında Ayasofya Müzesi ile Sultanahmet Camisi arasında Kanuni Sultan Süleyman'ın karısı Haseki Hürrem Sultan adına Mimar Sinan tarafından yaptırılmıştır. Klasik devir Osmanlı Hamamları üslubundaki yapı, çifte hamam şeklinde ve yetmiş beş metre uzunluğundadır.

Bu hamamda Türk Hamam mimarisinde bir yenilik olmak üzere ilk defa kadınlar ve erkekler kısmı aynı eksen üzerinde yapılmıştır. İki bölümün sıcaklık kısımları bitişiktir, soyunmalıklar eksenin iki ucunda yer alır.

Binanın duvarları bir sıra kesme taş, iki sıra tuğla olarak örülmüştür. Erkekler kısmının soyunmalığında cephede üstte dörder, kadınlar kısmının soyunmalığında ise üçer sivri kemerli pencere vardır. Kapının bütün kubbeleri kurşun ile kaplıdır.

Erkekler kısmı cephesinde diğer hamamlardan farklı olarak ortasında bir kubbe olan sütunlu bir revak yer alır. Kubbe ve revak tavanı tuğla dekor ile süslüdür. Hamamın abidevi giriş kapısının kemerinde bir kırmızı, bir beyaz palmet dekoru ve üzerinde yeşil zemine altınla yazılmış kitabe bulunmaktadır.

İstanbul'un abidevi eserlerinden biri olan bu hamam, uzun yıllar kapalı kalmış, depo olarak kullanılmış ve nihayet 1957-1958'de onarılmıştır [31;s: 649]. Tarihi Haseki Hamamı günümüzde Kültür Bakanlığı Türk El Halıları Satış Merkezi olarak kullanılmaktadır.

5.2.8. Yerebatan Sarayı

Ayasofya camisinin yan tarafındaki Yerebatan caddesinin altındadır. Caddenin sol tarafındaki ufak binadan sarnıca merdiven ile inilir. 527-565 yıllarında Bizans İmparatoru I.Justinianus yaptırtmıştır [26,s:10].

Geçmişte üstünde bir Tecim Borsası veya revaklı bir Akademi' nin bulunmasından ötürü BAZİLİKA SARNICI diye anılmıştır [30]. Şehrin su ihtiyacını büyük ölçüde karşılayan bu su haznesi, İstanbul'un kuşatılması sırasında şehir dışındaki su yollarının düşman tarafından bozulacağı sebebiyle yapılmış olan su depolarının da en büyüğüdür.

Zamanında 19km. uzaklıkta ki Belgrad Ormanından Cebeciköy Kemerini ile buraya su getirilirdi. Bizans'ın Vasilka Sarnıcı içerisindeki sütun başlıklarının işlemeli olmasından dolayı Yerebatan Sarayı adını almıştır.

Bu sarnıç 70x140 m.'lik bir alanı kaplamaktadır. İçerisinde 28 sütunlu 12 sıra halinde 4m. ara ile 336 taş sütun sıralanmıştır. Sütunların yüksekliği 8m.'dir [26,s:10]. Bazı sütun başları Korent biçiminde yontulmuşlardır. Tabanı ve duvarları Bizans harcı ile sıvanmıştır. Bu harç, beton kıvamında ve su geçirmez çimento niteliğindedir [30].

Sarnıcın üstündeki taş döşeli meydan zamanla bozulmuş ve Bizans Dönemi içinde burada evler yapılmaya başlanmıştır. Fetihten sonra ise Yerebatan Sarayı'nın üstünde evlerin ve hatta konakların inşa edilmesinden başka, daha II. Mehmet (Fatih) döneminde Satırbaşı Mehmet Ağa tarafından Üskübiye Mescidi olarak adlandırılan bir de mescit yapılmıştır. Böylece sarnıcın üstünün yoğun yerleşmeye sahne olduğu anlaşılır. Cumhuriyet'ten önceki Osmanlı döneminde tavanı yer yer delinmiş ve üstündeki ahşap konutların su kuyusu olarak kullanılmıştır.

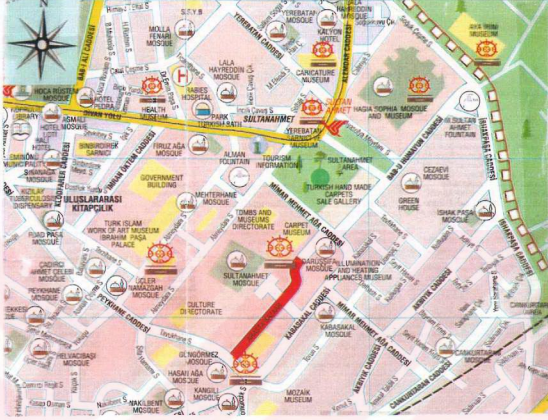
II. Abdülhamit döneminde, sarnıcın güneybatı tarafında geniş bir bölümü doldurulmuştur. 1940'larda belediye tarafından giriş kısmındaki evler istimlak edilmiş, giriş için muntazam bir bina inşa edilmiştir.

Çok geniş ölçüde bir temizlik ve onarım, 1985-1988'de Büyük Şehir Belediyesi tarafından yapılmıştır. İçerideki su ve dipteki çamur birikintisi boşaltılmış, temizlenmiş, batıdaki ucuna kadar uzanan bir iskele yapılmış, ayrıca kuzeydoğu köşeye de kafeterya olarak kullanılması tasarlanan bir platform inşa edilmiştir.

Son yıllardaki onarımda şimdiye kadar bilinmeyen bir keşifte bulunulmuş ve sarnıcın güneybatı köşesinde, geç dönemde yapılan dolgu duvarının arkasındaki sütunların, kısa gelen gödelerini yükseltmek için, bunların altlarına kaide olarak, ilkçağa ait mermer bir anıtın parçalarının konuldukları görülmüştür. Bunlar Medusa (veya Gorgon) başları olup geç antik çağda bir İstanbul anıtını süslemiştir. Yerebatan Sarayı olan sarnıç yapıldığında bu dev ölçülü kafalar, sütunların kaidesi olarak kullanılmıştır. Bu son yıllarda Yerebatan'da ortaya çıkarılan en önemli buluştur [21,s:45].

5.3. Yaya Ve Taşıt Ulaşımı

İstanbul Metropoliten alanındaki kentleşme ve sanayileşme hareketi ile birlikte, kent nüfusunun artması ve kentin alanca yayılması ulaşımı büyük bir sorun haline getirmiştir. Tarihse Yarımada'da yer alan Sultanahmet çevresi de tarihi, kültürel, dini turistik ve ticari bir merkez olması nedeniyle ulaşım problemi ile karşı karşıyadır.

Şekil 5.10. Sultanahmet Meydanı ve Çevresi [33]

Şekil 5.11. Ayasofya Müzesi önündeki geniş cadde

Araştırma alanına ulaşım, Aksaray'ı Sirkeci'ye bağlayan Ordu caddesi - Yeniçeriler caddesi - Divan Yolu güzergahından ve yolun orta kesimindeki hızlı tramvay hattından sağlanmaktadır. Taşıt trafiğinin yoğunluğu özellikle Hipodrom, Sultanahmet Parkı ve Ayasofya Müzesi'ni geçerek ara caddelere dağılmaktadır. Ara caddelerin bu aksa yoğun baskısı söz konusu değildir. Hipodrom'un sağ ve solundaki caddelerde de yoğun taşıt trafiği yoktur (Şekil 5.10).

Ayasofya Müzesi önündeki geniş cadde hem yaya yolu hem de taşıt yolu olarak kullanılmaktadır. Bu alana turist otobüsleri gelmekte fakat; park edememektedir. Taşıt trafiğinin bu caddede yoğun olduğundan söz edilemez (Şekil 5.11).

Tarihi, dini, ticari, kültürel yapı ve mekanların yoğunluğu nedeniyle, alandaki yaya trafiğinin büyük çoğunluğunu turistler oluşturmaktadır. Özellikle yaz aylarında yabancı turist sayısı artmaktadır. Hipodrom, Ayasofya Müzesi, Sultanahmet Camii, Sultanahmet Parkı ve bu alanda bulunan çay bahçeleri gibi yarı açık alanlar yaya trafiğinin en fazla olduğu yerlerdir.

Hipodrom'un içi gezinti alanı olarak düzenlenmiş olmakla birlikte, araştırma alanının tamamında taşıtlardan tamamen arındırılmış yaya yolu bulunmamaktadır. Buna karşın; yoğun taşıt trafiğinin bulunduğundan da söz edilemez.

5.4. Çevresel Zenginlik Ve Görsel Uyum Açısından Sultanahmet Meydanı

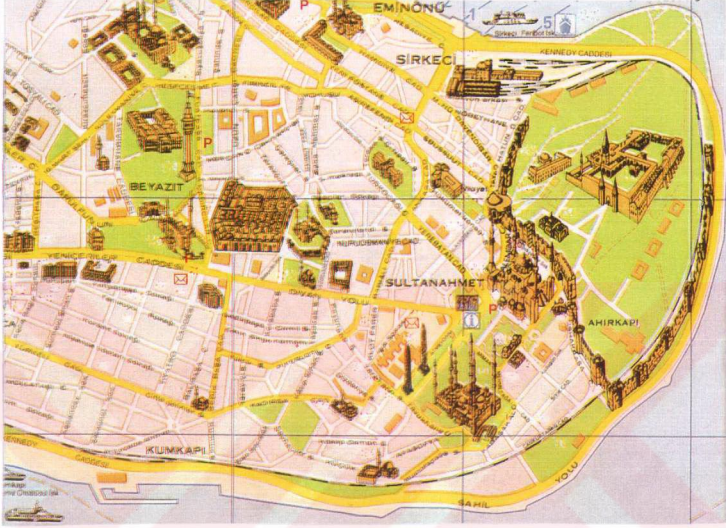
Sultanahmet Meydanı ve çevresi, tarihsel, kültürel, ticari, dini yapısı nedeniyle İstanbul'da turistlerin en çok ilgi gösterdikleri alandır. Özellikle tarihsel dokunun yoğun olarak bulunduğu alan, görsel açıdan oldukça zengin bir çevre oluşturmaktadır.

Sultanahmet Camisi ve Ayasofya Müzesi gibi tarihsel, kültürel ve turistik değerleri çok yüksek olan eserler bölgede nirengi noktası niteliğindedir (Şekil 5.12). Bu anıtlar mekanı kullanan kişilerin çevreyi algılamasında, yön tayin etmesinde yardımcı olan öğelerdir.

Sultanahmet ve çevresinde; tarihi ve mimari öneme sahip eserlerin üstünlüğü hakimse de, bu tür yapılarla uyuşmayan ticari yapılar da mevcuttur.

Araştırma alanında çok büyük yoğunluğa sahip olan tarihsel eserlerin yüzeylerinin biçim, doku ve renklerindeki çeşitlilik, bu eserlerin birbirleri ile ve tüm çevre ile ilişkileri, mevcut donatılar ve bitkisel tasarım elemanları görsel zenginliğin temelini

oluşturmaktadır. Bununla birlikte, İstanbul'a gelen yerli ve çoğunlukla yabancı turistlerin en çok tercih ettikleri mekan olan Sultanahmet ve çevresi, farklı kültürlerden birçok insanı barındırması, onların rekreasyonel, turistik ihtiyaçlarına cevap vermesi nedeniyle de çevresel açıdan zengin bir mekan özelliği göstermektedir.

Şekil 5.12. Sultanahmet çevresindeki nirengi noktası niteliğindeki tarihsel eserler [34]

5.4.1. Çevresel Algılama

Çevresel zenginlik, sadece görsellikle ifade edilebilecek bir kavram değildir. Diğer duyularında etkisinden söz etmek gerekir. Mekanda bulunan, belirli bir süre bu mekanı yaşayan kişilerin, geçmişteki duyuşal deneyimlerindeki çeşitliliğe bağlı olarak mekanı algılamaları da birbirlerinden farklı olacaktır. Algılamadaki bu çeşitlilikte çevresel zenginliği yaratır.

Sultanahmet Meydanı ve çevresinde geniş açık alanların bulunması, bu alanların farklı kullanımlara olanak vermesi, yoğun yaya trafiği ile yoğun olmayan taşıt trafiğinin birlikte bulunması, alanda hareket ve yöne bağlı olarak değişik olasılıklara imkan tanımaktadır. Sultanahmet Camii ve karşısındaki Ayasofya Müzesi arasında kalan taşıt yolu ile ayrılmış park alanlarında, bittkisel elemanlarla sınırlandırılmış ve düzenlenmiş yol yüzeyleri yaya hareketini farklı yönlere dağıtmaktadır.

Araştırma alanı çevresindeki turistik amaçlı işletmeler, pansiyonlar, dükkanlar, küçük lokanta ve kafelerdeki çeşitliliğe bağlı olarak ta, insanların farklı yönleri hareketi söz konusudur.

Şekil 5.13. Yaya hareketini farklı yönleri dağıtan yol dokusu

Sultanahmet Meydanı ve çevresinde yöne bağlı olarak olasılıklardaki çeşitlilik, hareket zenginliğinin varlığını açıklamaktadır (Şekil 5.13).

Ayasofya önündeki geniş cadde farklı döşemesi ile hem yaya hem taşıt yolu olarak kullanılmakta, bu mekana turist otobüsleri gelmekte fakat park etmelerine izin verilmemektedir. Böylece yaya hareketi kısıtlanmamakla birlikte, mekandaki görsel etki de korunmuş olmaktadır. Bu caddenin paralelindeki Mimar Mehmet Ağa Caddesi'nde de Hipodrom'un sağ ve solundaki caddelerde olduğu gibi çok az sayıda taşıt kullanımı görülmektedir.

Hipodrom'un içi tamamen yaya olarak düzenlenmiştir. Tüm alanda yaya olarak harekete öncelik tanınmakla birlikte, özellikle Divan Yolu'ndan geçmekte olan hızlı tramvay ile de bölgeye rahat ve hızlı ulaşım sağlanmaktadır.

Çevresel zenginliğin kavranmasında etkili olan duylardan koku alma duyusu mesafeye ve mekanın büyüklüğüne bağlıdır, bu nedenle yönlendirilemez. Uzak noktaların sahip oldukları koku etkisi hissedilemez. Araştırma alanında bir

mekandan diğetine hareket ederken, geçiş mekanlarındaki büyüklüğü bağlı olarak farklı duyular elde edilir.

Sultanahmet Meydanı ve çevresindeki geniş açık alanlar, yeşil doku ve taşıt trafiğinin yoğun olmaması, hava sirkülasyonunu engellemektedir. Alanda havayı kirletecek benzin, egzoz gibi kokuların yoğun olduğundan söz edilemez. Ayrıca parkın ortasında yer alan fışkiyeli havuz özellikle yaz aylarında serinlik hissi vererek, etrafına suların sıçramasıyla toprak ve yeşil kokusu yaymaktadır.

Araştırma alanında duyma ve dokunma duyusu ile algılanabilecek en belirgin öge su elemanıdır. Havuzun fışkiyelerinin açılması ile yaratılan ses etkisi oldukça güçlüdür. Sultanahmet Külliyesi önündeki alanda sıra banklar, ses ve ışık gösterileri için düzenlenmiştir.

Yoğun taşıt trafiğı alanda olmadığından, taşıtlardan kaynaklanan ses etkisi güçlü değildir. Alanın dışında olmasına rağmen, hızlı tramvayın yarattığı ses etkisinin, yoğun olmasa da mevcut olduğundan söz edilebilir

Sultanahmet Meydanı'nda dini yapıların yoğunluğu nedeniyle günün belirli zamanlarında oluşan ses etkisi oldukça güçlüdür. Tarihi, mimari, dini, turistik önemi büyük olan eserlerin yoğun olarak bulunduğu alandaki bu sesin, büyüğü bir atmosferin oluşmasındaki etkisi büyüktür.

Duyma eylemi üzerinde etkili olan bir diğerkaynakta, mekanın turistik ağırlıklı bir merkez olmasından dolayı, özellikle çocuk satıcıların yarattığı, daha çok sınırlı, küçük mekanlarda algılanan seslerdir. Turistlere bir şeyler satabilmek için oluşan bu sesler ve bu amaca yönelik davranışlar insanlar üzerinde olumsuz etkiler yaratır.

Sultanahmet Meydanı'ndaki alanın genişliğı, insanların ses kaynaklarından istedikleri zaman istedikleri kadar yararlanmalarına imkan vermektedir.

Dokunma duyusu ile algılanabilecek yüzey ve tekstür zenginliğı araştırma alanında mevcuttur. Örneğini; Hipodrom alanı yaya olarak dolaşıldığında, farklı yüzey malzemelerinin kullanılmış olmasından doğan yüzey zenginliğini algılamak mümkün olur. Bu alanda enine geçişlerde beton plak taş, diğersert zeminlerde beton derzli çakıl kullanılmış, ayrıca beton bordürlerle sınırlandırılmış yeşil doku yer almıştır. Hipodrom alanı çevresindeki yollarda döşeme malzemesi granit parke taş, cami duvarına bitişik kaldırımda ise yine beton plak taşıdır (Şekil 5.14). Bunun yanı sıra Alman Çeşmesi'nin etrafında da farklı malzeme kullanılmıştır. Yapı yüzeyleri,

döşeme elemanları, bitkisel elemanlar, donatı elemanları dokunma duygusu ile algılanabileceği gibi su elemanı da hissedilebilir. Dokunma duygusuna bağlı olan, hava hareketi ve sıcaklık değişimleri de kolaylıkla algılanabilir.

Şekil 5.14. Hipodrom alanındaki dokunma duygusu ile kavranabilecek yüzey zenginliği

5.4.2. Görse Zenginliğin Esasları

Sultanahmet Meydanı ve Parkı; Ayasofya Müzesi, Sultanahmet Camii ve Tarihi Haseki Hamamı'nın üç kenarını oluşturduğu bir konumda yer almaktadır. Bu üç tarihi ve mimari önemi büyük yapının çevrelediği, diğer yönden de Hipodrom ve etrafındaki tarihi eserlerle bütünleşen konumdaki alanın çevresel zenginliği fazladır.

Araştırma alanındaki anıt eserlerden nirengi noktası olarak değerlendirilebilecek Sultanahmet Camii ve Ayasofya Müzesi'nin iç mekanlarındaki zenginlik, çeşitlilik ve uyumun dış mekanlarına da yansıdığı gözlemlenebilir (Şekil 5.15, 5.16).

Şekil 5.15. Sultanahmet Camisi dış cephesindeki zenginlik, çeşitlilik ve uyum

Şekil 5.16. Ayasofya Müzesi'nin dış cephesindeki zenginlik, çeşitlilik ve uyum

Çevresel zenginliğin kavranmasında bakış mesafesi ve bakış süresine de bağlı olarak yorumlamalar getirilebilir. Alandaki yapılar, inşa edildikleri dönemin mimarisini yansıtmaları, ihtişamını sergilemeleri açısından farklı bakış mesafelerinden ele alındığında da dış cephelerinde gösterdikleri zenginlik ve çeşitlilikte azalma olmamaktadır.

Yapı yüzeyleri uzaktan algılandığında, büyük ölçekli zenginlikten söz edilebilir. Yüzeye yaklaştıkça daha küçük detaylar görülür. Bakış mesafesi ve süresine bağlı olarak, büyük ölçekten küçük ölçeğe inildikçe, elemanlar arasında hiyerarşik bir düzenlemenin olduğu sonucuna ulaşılır.

5.4.3. Görsel Uyum

Sultanahmet Meydanı ve Çevresi, özellikle tarihsel, kültürel nitelikleri ile farklı kültüre, dile, dine, geçmişe sahip insanların ilgisini çekmektedir. Mekana gelen insanların, yapıların dış görünüşlerini yorumlarken, çevreleri ile bütün olarak algılayabilmeleri mümkün oluyorsa, görsel uyum sağlanmış olur.

Sultanahmet Meydanı'nda yer alan tarihi önemi büyük eserler birbirleri ile uyumlu bir çevre oluşturmaktadır. Bu tür tarihi eserlerin çevresinde yer alan, tarihi öneme sahip olmayan birtakım yeni yapılar bu uyumlu çevreye gölge düşürmektedir. Buna rağmen, böyle yapılar Sultanahmet Camisi, Ayasofya Müzesi gibi yapıtların ihtişamı karşısında ezilmektedir. Birbirlerine zıt özellikteki tarihsel eserler ile günümüz basit yapılarının bir arada bulunması mekanda çeşitlilik yaratarak, eski eserlerin öneminin kavranmasını, daha iyi algılanmasını sağlamaktadır.

Meydan mekanlarını görsel uyum açısından ele aldığımızda; insanların açık alan etrafındaki yapıların, dış görünüşleri yanında, iç görünüşündeki uyumu ve zenginliği de gözlemledikleri ve yapıları hem dış hem iç görünüşleri ile bütün halinde yorumladıkları sonucuna ulaşırız. Sultanahmet Meydanı ve çevresinde yer alan tarihi öneme sahip yapılarda da, dış görünüşteki uyum ve zenginlik iç görünüşe de yansımıştır.

Sultanahmet Meydanı'nı çevreleyen tarihi eserler, form ve kullanımları açısından çoğunlukla okunulabilirliği desteklemektedir. Altı ince minaresi ile alana egemen olan yapılardan Sultanahmet Camii, şekil açısından dış görünüşü ile yeryüzünde bir eşine daha rastlanamayacak nitelikte bir dini yapıdır. Formunun okunabilir, anlaşılabilir nitelikte olması, kullanımının da okunabilir olduğunu ortaya koymaktadır. İbadet amacıyla kullanımının dışında, turistler tarafından en çok ziyaret edilen

eserlerin de başında gelmektedir. Ayasofya ise günümüzde, ibadet amacıyla kullanılmayıp, sadece müze işlevi görmektedir.

Araştırma alanındaki yapıların dış görünüşlerinde detaya inildikçe, çeşitlilik ile birlikte değişiklikte gözlemlenmektedir. Yapıldıkları dönemin mimarisini, yapılar en güzel şekilde yansıtmaktadırlar.

Sultanahmet Meydanı'nda, özellikle Sultanahmet Camisi'nde görsel uygunluğa detaylı görünüşte de önem verilmiştir. Bu alanda, mekana gelen kişiler, meydana çevreleyen tarihi yapıların birbirleri ile uyumunu, elemanları tek tek incelediklerinde de gözlemleyebilirler.

Araştırma alanına gelen kişiler içinde bulundukları sosyal grupların farklılığı, farklı kültürlere sahip olmalarının da etkisiyle bu mekana geliş amaçları doğrultusunda, alanı yorumlamaktadırlar. Meydanda taşıt trafiği, yoğun yaya trafiği ile ticari, kültürel, turistik, dini ve rekreasyonel amaçlı kullanımlar söz konusudur.

Sultanahmet Meydanı'nda mekanın yorumlanmasında kullanılan bir takım görsel göstergelerden de söz etmek olasıdır. Ayasofya Müzesi ve Sultanahmet Camii, meydana ve meydan çevresinde nirengi noktası olarak ele alınabilir. Ayrıca Sultanahmet Camisi, Tarihi Haseki Hamamı ve Ayasofya Müzesi, meydana üç yönden çevreleyerek, sınır oluşturan elemanlardır.

Görselliği uygun yapan etmenlerden güçlü çevre, yapıların ve açık alanların farklı kullanımlara olanak vermesi özelliğidir. Bu açıdan bakıldığında; araştırma alanının güçlü bir çevre özelliği gösterdiği gözlemlenebilir.

Ayasofya'nın 15 Şubat 360'ta ilk açılışının yapıldığında üstü ahşap çatıyla örtülmüş, uzunluğuna gelişen bir bazilika olduğu ve Bizans halkı tarafından Büyük Kilise olarak adlandırıldığı bilinmektedir. 1453 yılında İstanbul'un fethinden sonra Ayasofya, cami olarak kullanılmaya başlanmıştır. Osmanlı devrinde padişahlar Ayasofya'nın etrafının açılması, binanın onarılması, iki minare eklenmesi gibi birçok yenilikler getirmişlerdir. Cumhuriyet Dönemi'nde ise 1 Şubat 1935'te Ayasofya resmen müze olmuştur. Yapının inşa edildikten sonra geçen yüzyıllar boyunca farklı kullanımlara olanak vermesi, güçlü çevre oluşturduğu kavramını ortaya çıkarmaktadır. Bu şekilde, zaman içinde meydana yapıların çoğu farklı işlevler ile kullanılmıştır. Aynı özellik, Sultanahmet Meydanı ve Hipodrom içinde geçerlidir. Bizanslılar devrinde Hipodrom olarak kullanılan alanda, Latin istilası ile at yarışları yerine turnuvalar düzenlenmiş, Türkler tarafından İstanbul'un fethedilmesi ile de yeni

inşaatlar için şantiye olarak kullanılmıştır. Daha sonraları büyük kutlamalar ve cirit oyunları için kullanılan meydan, Cumhuriyet Dönemi'nde büyük mitinglere ve toplumsal olaylara sahne olmuştur. Günümüzde de rekreasyonel, turistik, dinlenme alanı olarak kullanılmakla birlikte, son iki-üç senedir Ramazan ayında Sultanahmet Camisi'nin Hipodrom'a bakan cephesi ve Hipodrom boyunca eski İstanbul yaşantısını yansıtmaya yönelik olarak, iftardan sahura kadar çeşitli etkinlikler düzenlenmekte, alana eski Türk evleri maketleri yerleştirilerek de farklı bir işlev kazandırılmaktadır. Zaman içinde değişen tüm bu kullanımlara cevap veren alan, güçlü bir çevre özelliğine sahiptir.

Meydanın ortasında yer alan fiskiyeli havuz, tarihi doku ile uyumlu bir birliktelik göstermektedir. Etrafındaki yeşil alan ile meydana en yoğun rekreasyonel kullanımın bulunduğu alan, önemli bir park niteliğindedir. Kullanılan bu göstergeler de mekanda zenginlik ve güçlülüğü desteklemektedir.

5.5. Peyzajda Görsel Tasarım Elemanlarının Kullanımı Açısından Sultanahmet Meydanı

Mekanların insan ihtiyaçlarını en iyi şekilde sağlamaları, mekanda yer alan donatıların ve bitkisel elemanların uygunluğuna ve yerleşimine bağlıdır. Ayrıca alanda bulunan donatıların erişim ve kullanım kolaylığına sahip olmaları da gereklidir. Böylelikle elemanların kullanım yoğunluğu artırılmış olur.

Işık, renk, zaman ve hareket ile ilgili olarak farklı şekillerde algılanan, temel elemanlara bağlı olan değişkenlerden sayı, peyzaj dokusunun oluşmasında önemli verilerdendir. Elemanlar tekrarlanmaya başladıkça aralarında görsel ilişki ve etkileşim oluşmaya başlar. Bitkisel tasarımda da durum aynıdır. Elemanların sayısı arttıkça, belli bir limitin üstüne çıktığında tasarım karmaşık hal almaya başlar.

Sultanahmet Külliyesi'nin önündeki alanda; bodur ardıc, porsuk, japon süs elması, ladin, oya ağacı, manolya gibi ağaçlar kullanılmıştır. Geniş yeşil alanlar üzerinde genelde tek tek bulunan bu tür ağaçlar dışında şimşir, taflan gibi bitkiler de dizi ve gruplar halinde sınırlandırıcı elemanlar olarak kullanılmıştır. Alan küçük geometrik parçalar şeklinde düzenlenerek, bu tür bitkiler ile çeşitli formlar yaratılmaya çalışılmıştır.

En yoğun rekreasyonel kullanıma sahip alan, ortasında havuz olan Ayasofya ile Sultanahmet Camisi arasında kalan yeşil alandır. Bu alanda da fazla boyanmayan

bodur bitkiler tasarımıda yer almıştır. Japon süs elması, mazı, erguvan, konik porsuk ve oya ağacı kullanılan bitkilerdir. Ayrıca çeşitli yer örtücüler, çalı ve ağaçlar da kullanılmıştır.

Tarihsel mekanı ön planda tutmak amacıyla kullanılan bodur bitkiler, meydana hakim olan kubbe görüntülerini çağrıştıracak şekilde biçimlendirilmiştir ve çoğunlukla yeşil çim alan üzerinde tek tek yer alarak, bir arada olmaları ile yaratacakları kitle etkisi azaltılmıştır. Böylece, grup halinde yoğun olarak kullanılacak bitkilerin anıtsal eserlerle yarışmaları, onların görsel etkisini azaltmaları engellenmiştir. Parkın Ayasofya ve Divanyolu'na bakan cepheleri boyunca yer alan at kestaneleri, sınırlayıcı eleman konumundadır.

Sultanahmet Parkı'nın devamında yer alan Hipodrom'da ise çim alan hakim olup, ara ara çiçek tarhları ve fazla boylanmayan çalılar yer almaktadır. Alanda çoğunlukla çınar, kavak, söğüt, meşe, defne, kırmızı erik, dişbudak, kurtbağrı gibi ağaçlar, Hipodrom'un Sultanahmet Külliyesi cami duvarı boyunca da sıra halinde at kestaneleri bulunmaktadır.

Sultanahmet Camisi ve Ayasofya Müzesi arasında kalan geniş mekanda; dikeyde kullanılan bitkisel elemanlarda, tarihsel doku ile yarışabilecek şekilde boylu ağaçlar kullanılmamıştır. Küçük geometrik parçalar şeklinde yapılan düzenlemelerde bağlantıda süreklilik sağlanamamıştır. Düz denebilecek şekildeki bu arazi parçasında yapılan bitkisel düzenlemede, boylu bitkilerin kullanılmaması, orta ve kısa boylu bitkilerinde geniş yeşil alanlarda tek tek yer alması, alanın uzaktan algılanmasında bu elemanların düzlemde yüzer gibi etki yapmasına yol açmaktadır.

Ortasında havuz olan yeşil alanda ise; simetriden söz edilebilir. Havuzun her iki tarafında simetrik iki büyük yeşil alan bulunmaktadır. Bu yeşil alanlarda yapılan bitkisel tasarımıda da simetri sağlanmaya çalışılmıştır. Alan dışındaki diğer yeşil zeminlerde tam simetri oluşturulamamıştır. Hipodrom'da ise; dikeyde gelişen boylu ağaçlar yol kenarında yer almaktadır. Mekan içinde bitkisel elemanlar simetrik kullanılmaya çalışılmışsa da, bunun algılanması kolay olmamaktadır.

Sultanahmet Külliyesi önündeki alanda bitkisel elemanlar ile yapılan bir yönlendirmeden de söz edilebilir. Şimşir ve taflan gibi bitkilerin diziler halinde kullanılması ile yönlendirme sağlanarak yol mekanları yaratılmışsa da, yeşil alanlar ile yol mekanları demir sınırlayıcılar ile ayrılmıştır. Sultanahmet Külliyesi'nin Ayasofya yönündeki girişine ulaşmak için düzenlenen geniş yol mekanında ve bu yola bağlanan diğer yol mekanlarında da durum aynıdır (Şekil 5.17).

Şekil 5.17. Sultanahmet Camisi ve Ayasofya Müzesi arasındaki düzenlenmiş yeşil doku [35]

Sultanahmet Külliyesi ile Hipodrom arasında kalan geniş caddenin cami duvarı boyunca ve Ayasofya ile Divanyolu'na bakan cepheler boyunca yer alan at kestaneleri yönlendirici etki yaratmaktadır (Şekil 5.18).

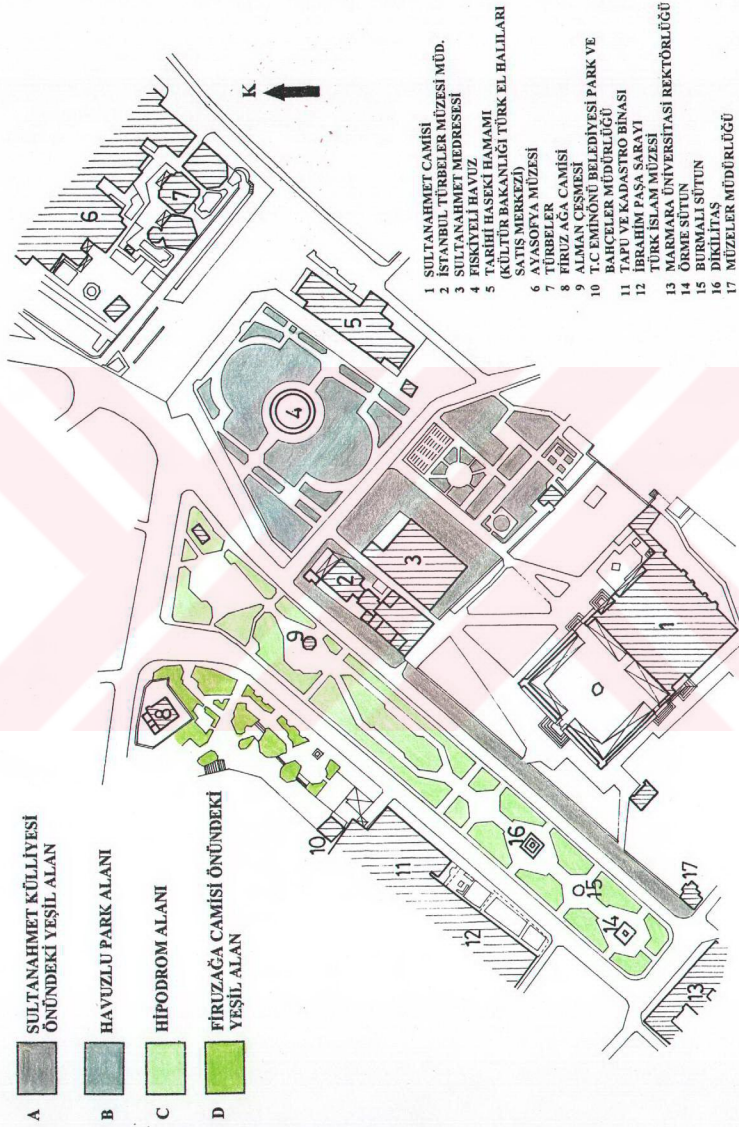

Şekil 5.18. Hipodrom'u Sultanahmet Camisi ve Ayasofya yönünde sınırlayan At kestaneleri

Araştırma alanı biçim açısından ele alındığında, yer düzleminde düzenli geometrik formların alana hakim olduğu görülür. Düzenli geometrik form içinde yer alan bitkisel elemanların çoğunda doğal gelişmenin önüne geçilerek, tarihsel doku ve yapılar ile uyumlu şekillendirmelere yer verilmiştir (Şekil 5.19).

Şekil 5.19. Bitkisel elemanlarda yapılan şekillendirmeler

Şekil 5.20. Mevcut alanda dört bölümde incelenen bitkisel elemanlar

Tablo 5.1 Mevcut alanda dört bölümde incelenen bitkisel elemanların alan içindeki dağılımları

BİTKİ LİSTESİ	A	B	C	D
<i>Abies Alba</i> Mill. (Gökmar)		•	•	
<i>Acer Negundo</i> L. (Diş Budak Yapraklı Akçaağaç)			•	•
<i>Aesculus hippocastanum</i> L. (Beyaz Çiçekli At Kestanesi)		•	•	•
<i>Buxus microphylla</i> (Osmanlı Şimşiri)		•	•	
<i>Buxus sempervirens</i> L. (Şimşir)	•	•	•	
<i>Cedrus</i> (Sedir)	•	•	•	•
<i>Chamaerops excelsa</i> (Alçak Boylu Kamerops)	•	•		
<i>Cercis siliquastrum</i> L. (Erguvan)		•		
<i>Cupressus arizonica</i> Green (Mavi Sedir)	•	•		•
<i>Laurus nobilis</i> (Defne)			•	
<i>Eriobotrya japonica</i> L. (Malta Eriği)			•	
<i>Euonymus japonica</i> L. (Japon Taflanı)	•	•	•	•
<i>Fraxinus excelsior</i> L. (Boylu Diş Budak)			•	•
<i>Gleditsia triacanthos</i> L. (Amerika Gladıçyası)				
<i>Juniperus communis</i> L. (Bodur Ardıç)	•			•
<i>Juniperus oxycedrus</i> L. (Küçük Kozalaklı Katran Ardıcı)	•			•
Japon Süs Elması	•			
<i>Prunus "Kanzan"</i> (Japon Süs Kirazı)	•	•	•	

Lagerstroemia indica L. (Oya Ağacı)	•	•	•	
Ligustrum japonicum Thunb. (Japon Kurtbağrı)	•		•	
Ligustrum ovalifolium Hassk. (Kurtbağrı)			•	
Magnolia liliflora Desrouss. (Manolya)	•	•	•	
Malus floribunda Van Houtt. (Kırmızı Çiçekli Elma)			•	
Phoenix canariensis (Palmiye)	•	•	•	
Picea (Ladin)	•	•	•	•
Picea pungens Engelm. (Mavi Ladin)		•	•	
Pinus nigra Arnold (Karaçam)		•		
Pinus pinea L. (Fıstık Çamı)	•		•	
Pitosporum tobira Ait.				•
Platanus orientalis L. (Doğu Çınarı)			•	•
Populus x canescens (Boz Kavak)	•		•	•
Prunus cerasifera Ehrh. (Kırmızı Erik)	•	•	•	•
Pyrecantha coccinea Roemer (Ateş Dikeni)			•	•
Quercus robur L. (Saplı Meşe)			•	•
Robinia pseudoacacia (Beyaz Çiçekli Yalancı Akasya)				•
Rosa sp. (Gül)	•		•	•
Salix babylonica L. (Salkım Söğüt)	•			
Sarkık Dut	•	•	•	
Taxus baccata L. (Adi Porsuk)	•	•		•

Thuja occidentalis L. (Batı Mazısı)		•		
Viburnum opulus L. (Kartopu)	•		•	
Yucca filamentosa (Avize Ağacı)	•	•	•	
Cydonia (Japon Süs Ayvası)	•	•		
Nerium Oleander L. (Zakkum)		•	•	•

Araştırma kapsamında mevcut alan bitkisel elemanlar açısından dört bölüme ayrılarak incelenmiş ve bitkilerin listesi tablo halinde verilmiştir (Şekil 5.20,Tablo 5.1).

Büyüklük, peyzajda kullanılan bitkisel elemanlarla yaratılan formları, boyutları içerir. Bu mekanda yataydaki yeşil düzenlemelerde kullanılan dikdörtgen ve uzun formlar, dikkat çekici etki yaratarak, güç göstergesini ifade eder. Alan içindeki küçük geometrik formların birlikte kullanılması ile oluşturulan geometrik şeklin de kendine özgü bir çekicilik etkisi mevcuttur.

Alanda eşit mesafelerde yer alan ve sınırlayıcı eleman olarak kullanılan şimşir ve taflanlar ile, resmiliik etkisi yaratılmıştır. Bunun dışında mesafeye bağlı olarak bitkisel elemanlar ile yaratılan, resmiliik ya da gayri resmiliik etkisine sahip alanlardan söz etmek mümkün değildir.

Hipodrom'da ise; geniş sert zeminler ile açıklıklar kazandırılmış, boylu ağaçlar yolun iki tarafında yer almıştır. Böylece alanda sadelik yaratılmış, burada yer alan eserlerin algılanması kolaylaştırılmıştır.

Mekanda yer alan bitkisel elemanların boyutlarına ve aralarındaki mesafeye bağlı olarak gösterdikleri doku özellikleri de farklılaşır. Alanda kullanılan ardıç, porsuk, ladin, manolya, şimşir, taflan gibi herdem yeşil olan bitkiler, değişik doku özelliklerine sahiptirler. Yaprak özellikleri, renkleri, boyutları, hepsinin birbirinden farklıdır. Tasarımda değişik doku özelliklerine sahip bu bitkilerin kullanılması ile her ne kadar çeşitlilik yaratılmaya çalışılmışsa da, etki kuvvetli değildir.

Yoğunluğa bağlı olarak bitkisel doku ele alındığında, düşük yoğunluktaki dikey elemanların yarattığı görsel etkinin güçlü olmadığı gözlemlenebilir.

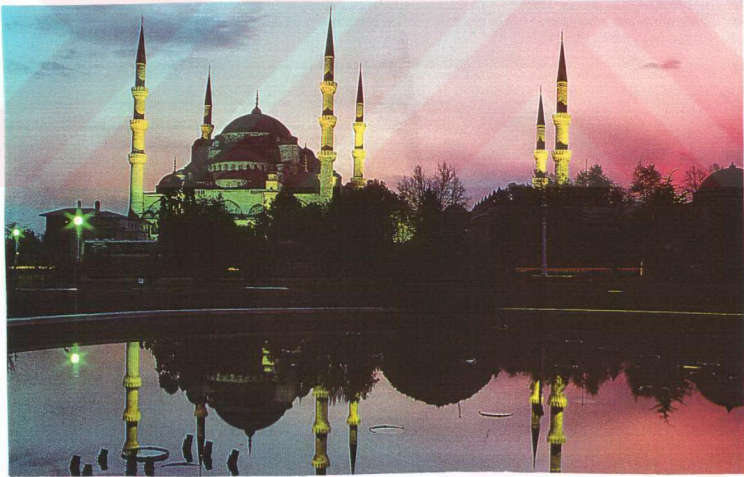
Bitkisel elemanlar renk özellikleri ile ele alındığında, fiziksel, görsel, duygusal etkilere neden olduğu görülür. Düzenli geometrik şekiller ile tanımlanmış, geniş çim alanlar üzerinde yer alan, dikeyde gelişebilen ve çoğunluğunu herdem yeşil bitkilerin oluşturduğu bitkisel elemanların renk özelliklerindeki farklılık, dikkat çekici etkiler yaratmaktadır. Sarı, kırmızı, turuncu renklerin hakim olduğu çiçek tarhları ile de alanın cazibesi artmaktadır (Şekil 5.21).

Zamana bağlı olarak, peyzaj tasarımları içinde yer alan bitkisel elemanlar değişikliğe uğrar. Araştırma alanının bütününde, mevsimsel farklılıklara bağlı olarak, özellikle yaprağını döken bitkilerin görünümünde, renk özelliklerinde değişiklikler olmaktadır. Bununla birlikte, tasarımda çoğunlukla kullanılan şimşir, mazı, taflan, ladin, porsuk gibi herdem yeşil (yaprağını dökmeyen) bitkiler, çok önemli mevsimsel değişiklikler göstermemektedir. Ayrıca şimşir gibi bitkilere yapılan müdahaleler ve tarihsel doku ile uyum sağlaması amacıyla yapılan şekillendirmeler ile doğal gelişimlerine imkan

verilmemektedir. Tarihsel doku ile bitkisel elemanların bu şekildeki görsel uyumu alanın kimlik kazanmasında etkilidir.

Şekil 5.21. Dikeyde kullanılan bitkisel elemanlar ve çiçek tarhlarının yarattığı görsel etki

Şekil 5.22. Gece yapılan aydınlatma ile yaratılan çevresel zenginlik

Alanın yaya olarak kullanım yoğunluğunun fazla olması nedeniyle de görsel algılamada küçük detaylar dikkat çekmektedir. Yapılan düzenlemelerde kullanılan geometrik formlar kolaylıkla algılanabilmekte ve tarihsel dokunun önüne geçmediği görülmektedir.

Şekil, form ve renklerin algılanmasında gerekli olan kaynaklardan ışık; kalitesi, miktarı, yönü ile ele alınmalıdır. Doğal ya da yapay ışık kaynağından dik gelen ışık gölge etkisi yaratmaktadır. Yapılan yeterli aydınlatmalar ile özellikle tarihsel mekanları gündüz olduğu kadar gece de yaşanılır kılmak mümkündür. Sultanahmet Meydanı'nda yapılan aydınlatmalar ile gece kullanımına da imkan sağlanmaktadır. Alanda yerden aydınlatmanın yanı sıra yüksek aydınlatma da bulunmaktadır.

Yapılan aydınlatmalar ile Sultanahmet Camisi, Ayasofya Müzesi gibi tarihi, mimari önemi büyük yapılarda ışığın düşürüldüğü yüzeye ve ışığın kalitesine bağlı olarak etkili sonuçlar elde edilmekte, ışığın yarattığı renk etkisi ile detaylar ön plana çıkarılmaktadır. Buna rağmen yapılacak daha başarılı aydınlatma ile alanın gece daha iyi algılanması sağlanabilir.

Gece yapılan aydınlatmada tarihi eserlerin yanı sıra, bitkisel alanlar, su yüzeyleri ve yolların aydınlatması da önemlidir. Meydanda yer alan havuzun üstünde ışıktandırmaya bağlı olarak oluşan gölge etkisi de görsel algılamayı güçlendirmekte ve alana çevresel zenginlik katmaktadır (Şekil 5.22).

Araştırma alanında tarihsel, mimari önemi büyük yapıların ön plana çıkarılması amacıyla bitkilendirmede görsel hareketsizliğe ihtiyaç duyulmuştur.

Bitkilerin çoğunda yapılan şekillendirmeler ile yere yakın ve tarihsel doku ile uyumlu konik, dairesel formlar seçilmiştir.

Düzenli geometrik şekillerdeki yollar ve sınırlandırıcı eleman olarak kullanılan bitkiler, mekanda bulunan insanların belirli yönlere hareket etmelerini sağlayacak şekilde yönlendirici etki göstermektedir. Böylece, alan bütününde görsel açıdan güçlü mekanlar yaratılmıştır. Özellikle meydan bütününde yer alan ve meydanı çevreleyen, sınırlayıcı eleman görevi üstlenen çalılar ve boylu ağaçlar, görsel kuvveti arttıran, vurgulayan elemanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Alana görsel açıdan güç katan yapılar, bitkisel elemanlar, donatı elemanları bir bütün olarak algılanmalıdır. Bu açıdan bakıldığında, donatı elemanlarının bulundukları çevre ile tam bir uyum içinde olduğundan söz edilemez.

Tüm bu özellikler açısından incelendiğinde, üç yanı tarihi eserlerle çevrili Sultanahmet Meydanı ve devamı niteliğindeki Hipodrom'da bitkilendirmenin sade ve yapılarla uyum içinde olduğu görülmektedir.

5.6. Mekanın Sahip Olduğu Meydan Özellikleri

Sultanahmet Meydanı, çevresindeki yapıların tarihi, kültürel, mimari öneme sahip olmaları nedeniyle İstanbul'un turistik açıdan en çok ilgi çeken yöresidir.

Dominant alan; farklı kültürden birçok insanın bir arada bulunmasına imkan sağlayacak büyüklüktedir. Tarihi, turistik açıdan büyük öneme sahip bir alan olmanın yanı sıra, şehirde yaşayanlar için yoğun trafikten uzak, yeşil doku ile çevrili bir dinlenme alanı özelliği de göstermektedir.

Sultanahmet Meydanı, iki ayrı geometriyi bir arada bulundurmaktadır. Bunlardan ilki; Sultanahmet Külliyesi ve Ayasofya Müzesi arasında kalan, Tarihi Haseki Hamamı ile sınırlı olan, yeşil dokuya sahip açıktır. Bu açık alanı, ortadan geçen Mimar Mehmet Ağa Caddesi taşıt yoğunluğu fazla olmasa da, kullanım açısından ikiye bölmüş ve bu da mekanın iki parça halinde algılanmasına yol açmıştır. Düzenlemede bu anlamda bütünlük sağlanamamıştır.

İkinci alan ise; doğuda Sultanahmet Külliyesi dış duvarı ile sınırlı, Tapu Kadastro Binası, İslam Eserleri Müzesi, batıda Tarihi Saray Kalıntıları, kafelerin ve Firuzağa Camisi'nin bulunduğu bahçe ile çevrili olan ortasında Örne Sütun, Burmalı Sütun, Dikilitaş, Alman Çeşmesi'nin bulunduğu, 360m uzunluğunda 40m genişliğindeki Hipodrom'dur. Bu meydanın sağ ve solundaki taşıt yollarındaki yoğunluk çok fazla olmamasına rağmen; sağdaki yol, Hipodrom ile Sultanahmet Camisi ve Ayasofya Müzesi arasında kalan yeşil alanın bağlantısının kurulmasını zorlaştırmaktadır.

Tüm olumsuzlukların yanı sıra, Sultanahmet Meydanı içinde bulunan bireylere sürekli ve yönlendirilmiş bir hareket düzeninden çok, durma imkanı veren, hareketliliğe zorlamayan, dinlenme olanağı sağlayan bir mekan özelliği de göstermektedir.

Sultanahmet Meydanı, şekil itibarı ile ele alındığında "bağlantılı meydan" kategorisinde incelenebilir. Sultanahmet Meydanı'nı çevreleyen cadde ve yaya yolları birbirine açılan meydancıklar arasında bağlantı kurarak, onları birbirine bağlamaktadır. Sultanahmet Camisi'nin ana giriş kapısı önündeki Hipodrom ile havuzlu meydan arasındaki ilişki alanın bağlantılı meydan olarak algılanmasını sağlamaktadır.

Bağılantılı meydan olarak algılanabilen Sultanahmet Meydanı'nda mekanlar arası ilişkisinin kurulmasında, sınırlandırılmasında yeşil dokunun önemi büyüktür. Hipodrom'un iki yanında yer alan Sultanahmet Camisi ve Ayasofya Müzesi arasındaki meydan mekanı boyunca da devam eden sıra ağaçlar, alanı sınırlandırmakta, bireylere serbest hareket imkanı sağlamaktadır. Bu şekilde yerleştirilen sıra ağaçlar, geçit etkisi de yaratarak, hareket yönünün vurgulanmasında önemli rol oynamaktadır. Ayrıca bu sıra ağaçlar Hipodrom'un ortasında yer alan Dikilitaş, Örne Sütun, Burmalı Sütun ve Alman Çeşmesi'ni çevreleyerek fon oluşturmakta, etkilerini kuvvetlendirmektedir. Bu eserleri kapatacak şekilde boylu ağaçlar yakın çevrelerinde yer almamıştır.

Sultanahmet Camisi'nin bahçesinde yer alan ağaçlar, dışarıdan gözlemlendiğinde cami ile bütünlük oluşturmakta, taş malzemenin soğukluk etkisini kırmaktadır.

Sultanahmet Külliyesi ve Ayasofya arasında kalan düzenlenmiş yeşil alan incelendiğinde; geniş, geometrik şekillerdeki çim alanlar üzerinde, buradaki dokuya uygun olarak şekillendirilmiş ağaç ve çalıların seyrek aralıklarla yer aldığı görülür. Bu tür elemanların biçimsel ve işlevsel açıdan daha ilginç, etkileyici mekanlar yaratmak amacıyla, gruplar halinde kullanılmasında yarar vardır. Farklı renk ve doku özelliklerine sahip bu elemanlar dışında, mevsimlik çiçekler ile yaratılan geometrik formlardaki düzenlemelerde göze çarpmaktadır.

5.6.1. Sultanahmet Meydanı'nın Biçimsel ve İşlevsel Nitelikleri

Sultanahmet Meydanı mekanın biçimsel ve işlevsel nitelikleri açısından ele alındığında; meydana yer alan aktiviteler, meydana boyutları gibi özelliklerde önem kazanmaktadır.

Sultanahmet Camisi, İstanbul'un en eski, en büyük, en görkemli camilerinden biri olması nedeniyle, öncelikle dini faaliyetlerde kullanılmayan yanı sıra, turistler içinde çok ilgi çekici bir mekan özelliği göstermektedir. Turistik açıdan, caminin estetik özellikleri kadar, içinde bulunduğu tarihi dokuda büyük öneme sahiptir. Bu yönleriyle meydan, turistler dışında yöre insanı için de gezme, gözlemleme, dinlenme mekanı olarak ele alınabilir. Meydan, içinde yer alan ticari, tarihi, dini ve kültürel yapı ve mekanların yoğunluğu ile, hafta içi ve hafta sonu özellikle bahar ve yaz aylarında yoğun kullanıma sahiptir. Bu alanda yer alan çay bahçeleri gibi yarı açık alanlar yoğun yaya trafiğinin yaşandığı alanlardır.

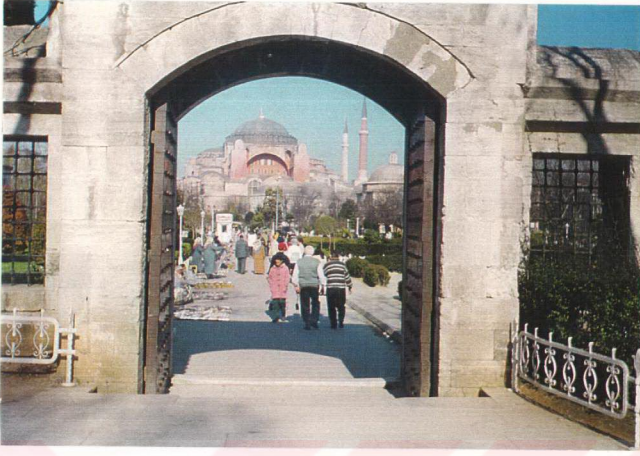
Sultanahmet Külliyesi önündeki banklar, dinlenme amaçlı kullanımlarının yanında renkli ışık ve ses gösterilerinin izlenmesine olanak sağlayacak şekilde aralıksız düzenlenmiştir. Işıklı gösteriler ile bu mekanın özellikleri anlatılarak, farklı bir etki yaratılmaktadır.

Sultanahmet Külliyesi'nin Ayasofya yönündeki kapısına ulaşan yaya yolu boyunca, turistlik ticarete yönelik özellikle el sanatlarının, kartpostalların yer aldığı sergilerden söz edilebilir (Şekil 5.23).

Mekandaki aktivitelere son yıllarda Ramazan ayı süresince Hipodrom'da yer alan eski İstanbul'un yaşatılmasına yönelik faaliyetler de eklenebilir. Bu etkinlik çerçevesinde, Sultanahmet Külliyesinin Hipodrom'a bakan duvarı boyunca yerleştirilen eski İstanbul evlerinden örnekler sergilenmekte, bu mekanlar önünde gerçekleştirilen ticari amaçlı kullanımlar ile ip cambazlarının gösterileri, panayır alanları düzenlenmektedir. Özellikle akşam saatlerinden sahura kadar gerçekleştirilen bu faaliyetler İstanbullular tarafından yoğun ilgiyle karşılanmaktadır.

Biçimsel açıdan alan ele alındığında; Sultanahmet Camisi'nin üst koda yer almasından dolayı alana hakim olduğu görülür. Meydan mekanı eğimli olmadığından, eğimden dolayı oluşturulabilecek düzenlemelere rastlanmamaktadır. Bununla birlikte; alanda yer alan tarihi mekanla uyum içindeki fiskiyeli havuz mekana çekicilik katmaktadır.

Meydanda yer alan tarihi yapılardan Ayasofya Müzesi, özellikle Sultanahmet Camisi'nin düşeydeki yüksekliği ve gökyüzü ile olan ilişkisi, insanlar üstündeki etkisinin kuvvetli olmasına, ulu-yüce olarak algılanmasına yol açmaktadır (Şekil 5.24). Bununla birlikte; Sultanahmet Camisi dış duvarı ile Ayasofya Müzesi arasındaki mesafe 250 metredir. Sultanahmet Camisi'nin 43 m. olan kubbe yüksekliği ile, Ayasofya Müzesi ve Sultanahmet Camisi arasındaki 250 m.'lik mesafe oranlandığında yaklaşık olarak 1'e 5,4 oranı bulunur. Bina yükseklikleri ile binalar arasındaki mesafenin en fazla 1:4 oranında olması gerektiği gözönüne alındığında, Sultanahmet Meydanı'ndaki bu oranın meydanda açıklık etkisi yarattığı, mekanda yer alan kişilerin belirli ölçüde kendilerini sarılmış hissetseler de mekan hissinin kuvvetli olmadığı sonucu çıkarılabilir.

Şekil 5.23. Sultanahmet Camisi önündeki turistik ticarete yönelik sergiler

Şekil 5.24. Sultanahmet Camisi'nin ihtişamı

Meydan mekanının ilginç olma özelliğini arttıran yapı ve diğer elemanların renk, ölçü, malzeme, ıfık, gölge ve biçim benzerliğı ağısından Sultanahmet Meydanı ele alındığında, çeşitliliğın belirli ölçüde sağılandığı görüldür.

Şekil 5.25. Sultanahmet Camisi ve Ayasofya Müzesinin renklerinin uyumu

Şekil 5.26. Tarihi Haseki Hamamı'nın iki eser arasında bağlantı sağılar nitelikteki renk özelliğı

Sultanahmet Camisi'nde hakim olan taş rengi yol düzenlemelerinde kullanılan renk ile uyum göstermektedir. Ayasofya Müzesi'nde kırmızıya yakın rengin egemen olmasına karşın, minare ve çatısındaki renk özellikleri Sultanahmet Camisi ile benzerdir (Şekil 5.25). Alanı çevreleyen diğer bir yapı olan Tarihi Haseki Hamamı'ndaki pembe-beyaz renk kombinasyonu ise her iki yapı arasındaki bağlantıyı kuvvetlendirir niteliktedir (Şekil 5.26).

Hipodrom'u da içine alacak şekilde alandaki tarihi önemi büyük bu yapılar kullanılan malzeme açısından ele alındığında; yapıldıkları dönemin mimari tarzını yansıtan renk, doku özelliklerine sahip malzemeler olduğu görülür. Yapılarda kullanılan malzemelerin, alanın görsel uyumunu bozmayacak şekilde birbirleri ve tüm mekan ile dengeli bir uyum sergiledikleri sonucuna ulaşılr.

Taşın malzeme olarak çok fazla kullanıldığı bu mekanda alana canlılık katan en önemli unsur, geniş yeşil alanların varlığıdır. Ayrıca alan ile uyum içindeki fiskeyi havuzda meydana hareketlilik getiren bir unsurdur.

Alanı çevreleyen yapılardan özellikle Sultanahmet Camisi ve Ayasofya Müzesi'nde ki doluluk-boşluk oranının dengede olması, meydan mekanı ile bu yapıların bütünleşmesinde rol oynamaktadır. Yapı yüzeylerindeki açıklıklar, belirli ölçüde sağlanan simetri, dominant öğeler mekanın ilginç olma niteliğini arttırmakta, yerleşme dokusu içinde seçkin bir alan olarak önem kazanmasını sağlamaktadır.

Sultanahmet Meydanı'nda gerek yapılarda gerekse mekanlardaki farklılıklar, çevresel zenginlik ve çeşitliliğin mekanda varolduğunu göstermektedir. Düzenlenmiş, birbiri ile ilişkili mekanların birbirine bağlanmasındaki yaratılan değişik olasılıklar bu çeşitliliği desteklemekte ve arttırmaktadır.

Meydanı kuzey ve güney yönünde sınırlandıran Ayasofya Müzesi ve Sultanahmet Külliyesi bu iki yönde mekansal kapalılığı tam anlamıyla sağlamakta, sınırlayıcı eleman görevi görmektedir. Doğu yönündeki Tarihi Haseki Hamamı'nın yarattığı kapalılık etkisi, Sultanahmet Külliyesi ve Ayasofya Müzesi kadar kuvvetli olmamakla birlikte belirli ölçüde sağlanmıştır. Batıda ise; Hipodrom'a açılan, devamında Divanyolu caddesi ile birleşen meydandaki kapalılık etkisi, yol boyunca belirli aralıklarla dikilen, Hipodrom'un her iki tarafında da yer alan at kestaneleri ile yaratılmaya çalışılmıştır. Bu açılardan ele alındığında, meydanın sıkı sıkıya kapalı bir mekan olduğu söylenemez. Belirli ölçüde kapalılık sağlanmış olsa da, bu mekanda gerginlik etkisi yaratacak kadar kuvvetli değildir.

Yoğun taşıt trafiğinin bulunmadığı, yaya trafiğine öncelik sağlanmış, düzenlenmiş yeşil alanların yer aldığı meydana, mekanın devamlılığının sağlanması, ilginin sürekli canlı tutulması amacına yönelik olarak dolaşım sürekliliğinin varlığından söz edilebilir.

Mekanlarda ayrıntıların algılanmasında ışığın etkisi büyüktür. Doğal ışık kaynağından gelen ışığın; günün belirli zamanlarında, belirli açılarla gelmesine ayrıca mevsimsel farklılıklara bağlı olarak yarattığı gölge etkisi, mekanın algılanmasına çeşitlilik katan unsurlardandır.

Sultanahmet Meydanı gibi tarihi eserler açısından zengin bir mekanda ışığın, yapılar ve yüzeyler üzerinde ayrıntıların algılanması açısından önemi büyüktür. Doğal ışığın yüzeyler üzerinde yarattığı gölge etkisi, gün içinde farklı zaman aralıklarında farklı görüntülerin oluşmasını sağlar. Doğal ışığın yarattığı etkinin yanı sıra kullanılan yapay aydınlatma ile de alana çekicilik katmak mümkündür. Sultanahmet gibi turistik açıdan merkez konumundaki bir meydanın gece de yaşatılması için yapı yüzeylerinin algılanmasını sağlayacak, detayları vurgulayacak şekilde aydınlatmaya önem verilmelidir.

Mekanın etkisini belirleyen, ona birlik ya da çeşitlilik kazandıran çevresel özelliklerden biri olan renk açısından alan incelendiğinde, meydanı çevreleyen tarihsel eserler arasında uyumdan söz edilebilir.

Meydanda yer alan geniş çim alanlar üzerinde farklı renk ve doku özelliklerine sahip bitkilerin (yoğun olarak bulunmasa da) yarattığı etki alana canlılık katan unsurlardandır. Fakat; bunlardan bazılarını çevreleyen şartlar görsel kaliteyi düşürücü etki göstermektedir.

Meydanı çevreleyen yapıların mekana detay ve malzeme yönünden etkisi olduğu da gözlenmektedir. Fakat; bu etkinin kuvvetlendirilmesi için meydanı çevreleyen tarihsel yapıların detaylarında gösterilen titizliğin, sonradan oluşturulan çevrede yapılarla daha uyumlu birliktelik yaratacak şekilde ele alınması gerekmektedir.

5.6.2. Sultanahmet Meydanı'nda Kent Mobilyaları

Meydan mekanının kullanılabilirliğinin sağlanmasında, insan ihtiyaçlarını karşılayacak elemanların da yer almasının önemi büyüktür. Kent mobilyaları uygun yerlerde, yeterli sayıda bulunmalı, yer aldığı çevre özellikleri ile uyumlu ve kullanımı kolaylığına sahip olmalıdır.

Sultanahmet Meydanı gibi tarihsel önemi büyük yapılarla çevrili bir mekanda yer alacak kent mobilyalarının renk, biçim, malzeme, ölçek gibi özellikleri nedeniyle çevre ile olan uyumları önem kazanmaktadır. Ayrıca, görülebilirlik, ulaşılabilirlik, kullanım ve bakım kolaylığı yönünden de uygun olmalıdır.

Görsel kalitenin sağlanmasında önemi büyük olan donatı elemanlarının (oturma birimleri, aydınlatma elemanları, çöp kutuları v.b) meydana tarihsel çevre ile tam bir uyum içinde olmamasının yanı sıra birlikte renk, biçim, doku açısından birbirleri ile uyumları da tam sağlanmamıştır.

Sultanahmet Meydanı, çevresinde yer alan yapıların kültürel, mimari, dini, tarihi, turistik değerlerinin yüksek olmasından dolayı, tarihsel meydan olarak da ele alınabilir.

Ayasofya Müzesi, Sultanahmet Camisi gibi eserlerin yanı sıra, Hipodrom'da yer alan Dikilitaş, Burmalı Sütun, Örne Sütun ve Alman Çeşmesi'de sanatsal, mimari elemanlar kapsamında incelendiğinde, mekana görsel zenginlik katan unsurlar olarak göze çarpmaktadır.

Kent mobilyası olarak ele alınabilecek fiskiyeli havuzun, meydanadaki etkisi büyüktür. Fiskiyeli havuz etrafındaki yeşil alan meydana önemli bir park niteliğinde olup en yoğun rekreasyonel kullanıma sahip alandır (Şekil 5.27).

Meydanın tarihi dokusuna uygun olarak şekillendirilen havuz, alana çekicilik katan unsurlardandır. 1939'da yapılan yeşil alan düzenlemelerinden kalan havuz, üç defa elden geçirilmiş ve büyütülmüştür. Betonarme hali ve konumu bozulmadan restorasyonu gerçekleştirilen havuza yirmi dört metre karelik görmme bir kumanda odası yapılarak bütün motor ve aksamı burada monte edilmiştir. Havuzun ortasındaki fiskiyenin su seviyesi yirmi metreye, etrafındaki sekiz adet fiskiyenin ki on metreye diğer on altı adet fiskiyenin su seviyesi altı metreye çıkmaktadır. Böylece Sultanahmet Camisi'nin minaresiz görünümü şekillenmektedir. Bu görünümü cami ile bütünleştirmek için havuzun civarına yetmiş sekiz adet nozul konularak fiskiyelerin sekiz metreden bir merkeze dökülmesiyle caminin kubbe görünümü elde edilmektedir. Fiskiyeler ayrı ayrı dört kademeli olarak çalışabildiği gibi hepsi birden aynı anda da çalıştırılabilmektedir. Panosuna ayrı bir sistem konulmak suretiyle fiskiyelerin yirmi dört ayrı şekilde çalıştırılabilmesi ve uzaktan kumanda edilmesi de mümkün olan havuzun çevre ve tabanı beşyüz metre kare cam emaye benzeri mozaik kaplamadır. Fiskiyeli havuzun alanda yarattığı görsel etki ve

suyun akustik etkisinin yanı sıra havayı temizlemek gibi amaca da hizmet ettiği söylenebilir.

Şekil 5.27. Fıskiye havuz ve etrafındaki yeşil alan

Şekil 5.28. Park alanındaki yol dokusu

Yer Döşemeleri

Sultanahmet gibi büyük meydanlardaki yer döşemelerinde kullanılan malzeme seçimi ve kompozisyonu, mevcut dokuyla uyum sağlayacak şekilde yer almalıdır. Yol ve meydan kaplamaları alanların kullanım sıklığında ve ilginçlik kazanmasında da önemli etkindir.

Sultanahmet Külliyesi ile Mimar Mehmet Ağa Caddesi arasında kalan, cami önündeki alanda asfalt kaplama kullanılmıştır. Bu alanda camide kullanılan dokuyla tezat oluşturmayacak, dokuyla yarışmayacak şekilde düşünülen asfalt kaplama, yaya hareketliliğini kolaylaştıracak, rahat yürümeyi sağlayacak malzeme özelliğine de sahiptir.

Ortasında havuz bulunan, yeşil dokunun yoğun olduğu alanda ise, yer döşemesi olarak granit parke taş kullanılmıştır. Bu döşeme malzemesi içinde bulunduğu tarihi doku ile belirli ölçüde uyum sağlamış olsa da hareketliliği zorlaştırmaktadır. Çim alan ile yer döşemesini ayırmada sınır elemanı olarak demir parmaklıklar kullanılmıştır (Şekil 5.28).

Havuzlu park alanının dışındaki yaya kaldırımlarında beton plak taş döşeme malzemesi olarak yer almaktadır. Fakat; Ayasofya yönündeki kaldırım ile At Meydanı sokak devamındaki kaldırımlarda kullanılan beton plak taşları farklı şekillerde döşenmiştir (Şekil 5.29). Ayasofya yönündeki yaya yolunun kenarında ağaçların dikili olduğu alanda döşeme farklılaşmakta ve kaldırım granit parke taş ile sonlanmaktadır (Şekil 5.30).

Hipodrom'un yer döşemesinde ise; enine geçişlerde beton plak taşlar yer almaktadır. Alman Çeşmesi'nin etrafı farklı dokudur. Bunlar dışındaki sert zeminler beton derzli çakıdır. Beton bordürler görsel kaliteyi düşürmekte ve tarihi doku ile bağdaşmayan bir görünüm yaratmaktadır. Meydanın devamında Dikilitaş, Burmalı Sütun ve Örme Sütun boyunca sert zemin mekanları daralıp genişlemekte, yeşil doku biçim ve form olarak birbirini tekrarlamaktadır. Böylece mekandan mekana geçiş iyi bir şekilde algılanmaktadır (Şekil 5.14).

Şekil 5.29. Park alanı ve çevresindeki yer döşemeleri

Şekil 5.30. Ayasofya yönünde yer döşemelerindeki farklılaşma

Oturma elemanları

Oturma elemanları, yayalar için düzenlenen yol ve meydan mekanlarında önemli bir yere sahiptir. Elemanlarda kullanılan renk, malzeme kullanım amacına ve bulunduğu çevreye bağlı olarak düşünölmelidir.

Şekil 5.31. Sultanahmet Camisi önünde, ses ve ışık gösterilerinin düzenlendiği sıra banklar

Şekil 5.32. Havuz çevresindeki oturma birimleri

Sultanahmet Camisi'nin Ayasofya yönündeki kapısının bulunduğu alanda yer alan sıra banklar sık aralıklarla düzenlenen dökme betonlar üzerine monte edilen yeşil renkli tahtalardan oluşturulmuştur. Bu alan yoğun kullanıma sahip bir dinlenme alanı niteliğindedir (Şekil 5.31).

Sultanahmet Meydanı'ndaki ortasında havuz bulunan, dairesel formda düzenlenmiş meydan alanında yer alan oturma birimleri yere sabitlenmiş, ferforje ayaklı tahta banklardır. Oturma birimleri havuzu merkez alacak şekilde havuza doğru eşit aralıklarla yerleştirilmiştir. Havuzun fışkiyeleri açıldığında rüzgar yönüne de bağlı olarak bu bankların büyük kısmı ıslanmakta ve oturma imkanı sağlamamaktadır (Şekil 5.32).

Aydınlatma elemanları

Mevcut aydınlatma elemanları açısından alan incelendiğinde, yerden aydınlatma ve yüksek aydınlatmanın bir arada bulunduğu görülür. Görsel algılama açısından yapılarla birlikte, yaya yolları, yeşil alanlar ve su yüzeylerinin aydınlatılmasının da önemi büyüktür. Yeterli ve başarılı aydınlatma ile insanlar için daha etkileyici ve çekici görünüm elde etmek mümkündür.

Sultanahmet Meydanı'ndaki mevcut aydınlatma sistemi, şehrin diğer mekanlarına oranla yeterlidir. Alan genelinde belirli aralıklarla yer alan beyaz renkli, malzeme olarak tabaka çelik ve camın kullanıldığı alan aydınlatıcılar mevcuttur. Aydınlatma elemanları renk, malzeme ve şekil açısından, çim alanlar ile yaya yolları arasındaki sınır elemanı durumundaki demir parmaklıklarla uyum içindedir. Tarihi yapıların aydınlatılmasında yerden aydınlatma elemanları da kullanılmıştır. Yapılacak daha başarılı aydınlatma ile tarihi ve mimari nitelikteki bu yapıların daha iyi algılanmaları sağlanabilir.

Satış Kulübeleri

Yaya yoğunluğunun yüksek olduğu alanlarda yer alması kaçınılmaz olan satış kulübelerinin, Sultanahmet Meydanı ve çevresinde yeterli sayıda bulunduğu söylenebilir. Bu satış birimlerinde alanın turistik niteliğinin yüksek olmasından dolayı fotoğraf filmi, gazete, mecmua, turistler için rehber niteliğindeki kitaplar, kartpostallar, sigara, yiyecek gibi birçok farklı ihtiyacı karşılayacak nitelikte hizmet sunulmaktadır. Yayaların yoğun olarak bulunduğu Sultanahmet Camisi önünde ve parkın Divanyolu yönündeki yaya yolunun üstünde yer alan beyaz renkli bu satış kulübelerinin tarihi doku ile uyumlu olduğundan söz edilemez. Ayrıca, bu kulübelerin

üstlerindeki reklam panoları ilgi çekici etki yaratsa da görsel kaliteyi düşürmektedir (Şekil 5.33).

Satış kulüpleri dışında özellikle Ayasofya Müzesi karşısında yer alan, şehir turlarının irtibat bürosu niteliğindeki kulüpler ile bankamatik kulüpleri farklı renklere sahipse de şekil itibarı ile aynıdır. Bu tür elemanlar çevre ile uyumlu birliktelik göstermemektedir (Şekil 5.34).

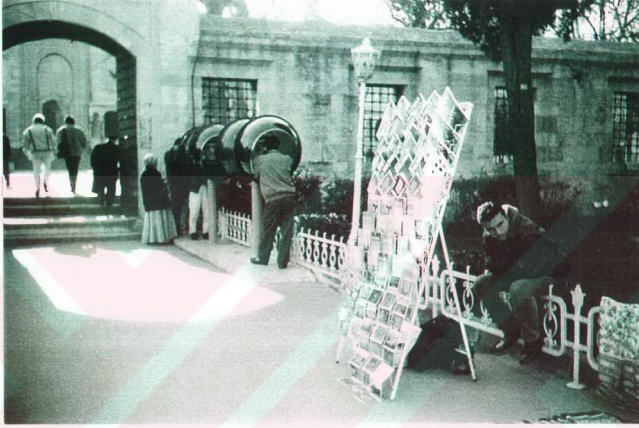
Şekil 5.33. Meydanda yer alan satış birimleri

Şekil 5.34. Ayasofya Müzesi'nin karşısında yer alan çevre ile uyumsuz kulüpler

Telefon kabinleri

Açık ortak kullanım alanlarında bulunması gerekli en önemli kent mobilyalarından biri de telefon kabinleridir. Sultanahmet Külliyesi'nin Ayasofya yönündeki giriş kapısının hemen sağında yer alan betona sabitlenmiş iki ayak üzerinde dört adet telefon bulunmasına imkan veren kabinler yer seçimi ve seçilen malzeme açısından alanla uyum içinde değildir (Şekil 5.35).

Şekil 5.35. Yer seçimi ve malzeme açısından alanla uyum sağlamayan telefon kabinleri

Diğer elemanlar

Açık ortak kullanım alanlarında yaya trafiğinin yoğun olduğu yerlerde yer alması gerekli olan çöp sepetlerinin gerek Sultanahmet Camisi önünde gerekse, ortasında havuzun yer aldığı geniş park alanında bulunduğundan söz edilemez. Alanın güvenliği nedeniyle meydana yer almayan çöp kutuları, meydan dışındaki alanda aydınlatma elemanlarına asılı olarak bulunsa da, ihtiyaca cevap verememektedir. Bu eksikliğin karşılanması amacıyla meydanın temizliği sürekli dolaşan çöp araçları ile sağlanmaktadır.

Yaya yoğunluğunun yüksek olduğu yerlerde bulunması gerekli elemanlardan biri de tuvalet gruplarıdır. Başta Sultanahmet Camisi'nin bahçesinde bulunan yeraltında düzenlenmiş tuvaletler olmak üzere, alan çevresindeki camilerin hemen hemen hepsinin avlusunda, çoğu yeraltında çözümlenmiş sistemler mevcuttur.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Farklı kùltùrlere ve geçmişlere sahip birçok çevrede insanlar için önemli olan, zengin mekanlara sahip kentsel alanların olmasıdır. Kentsel açık alanlardan meydanlar; insanların kalabalık gruplar halinde bir araya gelebilmeleri için düzenlenen, insanların toplanmalarına, bilgi alışverişinde bulunmalarına, boş vakitlerini geçirmelerine imkan sağlayan mekanlardır. Bu nedenle, meydanların işlevsellik kazanmasında, çevresel açıdan zenginliği destekleyecek yani; duyu organları ile algılanabilecek nitelikte mekanlar olması önemli etkindir.

Meydanı çevreleyen yapıların yanısıra, meydan mekanında kullanılan bitkisel elemanlar ile farklı kullanıcıların ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde düşünülmesi zorunlu olan kent mobilyalarının, kullanım amacına, kullanım yoğunluğuna bağlı olarak uygun yerlerde bulunması, görsel açıdan evre ile uyumlu birliktelik göstermesi gereklidir.

Yeni oluşturulan şehir dokularında meydan mekanının düzenlenmesi, evre ile uyumunun sağlanması, tarihi doku içindeki meydanlara kıyasla daha kolaydır. Tarihsel, kùltürel açıdan büyük öneme sahip meydanlarda; alanın tarihi dokusunu zedelemeyecek şekilde yapılması gerekli olan düzenlemelerde, çevresel zenginliğin sağlanması ve görsel açıdan da uyumlu mekanların oluşturulması öncelikle üzerinde durulması gerekli konulardır.

İstanbul Tarihi Yarımada'da bulunan Sultanahmet Meydanı ve çevresi, tarihi, kùltürel, dini, turistik, ticari açılardan kentin en önemli alanıdır. İstanbul'da tarihi, turistik açıdan merkez konumunda olan alan, bu özellikleri nedeniyle turistlerin yoğun ilgisi ile karşı karşıyadır.

Farklı dil, din, kùltürel, sosyal ve psikolojik yapıya sahip insanları buluşturan bir mekan özelliği göstermektedir. Her kesimden değişik bir çok insana hitap eden bu meydanın insanların tüm beklentilerine cevap verebilecek şekilde düşünülecek olan düzenlemelerde, tarihsel karakterinin zedelenmemesi, çevresel zenginliğin ve görsel açıdan uyumun sağlanması asıl hedef olmalıdır.

Araştırma alanında Sultanahmet Külliyesi, Ayasofya Müzesi, Tarihi Haseki Hamamı, meydanın üç kenarında yer alan, tarihi önemi çok büyük olan eserlerdir. Meydan mekanının dördüncü kenarı Hipodrom alanına açılmakta ve buradaki Alman çeşmesi, Dikilitaş, Örne Sütun, Burmalı Sütun bir hat boyunca sıralanmaktadır. Hipodrom çevresinde yer alan At kestaneleri, alanı sınırlayan bitkisel eleman olarak karşımıza çıkar.

Sultanahmet Meydanı'nda duyu organları ile algılanabilecek çevresel zenginliğin varlığından söz edebiliriz. Sultanahmet Meydanı'ndaki tarihi yapıların, renk, biçim, dokularındaki farklılık, bu eserlerin birbirleri ile ve tüm çevre ile ilişkileri çevresel açıdan zengin bir alan olarak algılanmasını sağlamaktadır. Bunun yanında, farklı kültürden gelen insanların rekreasyonel, turistik ihtiyaçlarını karşılaması ile de zengin çevre özelliği gösterdiği sonucuna ulaşabiliriz.

Mekanda hareket açısından yöne bağlı olarak ta değişik olasılıklar söz konusudur. Alanın dini potansiyeli nedeniyle günün belirli saatlerinde oluşan ses etkisi ile fısıkyeli havuzun görsel, duysal, dokusal açıdan yarattığı etki alanın çevresel zenginlik kazanmasında önemli faktörlerdendir.

Meydana gelen insanlar, yapıların dış görünüşlerini yorumlarken, çevreleri ile bütün olarak algılayabiliyorlarsa, görsel uyum sağlanmış olur. Araştırma alanında tarihi eserlerin kendi aralarında görsel uyumu sağlamış oldukları görülür. Bunun yanında; çevrede bulunan tarihi öneme sahip olmayan kafeler, büfeler gibi günümüz yapıları görsel uyumu bir ölçüde bozmaktadır. Yeni yapıların yarattığı bu olumsuz etki, tarihi yapıların ihtişamı karşısında çok kuvvetli olmamakla birlikte yine de bu olumsuz etki ortadan kaldırılmalı, çevre ile uyuşmayan yapılar kaldırılarak, eğer çok zorunlu ise tarihi doku ile uyumlu yapılara yer verilmelidir. Bu yapılırken tarihi eserlerin önemini vurgulayacak şekilde tasarımlara gidilmeli, yeni yapıların onların önüne geçmelerine izin verilmemelidir.

Meydanlarda çevresel zenginliğin ve görsel uyumun sağlanmasında, bitkisel tasarım elemanları ve insan ihtiyaçlarına cevap verebilecek kent mobilyalarının da önemi büyüktür.

Bağılantılı meydan olarak da algılanabilen Sultanahmet Meydanı'nda mekanlar arası ilişkinin kurulmasında, sınırlandırılmasında yeşil öğelerin önemi büyüktür. Meydanların tümünde yapılan bitkisel düzenlemelerde, meydan çevresinde yer alan yapıların önemini azaltacak, bu eserleri kapatacak şekilde boylu bitkiler

kullanılmamıştır. Ayrıca; özellikle park alanında kullanılan taflan, şimşir ve porsuk ağaçlarında çevre ile uyum sağlayacak, kubbe ve minare görüntülerini çağrıştıracak biçimde şekillendirmelere gidilmiştir. Meydan genelinde özellikle Hipodrom alanını çevreleyecek şekilde at kestaneleri sınırlandırıcı eleman olarak, diziler halinde yer almıştır.

Kent içinde yeşilin en yoğun olarak kullanıldığı alanlardan biri olan Sultanahmet Meydanı'nda yapılan bitkisel düzenlemede bütünlük sağlanamamıştır. Bodur ardıç, porsuk, japon süs elması, ladin, oya ağacı, manolya, mazi, erguvan gibi bir çok tür birarada kullanılarak çeşitlilik yaratılmışsa da, bitkilendirmenin biçim, form ve adet olarak yetersiz olduğu görülmektedir. Ayrıca mekan içinde simetri uygulanmaya çalışılmış, fakat bunda da başarılı olunamamıştır.

Tarihi yapıların önemini ortaya çıkaracak şekilde düşünülmesi gerekli olan bitkisel tasarım elemanları yeterli sayıda, uygun tür, form, renk özelliklerine sahip elemanlar olarak saptanmalıdır. Bitkisel elemanların yazın olduğu kadar kışında etkili görüntüler oluşturmaları için tür seçimi dikkatle ele alınmalıdır. Bu tarihi dokunun etkili, güçlü bir kentsel mekan olarak algılanmasını sağlayacak şekilde belirli ölçüde simetri uygulanmalıdır.

Hipodrom alanının bitkilendirilmesinde de yapıtları ön plana çıkaracak şekilde, uygun türler seçilmelidir. Mevcut düzenleme ile eserlerin algılanmasını kolaylaştırmak için sadelik yaratılmaya çalışılmıştır. Yapıtların etkisini vurgulamak için bu sadelikten biraz uzaklaşarak alana canlılık katmak mümkün olabilir. Bu alanda düzenli geometrik şekiller ile uygulanmaya çalışılan simetrinin etkisini arttırmak için, alan ile uyum göstermeyen beton bordürler yerine, çit görevi gören çalı grupları kullanılmalıdır.

Tarihi yapıların yoğun olarak bulunduğu meydanın, tarihi, kültürel açıdan mevcut olan durumunu olumlu yönde etkileyecek şekilde, turizme ağırlık verilerek, dinlenme amaçlı işlevi öne çıkarılmalıdır. Bu işlevlere en iyi şekilde cevap verebilmesi için mekanı kullanan kullanıcı gruplarının özellikleri dikkate alınmalıdır. Onların her türlü ihtiyaçlarını sağlayacak şekilde düşünülmesi gerekli olan, alan ile uyumlu şekil, renk, malzeme özelliklerine sahip kent mobilyaları kullanım yoğunluğuna bağlı olarak uygun yerlerde yer almalıdır.

Sultanahmet çevresinde kullanılmış olan kent mobilyalarında renk, doku, malzeme açısından tarihi mekanla uyum sağlayacak nitelikte elemanlar kullanılmamıştır. Kent mobilyası olarak ele alınabilecek olan havuz, fışkiyelerinin açılması ile kubbe

görünümü yaratılmakta, bu da meydanın tarihi dokusu ile uygunluk göstermektedir. Fakat; fiskeyelerinin açılması ile rüzgar yönüne de bağı olarak etrafındaki bankların ıslanmasına neden olmaktadır. Bu bakımdan oturma gruplarının konumları yeniden ele alınmalı, ya da havuzun fiskeyelerinde ayarlamaya gidilmelidir.

Meydanda yer alan zemin kaplama malzemeleri çeşitlilik göstermektedir. Sultanahmet Camisi ile Mimar Mehmet Ağa caddesi arasında kullanılan asfalt kaplama, tarihsel malzemeler ile uyum içinde değildir. Ortasında havuz bulunan parkta granit parke taş, alanın çevresindeki kaldırımda beton plak taş kullanılmış, Ayasofya önünde ki geniş caddede granit parke taş, kaldırımda ise yine beton plak taş döşeme malzemesi olarak yer almıştır.

Sultanahmet Camisi ve Ayasofya Müzesi gibi alanı iki yönde sınırlandıran eşsiz iki tarihsel eserin karşılıklı yer aldığı meydana yapılacak düzenlemelerde seçilecek malzemeler ve elemanlar onların önemini daha çok vurgulayacak şekilde ele alınmalıdır. Alanda kullanılan zemin kaplama malzemeleri tarihi doku ile çok büyük tezat oluşturmaya da iki eser arasındaki bağlantıyı kuracak, ilişkiyi güçlendirecek biçimde yeniden ele alınacak düzenlemelerde kullanılacak uygun döşeme elemanları yönlendirici etki yaratacak şekilde tasarlanmalıdır.

Meydan genelinde yer alan kent mobilyalarının birbirleri ile de uyumlu birtelilik içinde bulunduklarından söz edilemez. Oturma grupları, aydınlatma elemanları, satış kulübeleri, telefon kabinleri gibi kent mobilyaları tarihi doku ile olduğu kadar, birbirleri ile de malzeme, renk, doku gibi özellikler açısından hiçbir şekilde uyum göstermemektedir. Ayrıca araştırma alanında güvenlik nedeniyle çöp kutuları yer almamakta, bunun yerine gezici araçlar ile alanın temizliği sağlanmaktadır.

Görülebilirlik, ulaşılabilirlik, kullanım ve bakım kolaylıkları gözönüne alınarak seçilmesi gerekli olan kent mobilyaları tarihi doku ile ve birbirleri ile uyumlu elemanlar olarak yeniden ele alınmalıdır.

Sonuç olarak, Sultanahmet Meydanı'nın diğer meydanlarla karşılaştırıldığında daha iyi korunmuş ve günümüzde yoğun kullanıma sahip yaşayan bir meydan olduğu görülür. Bu alan turistler için olduğu kadar, şehirde yaşayan insanların da sıklıkla kullandığı, kültürel, dini, turistik ve rekreasyonel kullanıma sahip bir kentsel mekandır.

Yoğun olmayan taşıt trafiği ile yoğun yaya hareketliliğine sahip olan mekandaki tarihi yapıtlara alanın karakterine uygun kullanımlar kazandırılarak korunması

amaçlanmalıdır. Meydana gelen insanların beklentilerine cevap verebilecek şekilde düzenlemelere gidilmeli, bu tarihi mekana kültürel ve sosyal etkileşimi olumlu biçimde geliştirici, sanat ve kültür etkinliklerini destekleyici işlevler kazandırılmalıdır. Tarihi eserlerde çeşitli sergilerin açılmasına imkan verilmeli, sanat, müzik gösterileri düzenlenmeli, eserlerin yaşatılarak korunması amaçlanmalıdır. Sadece Ramazan ayında değil, özellikle turist yoğunluğunun fazla olduğu yaz aylarında da alanın gündüz olduğu kadar gece yaşamının da canlanması açısından, Hipodrom alanında eski İstanbul yaşantısını anımsatacak şekilde etkinlikler düzenlenmeli, bu amaçla ilginç mekanlar ve işlevler kazandırılmalı, eserlerin aydınlatılmasına gereken önem verilerek gece de etkileyici görünüm kazanmaları sağlanmalıdır. Alana getirilecek bu fonksiyonlar gelir getirici işlevler olarak da düşünülmelidir.

Meydanın çevresel zenginlik ve görsel uyum açısından ele alındığında daha etkili, güçlü bir mekan özelliği göstermesi için, bitkisel tasarım elemanları ve kent mobilyalarının herbiri tek tek ele alınmalı, alanın tarihsel dokusuna uygun düzenlemelere gidilmelidir. Böylece alanın eşsiz silüetinin korunması ve daha güçlü bir imaj kazanması mümkün olacaktır.

KAYNAKLAR

- [1] **KILINÇASLAN, T.**, 1996. "Kent Sokakları Ulaşım ve İletişim Mekanları" , Yapı Dergisi, Sayı 175, İstanbul.
- [2] **RAPOPORT, A.**, 1990. "History and Precedent in Environmental Design", Prenum Press, New York, U.S.A. (245-289)
- [3] **BENTLEY, I., ALCOCK, A., MURRAIN, P., McGLYNN, S., SMITH, G.**, 1993. "Responsive Environments", Hartnolls Ltd., Bodmin, Cornwall, Great Britain.
- [4] **BELL, S.**, 1993. "Elements of Visual Design in the Landscape", An Imprint of Chapman & Hall.
- [5] **ECKBO, G.**, 1969. "The Landscape We See", by McGraw-Hill Ins. Printed in the United States of America.
- [6] **GİRİTLİOĞLU, C.**, 1991. "Şehirselsel Mekan Ögeleri Ve Tasarımı", İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Baskı Atölyesi, İstanbul.
- [7] **MOUGHTIN, C.**, 1992. "Urban Design Street And Square", Composition by Scribe Design, Gillingham, Kent Printed in Great Britain.
- [8] **KANSOY, İ.**, 1988. " Konut Yerleşmelerinde Dış Mekan Tasarımı Üzerine Bir Çalışma", İ.T.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- [9] **HIZLAN, S. U.**, 1994. "Kentsel Mekan Karakterinin Yapısal Çevre-Meydan Etkileşimi Açısından Değerlendirilmesi", İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- [10] **YÜREKLİ, F.**, 1977. "Çevre Görsel Değerlendirmesine İlişkin Bir Yöntem Araştırması", Doktora Tezi, İ.T.Ü Yayınları, İstanbul.
- [11] **LOZANO, E.**, 1991. "Visual Needs In The Urban Environment", Town Planning Review, Vol: 45, No:4.
- [12] **TRANCIK, R.**, 1986. "Finding Lost Space", Van Nostrand Reinhold Co., New York.
- [13] **ERKMAN, U.**, 1973. "Mimaride Etki ve Görsel İdrak İlişkileri", İ.T.Ü Yayınları, İstanbul.
- [14] **AYDINLI, S.**, 1992. " Mekansal Değerlendirmede Algısal Yargılara Dayalı Bir Model", Doktora Tezi, İ.T.Ü Yayınları, İstanbul.
- [15] **YILDIZCI, A.C.**, 1988, "Bitkisel Tasarım", Atlas Ofset, İstanbul. Sayfa:1

- [16] **WORSKETT, R.**, 1969. "The Character of Towns", The Architectural Press, London.
- [17] **ÜRGENÇ, S.İ.**, 1998, "Genel Plantasyon ve Ağaçlandırma Tekniği", İ.Ü Rektörlüğü, İstanbul. Sayfa :7
- [18] **İ. ULUSAL MOBİLYA KONGRESİ BİLDİRİ KİTABI**, 1997. Hacettepe Üniversitesi M.T.Y.O Ağaç İşleri Endüstri Mühendisliği Bölümü, Ankara.
- [19] **HARRIS, DINES.**, 1988. " Time-Saver Standarts for Landscape", Architecture New-York.
- [20] **Y.T.Ü MİMARLIK FAKÜLTESİ, KENTSEL TASARIM ÇALIŞMA GRUBU**, 1992. "İstanbul Kentsel Tasarım Kılavuzu 2", İstanbul.
- [21] **ASLANTAŞ, A.**, 1998. "Kentsel Mekan Karakterinin Peyzaj Mekan Organizasyonu Açısından Değerlendirilmesi ve Sultanahmet Meydanı Örneği", İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- [22] **ANDREASYAN, H. D.**, 1976. "XVIII. Asırda İstanbul", Baha Matbaası, İstanbul.
- [23] **GEDİKOĞLU, S.M.**, 1996. "Tarihsel Kent Mekanında Süreklilik Ve Kopukluk Ögeleri: Sultanahmet Meydanı Çevresinde Ve Sur İçİ Galata Bölgesinde Analitik İnceleme", İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- [24] **ARSLAN, N.**, 1992. " Yaşamın Tanığı Meydanlar", Cumhuriyet 24450, İstanbul.
- [25] **YURT ANSİKLOPEDİSİ**, 1983. " Türkiye,İl İl: Dünü, Bugünü,Yarını", Cilt:6, Anadolu Yayıncılık, İstanbul.
- [26] **GÜLERSOY, Ç.**, 1990."Mavi Cami", İstanbul Çelik Gülersoy Vakfı, İstanbul Kütüphanesi, İstanbul.
- [27] **BAYRAK, O.**, 1990. "İstanbul'un Tarihi Yerler Kılavuzu", Fe Ka Be Yayınları, İstanbul.
- [28] **KÜLTÜR BAKANLIĞI., TARİH VAKFI**, 1994. "Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi", Cilt:7, İstanbul.
- [29] **KÜLTÜR BAKANLIĞI., TARİH VAKFI.**, 1994. "Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi", Cilt:3, İstanbul.
- [30] **UMAR, B.**, 1995. "Türkiye'deki Tarihsel Anıtlar", İnkılap Kitapevi, Anka Ofset, İstanbul.
- [31] **ÖZBAY, E. M.**, 1991. "İstanbul Arkeologyasından Serpintiler", Labris Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- [32] **MEYDAN LAROUSSE**, 1971. "Büyük Lügat ve Ansiklopedi", Cilt:5, Meydan Yayınevi, İstanbul.
- [33] **REPUBLIC OF TURKEY MINISTRY OF TOURİSM**, 1998. "Eminönü City Plan", Scale: 1/6000, Printed by Ajans-Türk Matbaacılık Sanayi A.Ş, Ankara.

[34] **İSTANBUL CITY PLAN**, 1998, Printed by Grafik Sanatlar Matbaacılık ve Ambalaj Sanayi A.Ş., İstanbul.

[35] **REPUBLIC OF TURKEY MINISTRY OF TOURISM**, 1998. "İstanbul and The Marmara Region", Printed by Ajans-Türk Matbaacılık Sanayi A.Ş., Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

5 Şubat 1973'te İstanbul'da doğdu. İlköğrenimini Hattat Rakım İlkokulu, ortaöğrenimini Muallim Naci Ortaokulu'nda, lise öğrenimini Fatih Kız Lisesi'nde tamamladı. 1992-1993 öğretim yılında İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü'nde lisans eğitimine başladı. 1996 yılında İTÜ Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü'nden mezun oldu. Aynı yıl İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Peyzaj Planlama Programı'na girdi. 1996-1997 öğretim yılında İTÜ Yabancı Diller Bölümü'nde İngilizce Hazırlık okudu. 1997-1998 öğretim yılında Yüksek Lisans çalışmalarına başladı.